

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ
ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ "ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ.,

ΑΘΗΝΑΙ

ΜΑΡΤΙΟΣ - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1940

ΑΡΙΘ. 14.

ΣΚΟΡΠΙΖΕΙ!

Και ἡ ἀπάντησις ἦλθεν. Ἀπάντησις ὑπὸ μορφὴν ἐρωτήσεως.

—Καλὰ ὅλα αὐτά. Καὶ ἡ διαπίστωσις τῆς καταστροφῆς ποῦ ἔφευρον ἡ ἄρνησις καὶ αἱ εὐχαὶ καὶ αἱ προσδοκίαι... Ἀλλά... ἀλλὰ σεῖς, ἐκτὸς ἀπὸ τὰς διαπιστώσεις καὶ τὰς διαμαρτυρίας καὶ τὰς εὐχάς, τί ἄλλο κάνετε, ὥστε νὰ βηθήσετε τὴν ἀνθρωπότητα νὰ συνέλθῃ, νὰ συγκρατηθῇ, νὰ σωθῇ ἀπὸ τὰς συνεπείας τῆς ἀρρώστειας τοῦ πλανημένου πολιτισμοῦ; Τί θετικὰς ὑπηρεσίας προσφέρετε;

Εἰς τὴν ἀπάντησιν—ἐρώτησιν αὐτὴν θὰ ἠμποροῦσε, βέβαια, νὰ ἀντιτάξῃ κανεὶς, ὅτι ἔχει μέσα τῆς ἓνα βασικὸν λάθος. "Ὅτι εἶναι διατυπωμένη εἰς δεῦτερον πρόσωπον, ἀντὶ νὰ εἶναι εἰς πρῶτον. Ὁ ἐρωτῶν—τιμητῆς θὰ ἔπρεπε, βέβαια, νὰ ἐρωτήσῃ πρῶτα τὸν ἑαυτὸν του. Ἀλλὰ αὐτὸ τὸ ἐξέχασεν ὁ τιμητῆς." Ἀς τὸ ξεχάσωμεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς. Καὶ ἄς παρακολουθήσωμεν τὸν ἀμειλικτὸν αὐτὸν τιμητῆν, ποῦ ὑψώνει τὸν δείκτην τῆς δεξιᾶς καὶ τὸν στρέφει πρὸς ἓνα ἕκαστον ἀπὸ ἐκείνους ποῦ πονοῦν διὰ τὴν πνευματικὴν ἀρρώσθειαν καὶ θρηνοῦν διὰ τὰ παραστρατήματα.

—Σεῖς, δὲν μοῦ λέτε, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς θρήνους σας, τί θετικὰς ὑπηρε-

σίας προσφέρατε διὰ τὸ καλὸν καὶ τὴν πνευματικὴν ἐξυγίανσιν τῆς κοινωνίας μας, σεῖς προσωπικῶς;

᾽Ω, βέβαια, εἰς τὸν αἰῶνά μας, εἰς τὴν κοινωνίαν μας ὑπάρχουν εὐτυχῶς καὶ ἐκεῖνοι, (καὶ δὲν εἶναι καὶ τόσοσὸν ὀλίγοι) τῶν ὁποίων ὁ βίος—ἐμφανῆς ἢ ἄσημος—εἶναι ἀποστομωτικὴ ἀπάντησις εἰς τὸν τιμητῆν. Ἀλλ' οἱ ἄλλοι; Οἱ περισσότεροι; Αὐτοί... αὐτοὶ ὑψώνουν τοὺς ὤμους...

—Ἐγώ; Καὶ σὰν τί ἠθέλατε νὰ κάμω ἐγώ;

Σὰν τί; "Ὡστε οὔτε αὐτὸ λοιπὸν; Οὔτε νὰ σκεφθῇ δὲν μπορεῖ ὁ μελαγχολικὸς «καλοπροαίρετος» ἄνθρωπος, οὔτε νὰ ἐξετάσῃ μόνος του τί ἄρα γε θὰ μποροῦσε νὰ κάμῃ; Πρέπει ἄλλοι νὰ σκεφθοῦν διὰ λογαριασμὸν του;

Καὶ ὁμῶς ἔτσι εἶναι! "Ὅταν ἐπὶ δεκάδας ἐτῶν, ἐπὶ αἰῶνας, οἱ φορεῖς τῆς πνευματικῆς νόσου, τῆς ἀρνήσεως, εἰργάζοντο διὰ νὰ κρημνίσουν κάθε ἀνωτέραν πνευματικὴν ἀξίαν, οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι ποῦ ἤξεραν τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἦσαν φύσει καὶ θέσει οἱ πρόμαχοι καὶ ἐργάται τῆς, οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἐκινούσαν περίλυποι τὸ κεφάλι, ἔκλαιαν, ἐθρήνουν, ἐπέ-

κριναν, αλλά να κινηθούν λίγο... να σκεφθούν καν μήπως μπορούν να κινηθούν, κάτι να κάμουν και αυτοί, κάπως να συμβάλουν εις τόν ανώτερον πνευματικόν αγώνα;... Κάθε άλλο!

Ἐκρηγία σκέψεως; Ἐλλειψίς δι-
αφωτισμοῦ; Χλιαρότης τῆς ἀγάπης;
Ἐνδιαφέρον διά τὸ χουζοῦρι μέσα
εἰς τὴν κοινωνίαν; Ἴσως! Ἄλλ' ἐ-
κείνο ὡς πρὸς τὸ ὅποιον δὲν χωρεῖ
τὸ «ἴσως» διότι, ἀπλούστατα, ὑπάρ-
χει ἡ βεβαιότης, εἶναι, τὸ ὅτι ἡ νο-
τροπία αὐτῆ καὶ ἡ ἀδράνεια ἀποτε-
λοῦν καὶ αὐτὰ μίαν μορφήν τῆς ἀρ-
νήσεως, αὐτῆς τῆς ἐγκληματικῆς ἀρ-
νήσεως ποῦ προκαλεῖ τοὺς θρήνους.
Ἄλλα τὰ βιβλία τὰ ἀνατρεπτικά καὶ
ἄλλα τὰ δηλητηριώδη, ἐμφανῆ καὶ ὑ-
ποχθόνια, μέσα τῆς ἀρνητικῆς προ-
παγάνδας τοῦ ὕλισμοῦ καὶ τῆς ἀνα-
τροπῆς καὶ τῆς ἐξοντώσεως τοῦ πνεύ-
ματος θὰ ἦσαν, ἄλλα, μὰ ἄλλα, χωρὶς
καμμίαν ἐνέργειαν καὶ βλάβην, ἂν
δὲν ὑπῆρχεν ἡ ἀδράνεια. Ἡ μελαγχ-
λικὴ καὶ πενθοῦσα, ἀλλὰ δι' αὐτὸν
τὸν λόγον ἐπιβλαβεστέρα ἀδράνεια
τῆς μεγάλης μερίδος, ἐκείνων ποῦ
γνωρίζουν τὴν Ἀλήθειαν, ποῦ πιστεύ-
ουν εἰς αὐτήν, ἀλλὰ εἰς τὸ στάδιον
τοῦ πνευματικοῦ αγῶνος προτιμοῦν
τὰς κερκίδας τῶν θεατῶν ἀπὸ τὸν
στίβον!

Θλιβερόν τὸ κεφάλαιον αὐτό; Νὰ
τὸ κλείσωμεν; Ἐστὼ, ἄς τὸ κλείσω-
μεν λοιπόν. Ἄς ἀφήσωμεν τὸ τί εἰς
τὸ παρελθόν ἐγένεν, ἢ μᾶλλον δὲν
ἐγένεν. Ἀλλὰ τώρα; Τώρα ποῦ κα-
ταβάλλεται τὸση προσπάθεια διὰ τὴν
πνευματικὴν ἐξυγίανσιν τῆς ἀνθρω-
πότητος; Τώρα, ὅπου καὶ μέσα εἰς

τὸν τόπον μας τόσην καὶ τόσον ἐπι-
δοφόρος, ἐργασία πνευματικῆς ἀφ-
πνίσεως καὶ ἀνουψώσεως συντελεῖται;
Τώρα ποῦ δὲν λείπει οὔτε τὸ παρά-
δειγμα, οὔτε ἡ ἐνθάρρυνσις, οὔτε τῆς
ἐπιτυχίας ἢ πρώτη τονωτικὴ πείρα;
Τώρα πλέον; Καὶ πάλιν ἀδράνεια
καὶ καθήλωσις εἰς τὰ θεωρεῖα; Καὶ
πάλιν θὰ ὑπάρχουν οἱ ἀδρανεῖς καὶ
ἀπρακτοῦντες «φίλοι» τῆς Ἀληθείας;

Ἐμὸ μὴ συνάγων μετ' ἐμοῦ σκορπι-
ζει». Τὸ εἶπεν Ἐκεῖνος, ποῦ εἶναι ἡ
προσωποποίησις τῆς Ἀληθείας. Καὶ
τὸ εἶπε δι' ὅλους. Δι' ὅλους, χω-
ρὶς ἐξαιρέσεις. Διότι ὅλοι μπορούν
κάτι νὰ κάμουν. Κάτι, ἔστω καὶ φαι-
νομενικῶς ἐλάχιστον. Καί, ὅποιος ἡμ-
πορεῖ κάτι νὰ κάμη διὰ νὰ βοηθή-
σῃ εἰς τὸ συντελούμενον ἔργον τῆς
πνευματικῆς ἀνορθώσεως καὶ δὲν
τὸ κάμνει, αὐτὸ τὸ τόσο δά, τὸ ἐλά-
χιστον, αὐτός, ἄς μὴ αὐταπατάται,
εἶναι ἐχθρὸς τῆς Ἀληθείας. Τόπος
διὰ μελαγχολικούς, ἀδρανεῖς θεα-
τὰς δὲν ὑπάρχει πλέον. Ὅποιος δὲν
ἐρευνᾷ κάθε ἡμέραν τί μπορεῖ νὰ
κάμη διὰ τὸ ἔργον τοῦ διαφωτισμοῦ
ἔστω καὶ μόνον τοῦ ἀμεσωτέρου πε-
ριβάλλοντός του, καὶ ὅποιος παρα-
λείπει νὰ χρησιμοποίησῃ τὴν, ἔστω
ἐλάχιστην, δυνατότητα ποῦ τοῦ πα-
ρέχεται πρὸς τοῦτο, αὐτὸς δὲν ἀπρα-
κτεῖ ἀπλῶς. Συμμαχεῖ μετὰ τὴν ἀρνη-
σιν. Εἶναι καὶ αὐτὸς μετὰ τὸν τρόπον
τοῦ ἀρνητῆς. Κάνει καὶ αὐτός, ὅτι
καὶ οἱ μεγάλοι ἐγκληματῆται ἀρνηταὶ
καὶ ἀνατροπεῖς. Κηρύττει, μετὰ τὸ πα-
ράδειγμά του, τὴν ἀδράνειαν, τὴν ἀ-
διαφορίαν. Ἄντι νὰ συντελῇ εἰς τὴν
συνένωσιν τῶν πνευματικῶν δυνάμε-
ων, ἀντιδρᾷ εἰς τὸ ἔργον αὐτό. Σκορ-
πίζει!



Τὸ θέατρο τῆς ζωῆς

ΚΙΝΔΥΝΟΙ

—Τὸ παιδί μου! Ἐδέσποζε μιὰ γυναίκα φωνὴ εἰς ἓνα σύνολον θορύβων, φωνῶν, διαμαρτυριῶν, πὺν μὲ ἐπρόλαβαν κάττω εἰς τὴν σκᾶλα τοῦ κτιρίου μᾶς καλῆς χριστιανικῆς ὀργανώσεως διὰ τοὺς νέους. Τέτοια ἀνησυχία εἰς τὸ εἰρηνικώτατο αὐτὸ περιβάλλον, ἀπ' ὅπου μόνο χαροῦμενα παιδικὰ τραγοῦδια ἀκούγοντουσαν καμμιὰ φορά, δὲν ἦταν δυνατόν παρὰ ἀπὸ κάποιο δυστύχημα νὰ προήρχετο. Καὶ ἀνέβηκα δυό—δυὸ τίς σκᾶλες μὲ συμπάθεια καὶ περιέργεια μαζί.

Εἶς τὸν προθάλαμο, ἔξω ἀπὸ τὸ γραφεῖο τῆς διευθύνσεως, μερικὰ ἀνήσυχα πρόσωπα. Μέσα στὸ γραφεῖο ἐξακολουθεῖ ὁ θόρυβος. Διακρίνονται καθαρὰ δυὸ φωνές: μιὰ βαρεῖα ἀνδρική, συνοδευόμενη ἀπὸ ἄλλη γυναίκα.

—Τὸ παιδί μας!.... Γιαντὸ τὸ φέραμε ἐδῶ;.... Ἄκουξ ἐκεῖ!.. Πάει τὸ παιδί μας!

Μὰ τί ἔλαθε τὸ παιδί τους; Ποιοὶ εἶναι αὐτοί; ρώτησα, δισταζοντας νὰ μῶ στὸ γραφεῖο καὶ ν' ἀντικρύσω ἴσως ἓνα τραγικὸ θέαμα.

—Ὁ πατέρας κ' ἡ μητέρα τοῦ τάδε, μοῦ ἀπαντοῦν...

Νὰ ὅμως, ἀνοίγει ἡ πόρτα. Σῶος καὶ ἀκέραιος βγαίνει πρῶτος ὁ γιός. Ἄκολουθοῦν οἱ γονεῖς του. Ἄλλὰ σὲ τί κατάστασι! Μαινόμενοι.

—Δὲν θὰ ξαναπατήση ἐδῶ, νὰ τὸν χάσω!..., φωνάζει ὁ πατέρας του καὶ χτυπᾷ μὲ θυμὸ τὴν πόρτα τοῦ γραφείου.

Καὶ τὸ ὄργισμένο ζευγὸς φεύγει μαζί μὲ τὸ παιδί.

Βρὲ παιδιά τί συμβαίνει; Ἦταν ἡ ὀλιγότερον ὀφύσικη ἐρώτησις πὺν θὰ ἔβγαυνε ἀπὸ τὸν ὀλιγότερον περιεργὸν θεατὴν ἐκείνης τῆς σκηνῆς.

Ἡ ἱστορία ἦτο σύντομη. Ἡ ὀργάνωσις εἶχε καλὴν αἴθουσα ἀθῶων παιχιδῶν καὶ καλὴν ἀθλητικὴν ὀμάδα. Ἐπίσης καλὸς ἡ-

το καὶ ὁ μαθητικὸς κινήματογράφος, καὶ οἱ ἐκδρομὲς τους, καὶ ἡ μουσική, καὶ οἱ διαλέξεις. Ἄλλὰ νὰ φθάσουν οἱ κύριοι αὐτοὶ εἰς τὸ σημείον νὰ μαθαίνουν στὸ παιδί—ἓνα μωρὸ παιδί καλέ, 17 χρονῶν, τί κακίεσ μπορεῖ νὰ ἔχη—νὰ φθάσουν στὸ σημείον νὰ τὸ μαθαίνουν, νὰ «αὐτεξετάζεται» λέει! Νὰ ἀνακρίνη τὸν ἑαυτὸ του, ἂν πέρασε καλὰ, τίμα, ἠθικὰ τὴν μέρα του ἢ ὄχι.... Τί λέτε καλέ!

Εἶχαν βρῆ ἓνα σημειωματάριο τοῦ Μιχαλάκη, ὅπου σημειῶνε, τίς παρατηρήσεις του αὐτέσ καί, ὅταν τὸ διάβασε ὁ Μπομπᾶς, νόμισε πὺς ἔπεσε καὶ τὸν πλάκωσε στὸ κεφάλι ὀλόκληρο τὸ ἐργοστάσιο μωσαϊκῶν πλακῶν, πὺν ἔχει. Καὶ ἡ κυρία!

Καὶ ἦλθαν νὰ μάθουν ἐπιτοπίως πὺς γίνεται αὐτὴ ἡ «καταστροφή» καὶ πὺς κοντὰ στὰ ἀθλητικὰ παιχιδία καὶ τίς ἀσκήσεις τῆς ὀργανώσεως μάθαιναν στὸ παιδί τῆς τέτοιεσ καταστροφτικῆσ συνθήκεισ: Νά, ἐπὺς τὸ λένε καλέ, νὰ «αὐτεξετάζεται».

Ἄκουξ ἐκεῖ!... «Ἀπόκοσμο» θὰ τὸν κάνανε!

Καὶ τοὺς τὰ εἶπανε γιὰ καλὰ....

Ἄν τὸν ξαναβλέπανε.... Ὅχι, δὲν τὸν εἶχανε γιὰ χάσιμο, γιὰ νευρασθένεια!

*

Ἀπὸ ἐκείνη τὴν μέρα ὁ νέος αὐτὸς δὲν ξαναφάνηκε ἐκεῖ. Ἦταν ἀλήθεια κρῖμα, γιὰτὶ εἶχε ἀρχίσει νὰ «στρώνη», ὁ λιγάκι κακομαθημένος χαρακτήρας του καὶ ἀρχίζε νὰ συνειθίζη σὲ μιὰ ζωὴ πειθαρχημένη σὲ ἀνεγνωρισμένεσ ἠθικῆσ ἀξίεσ.

Μὰ οἱ γονεῖς του θέλησαν ὁ μονάκριβὸς τους νὰ μὴ γίνη «ἀπόκοσμο» καὶ τὸ κατώρθωσαν. Τὸν ἀπεμάκρυναν ἀπὸ τὸ περιβάλλον αὐτὸ γιὰ νὰ τὸν γλυτώσουν ἀπ' αὐτὸν τὸν «κίνδυνον». Ὁ Μιχαλάκης διεμαρτυρήθη στὴν ἀρχή, ἀλλὰ κατόπιν ὑπεχώρησε..

*

Ἀνοίγοντας πάλι ἡ αὐλαία τοῦ «θεάτρον τῆς ζωῆς» μᾶς μεταφέρει, δέκα χρόνια πὺ ὕστερα, στὸ σιδηροδρομικὸ σταθμὸ Λαρίσης. Εἰς τὸ μᾶρ τοῦ σταθμοῦ περιμένει τὴν ὄρα τῆς ἐπιβιβάσεως στὸ Σεμιλὸν μιὰ ἐξαίρετικὰ ζωηρὴ καὶ ἀνήσυχη συντροφιὰ. Ἡ κυρία καὶ ὁ κύριος πὺν διακρίνονται....

ἐπὶ ἀνησυχία καὶ νευρικότητα, δὲν εἶναι ἄλλοι ἀπὸ τοὺς γονεῖς τοῦ Μιχαλάκη. Οἱ σὺν τροφῶν τοὺς προσπαθοῦν νὰ τοὺς ἡσυχάσουν. Ἄλλὰ ὁ κύριος ὑποδαυλίζει τὴν ἀνησυχία του, διαβάζοντας καὶ ξαναδιαβάζοντας ἕνα γράμμα. Καὶ ἡ κυρία τοῦ τὸ πέρνει ἀπὸ τὰ χέρια γιὰ νὰ τὸ κλείσῃ μὲ ἀπογοήτευσί πάλι.

— Ἄ! τὸ παλιόπαιδο, τί μᾶς ἔκανε!

— Ἄμ κάτι μυριζόμουνα ἐγώ, συμπληρώνει ὁ πατέρας, πού δὲν τὸν χωράει ἡ καρτέλα του κ' ὄλο ἀλλάζει θέσεις, ὄλο καὶ λεφτὰ εἶχε ἀνάγκη ὁ Μιχαλάκης, βιβλία, ἐγγραφές.... κ' αὐτός, ἀκούς, νὰ τὰ τρώῃ στὰ καμπαρέ! Ἄκουε!....

Εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Μιχαλάκη, πού περιέμενε τὴν ἐπιστροφή τοῦ γιου τῆς ἀπὸ τὴν Εὐρώπη, μετὰ τὸ πέρασ ἐπιτυχῶν σπουδῶν, εἶχε πέσει σὰν βόμβα μιά εἰδησις: Στὴν μακρινὴν Εὐρωπαϊκὴν πόλιν μὲ τὸ περίφημο πολυτεχνεῖο καὶ τὰ πῶς περίφημα κέντρα διασκέδασεων, τὸ πρῶτο δὲν εἶχε οὔτε μιά φορὰ ἀνοίξει τὴν πόρτα του στὸν κοπουδαστὴ του Μιχαλάκη, πού προτιμοῦσε νὰ ξεκοκκαλίξῃ τὰ πατρικὰ ἐμβάσματα πίσω ἀπὸ τὶς πολυτελεῖς πόρτες τῶν τελευταίων. Κάποιος φίλος τῆς οἰκογενείας εἶχε παρακληθῆ νὰ λοξέψῃ λιγάκι στὸ ταξεῖδι του στὴν Εὐρώπη, γιὰ νὰ περάσῃ καὶ ἀπὸ τὴν πόλιν ὅπου ἔμενε ὁ Μιχαλάκης, καὶ νὰ τὸν δῇ. Βρέθηκε ὅμως σὲ ἐξαιρετικὰ δύσκολη θέσι ὅταν τὸ καθήκον τοῦ ὑπηγόρευε νὰ γνωρίσῃ στοὺς φίλους του τὰ νέα τοῦ γιου του. Τὸ πρῶτο γράμμα του ἀνέφερε μὲ τρόπο ὅτι ὁ Μιχαλάκης πρὸ πολλοῦ εἶχε φύγει ἀπὸ τὴν πανσιὸν ὅπου ἔμενε, ἀφήνοντας μάλιστα ἀνεξόφλητο τὸν λογαριασμὸ τοῦ τελευταίου μηνός.

Τὸ δεύτερο γράμμα του, εἶναι ἐκεῖνο πού κρατοῦν τώρα στὰ χέρια τους οἱ ἀτυχεῖς γονεῖς τοῦ Μιχαλάκη. Ἐὰν τὸ πρῶτο ἦταν ἐμπρηστικὴ βόμβα στὸ ζῆνοιαστο σπιτικό τους, γιὰ νὰ μεταχειρισθῶμε τῆ δυστυχῶς ἐπικαιρῆ φρασεολογία, τὸ δεύτερο, πού εἶχε

ἔλθει καί.... ἀεροπορικῶς, ἦταν μεγάλης δραστηκότητος... ἐκρηκτικὴ! Ὁ Μιχαλάκης εἶχε βρεθῆ, ἀλλὰ πού; εἶχε προχωρήσει ἀκόμη περὶ πέρα ἀπὸ τὰ καμπαρέ, καὶ τώρα βρισκόταν κρατούμενος ὡς ὑπόδικος γιὰ μιὰ βρωμοδουλιὰ στὴν ὁποία εἶχε ἀκολουθήσει ὑποπτους συντρόφους του.

Τὴν λιποθυμία δὲ τῆς κυρίας καὶ τὶς φωνὲς τοῦ πατέρα, ἠκολούθησε πρακτικώτερη σκέψις, ὅτι δὲν ὑπῆρχε ἄλλη λύσις ἀπὸ τὴν αὐτοπρόσωπο μετάβασί των εἰς Ἑσπερίαν, ὄχι, βεβαίως, διὰ λόγους σπουδῶν!...

Τὰ βαγόνια τοῦ σερπλὸν σύρονται τὸ ἕνα μετὰ τὸ ἄλλο, πίσω ἀπὸ τὴ μυκωμένη πελώρια ἀτμομηχανή, πρὸς τὴν ἔξοδο τοῦ σταθμοῦ τοῦ Λαρισσαίου σιδηροδρόμου. Ἡ τρίτη θέσις μὲ τὸ λαϊκὸ συμπαθὲς πλήρωμα, τὰ σανίδια τῆς καὶ τοὺς μτόγους, ἡ δευτέρη τῶν «οἰκονομικῶν» ἐπιβατῶν καὶ ἡ πρώτη τῶν.... τζαμπατζήδων καὶ τῶν ὀλίγων. Καὶ τὸ ζωντανὸ φορτίο, στρωμωγμένο στὰ παρᾶθρα, μαντηλάκια ζεμιτευομένων, γέλοια, κλάμματα γιὰ τὸν κόσμον πού χαιρετᾷ κ' ἐκεῖνος ἀπὸ τὴν πλάτ-φόρμ.

Μέσα στὸ ἀναπαντικὸ κουπέ, πού πολὺ ὀλίγην ἀνάπαυσιν δίδει εἰς τοὺς γονεῖς τοῦ Μιχαλάκη, ἀκούγεται ἡ μελαγχολικὴ ἐφοδὸς τῆς ἱστορίας αὐτῆς:

— Ἐπρεπε νὰ μὴν εἶχε μείνει τὸ παιδί μόνο του μέσα σὲ τέτοιους κινδύνους, εἶπε ἡ μητέρα.

— Ἄλλὰ ποιὸς μπορεῖ νὰ παρακολοθηῖ ἕναν ἄντρα πιά ἀπὸ κοντά, ἀτήρησε μελαγχολικὰ ὁ πατέρας.

Εἶχε δίκην! Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν μοναδικὸ ἀσφαλῆ σύντροφο, μιά φωτισμένη ἐσωτερικὴ ζωὴ, ποιὸς ἄλλος μπορούσε νὰ εἶναι εὐεργετικὸς, σωτήριος σύντροφος, πού νὰ παρακολοθηῖ τὸν Μιχαλάκη σὲ κάθε βῆμα.

Ἄλλὰ... λίγα χρόνια πρὶν, εἶχαν χαλάσει τὸν κόσμον γιὰ νὰ χωρίσουν τὸ παιδί τους ἀπὸ τὸν σύντροφο αὐτόν!

Επίκαιρα

ΠΡΟΣΔΟΚΙΑ

Ο πιστός, ανάμεσα εις την θύελλαν πού από μακροῦ ἔχει ξεσπάσει ἐπάνω ἀπό τὴν δυστυχισμένην ἀνθρωπότητα—ἰδοὺ ἕνα θέμα ὄχι μόνον ἐνδιαφέρον, ἀλλὰ καὶ ἀπασχολοῦν πράγματι κάθε σημερινόν πνευματικόν ἄνθρωπον. Φῶς μέσα εις τὸ πνευματικὸ σκοτάδι τῆς παραπαιούσης ἀνθρωπότητος,—ὁ πιστὸς τῆς σήμερον ἔχει μίαν ἱερωτάτην ἀποστολήν. Νὰ βοηθήσῃ, ὥστε νὰ βρῆ ἢ ἀνθρωπότης τὴν παρηγορίαν τῆς πίστεως, τὴν ἐνίσχυσίν της, καὶ τὴν δυνατότητα νὰ ἐτοιμασθῇ ἀπὸ τώρα ἢ ἀνοικοδόμοις τῶν ἐρειπίων, ἢ ἀναζωογόνησις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἢ ἐτοιμασία μιᾶς ἀβύρον καλυτέρας ἀπὸ τὴν χθές, ἀκριβῶς λόγῳ τῆς πείρας τῆς σήμερον.

Εἰς ἄλλην σελίδα βλέπει ὁ ἀναγνώστης ὅτι ἡ σχετικὴ πνευματικὴ κίνησις ἤρχισεν ἤδη εις τὴν Εὐρώπην—συγκεκριμένως εις τὴν Ἀγγλίαν. Ἐξ ἄλλου εις τὴν Γαλλίαν, ἢ ἴδια προσπάθεια καταβάλλεται, καὶ ἰδιαίτερος συκινητικὰ εἶναι τὰ ἄρθρα, τὰ ὁποῖα δημοσιεῖται σχετικῶς ὁ Ἀκαδημαϊκὸς Φρανσουὰ Μωριάκ. Περιγράφει τὴν ψυχικὴν γαλήνην τὴν ὁποῖαν αἰσθάνεται ὁ πιστὸς μέσα εις τὴν δίνην τῆς καταστροφῆς καὶ τὴν χαρὰν, τὴν ὁποῖαν δίδει ἡ προσδοκία, ὅτι καὶ πάλιν ἡ Χάρις κατὰ θαυμαστὸν τρόπον καὶ μετατρέψῃ εις καλὸν τὴν καταστροφήν.

Τὴν προσδοκίαν αὐτὴν, κοινὴν διὰ τοὺς πιστοὺς ὅλων τῶν χωρῶν, ἔχει ἀκόμη ἡ Ἀνθρωπότης ὡς τὸ μόνον ἀγαθὸν πού μένει. Καὶ θὰ μένῃ, ἡ προσδοκία αὐτὴ, διαρκῶς ἐνισχύουσα καὶ ζωογονοῦσα, διότι, παρ' ὅλους τοὺς πολυτρόπους διωγμοὺς ἢ Πίστις δὲν ἔλειψεν ἀπὸ τὴν Γῆν μας—οὔτε θὰ λείψῃ ποτέ!

ΕΥΡΕΤΙΚΟΝ

Δὲν νομιζομεν, ὅτι περιττεύει, νὰ ἐξαρθῆ καὶ ἀπὸ τῶν στηλῶν τούτων, ἢ ὅλως ἰδιάζουσα σπουδαιότης, τὴν ὁποῖαν εἶχε διὰ τὴν γενικὴν εὐημερίαν τῆς χώρας μας ἡ λαμπρὰ ἐπιτυχία τῆς Ἐθνικῆς Κυβερνήσεως, ἢ συμμαχίαν τῆς προαναγγελλθεῖσαν ἔναρξιν τῶν ἔργων τοῦ Ἀχελώου. Διὰ τὴν Ἑλλάδα ἡ ἐντατικὴ χρησιμοποίησις τοῦ λευκοῦ ἀνθρακὸς ἀπετέλει πάντοτε ἀνάγκην ἀπόλυτον, ἢ δὲ χρη-

σιμοποίησις τῆς πτώσεως τῶν ὕδατων πρὸς παραγωγήν ἠλεκτρικῆς δυνάμεως, ἐπαρκούς διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς χώρας μας, ἀνέκαθεν μὲν ἐπεζητεῖτο, πάντοτε δὲ εἰς τὸ παρελθόν ἐματαιοῦτο, καὶ εἰς τὴν παρούσαν Ἐθνικὴν Κυβέρνησιν ἐπεφυλάσσετο ὁ δυντὸς θαυμαστὸς ἄθλος νὰ μεταβάλλῃ τὰ σχέδια καὶ ὄνειρα εἰς πραγματικότητα.

Νὰ ἀναπτύξωμεν τὰς πολλαπλὰς ὠφελείας, αἱ ὁποῖαι θὰ προκύψουν ἀπὸ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ἔργου αὐτοῦ; Ἄλλ' εἶναι, αὐταί, ἐπαρκῶς γνωσταί. Δὲν εἶναι, ὅμως, φρονοῦμεν, ἡ ὀλιγώτερον σπουδαία ἢ ἀφορώσα εἰς τὴν ἐξέυρεσιν καλῆς ἀπασχολήσεως διὰ χιλιάδας πολλὰς ἐργατῶν—καὶ δὴ τεχνικῶς μορφωμένων—εἰς ἐποχὰς δυσκόλους ὡς ἡ σημερινή. Καὶ δὲν ἔχομεν, παρὰ νὰ εὐχηθῶμεν ἀπὸ καρδίας πλήρη τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ λαμπροῦ τούτου καὶ αὐτὸ τοῦτο εὐεργετικῶς διὰ τὴν χώραν μας ἔργου!

ΜΙΑ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

Εἰς τεῦχος κομψότατον ἐξεδόθη καὶ ἐκυκλοφόρησεν ἐσχάτως εἰς τὴν Ἀγγλικὴν ἢ βιογραφία ἐνὸς Ἑλληνοῦ ἐργάτου τοῦ Πνεύματος καὶ ἱεραποστόλου ἐν τῇ πληρότητι τῆς ἐννοίας τοῦ ὄρου. Πρόκειται περὶ τοῦ Εὐσεβίου Ματθοπούλου, τοῦ ὁποῖου ὁ βίος ὑπῆρξε μία θυσία εἰς τὸ ἔργον τῆς πνευματικῆς ἀφυπνίσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, θυσία ὄχι μόνον ἱερά, ἀλλὰ καὶ μὲ ἐξαρετικὴν δυνάμει καρποφορίαν ἐπιτεφθεῖσα. Ἐχει δ' ἡ εὐλογία αὐτῆ κατὰ τὸ ὑπέροχον, διότι καὶ ὁ τρόπος κατὰ τὸν ὁποῖον ἐξεδηλώθη εἶναι ἐξαιρετικὸς. Ἐφαρμόζων ἐν πάσῃ συνεπειᾷ εἰς τὴν ζωὴν του τὰς εὐαγγελικὰς ἀρχὰς ὁ Εὐσεβίος Ματθόπουλος, ἐκδραπανῶν ἑαυτὸν ὀλοκλήρως εἰς τὴν ἀποστολὴν του ὡς κήρυκος καὶ ὡς πνευματικὸς, δὲν ἔβλεπε σχεδὸν τίποτε πού νὰ δεικνύῃ ὅτι ἡ προσπάθειά του εὐρίσκειται εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἐπιτυχίας. Τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ὄγδοηκονταετοῦς ζωῆς του ἔπερασεν ἐν ἀφανείᾳ σχεδόν. Αἱ ἐξωτερικαὶ ἀλλὰ καὶ ἐσωτερικαὶ συνθήκαι τοῦ τόπου μας κάθε ἄλλο παρὰ εὐνοϊκὰ ἦσαν διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἀποστολῆς του. Εἶχεν ἤβει φθάσει, ὁ ταπεινὸς Λευίτης, εἰς τὸ γῆρας, καὶ ἡ συγκομιδὴ ἦτο πενιχροτάτη, κατὰ πᾶσαν λογικὴν ὁδηγοῦσα εἰς συμπέρασμα ἀποκαρδιωτικόν καὶ εἰς παραίτη-

σιν από κάθε προσπάθειαν. Καί ὁμως, ἀκριβῶς εἰς τὸ δειλινὸν τῆς ζωῆς του μὲ «ὡς ἀετοῦ ἀνακαίνιζομένην νεότητα» ὁ Εὐσέβιος Ματθόπουλος ὀλονέν ἐντεινεί καὶ αὐστηματοποιεῖ τὴν προσπάθειαν καὶ εἰς τὸ τέλος ἢ συγκομιδὴ ὑπερβαίνει, ὄντως, πᾶσαν προσδοκίαν, καὶ τὴν τολμηροτέραν ἀκόμη. Ἐκεῖ ὅπου ἄλλοτε ὑπῆρχε πνευματικὴ νέκρα, ἤρχισε νὰ ἐμφανίζεται ζωὴ καὶ κίνησις ἀπὸ αἰῶνων ἤδη πρωτοφανῆς διὰ τὸν τόπον μας, Χριστιανικὸς τύπος, Σχολεῖα, ὄργανοι, κήρυγμα, πνευματικὴ ζωὴ, μὴ πνοὴ ἀναγεννήσεως, πνοὴ ποῦ ὀλονέν ἐνδυναμῶνεται, ἀπετέλεσε τὸ δείγμα ὅτι ἡ θυσία τὴν ὅποιαν ὁ Εὐσέβιος Ματθόπουλος προσέφερεν ὑπῆρξεν εὐπρόσδεκτος εἰς τὸν Οὐρανόν.

Τοιαύτῃ ἐργασίᾳ, ὅσον καὶ ἂν γίνεται ἀθροῦσως, ἐφελκεῖ εἰς τὸ τέλος τὴν προσοχὴν καὶ μάλιστα καὶ ἔξω ἀπὸ τὸν τόπον ὅπου κυρίως ἐκδηλοῦται αὕτη. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ τὸ ἔργον τοῦ Εὐσέβιου Ματθόπουλου εἰλκυσε τὴν προσοχὴν τῶν ξένων διανοουμένων, πολλάκις δὲ ἀπησχόλησε ξένους συγγραφεῖς, ἰδίᾳ δὲ Γερμανοὺς καὶ Ἄγγλους.

Ἡ προκειμένη Ἀγγλικὴ βιογραφία ἀποτελεῖ δείγμα τοῦ ὀλονέν ἀυξάνοντος ἐνδιαφέροντος.

Διὰ τοῦς Ἕλληνας, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχη τίποτε νέον τὸ βιβλίον αὐτό. Ἐχει ἄλλως τε ληφθῆ ἀπὸ Ἑλληνικὴν ἐργασίαν. Ἐκεῖνὸ ὁμως ἐκ τῶν σούπερ-διανοουμένων μας, οἱ ὅποιοι οὐδέποτε θὰ ἤξιουν ἐνὸς βλέμματος τὴν Ἑλληνικὴν βιογραφίαν, ἠμποροῦν νὰ ζητήσουν καὶ νὰ διαβάσουν τὴν Ἀγγλικήν. Ὁ τίτλος τῆς εἶναι «Eusebius Matthopoulos, Founder of Zoe» ἔχει δὲ ἐκδοθῆ ἀπὸ τὴν ἐν Λονδίῳ «Society for Promoting Christian Knowledge».

ΛΕΙΨΑΝΑ

Κρίνω βιβλίον ἀναφερόμενον εἰς τὰς νεωτέρας θεωρίας περὶ τῆς γενέσεως τῆς οἰκογενείας, ἀρθρογράφος φιλολογικὸ ὑποδοκίῳ, προσπαθεῖ νὰ ἐνημερωσῆ τοὺς ἀναγνώστας του ἐπὶ τῆς ἐξελιζέως τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης ἐν προκειμένῳ. Εἰς τοῦτο δὲ ἀφιερώνει ὀλόκληρον διατριβὴν, καταλαμβάνουσαν πολλὰς σελίδας τοῦ περιοδικοῦ. Καὶ τὸ μὲν θέμα εἶναι ὄντως ἄξιον ἐκτενοῦς μελέτης. Ὡς πρὸς τὸν τρόπον, τώρα, κατὰ τὸν ὅποιον θὰ ἐνημερωθῶν οἱ ἀναγνώσται ἐπὶ τῶν πορισμάτων τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης, ἀρκεῖ νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ὁ ἀρθρογράφος ὡς πηγὴν τῶν... ἐμπνεύσεών του ἔχει ἀποκλειστικῶς σχεδόν τὸν Φρ. Ἐνγκελς, αὐτὸν δὴ τὸν Ἐνγκελς τὸν ἔμπορον, ἐκλαϊκευτὴν, πολὺ γλωσσῶν καὶ πολυτάλαντον σύντροφον τοῦ Μάρξ, τοῦ ὁποίου τὰ περὶ παντός ἀσχο-

λούμενα καὶ ὡς πρὸς οὐδὲν διεκδικοῦντα ἐπιστημονικὴν ἀρμοδιότητα βιβλία ἀνήκουσιν πλέον εἰς τῶν Μουσειῶν τὴν δικαιοδοσίαν! Ἐν ἔτει 1940, ἐπὶ θεματῶν καθαρῶς καὶ εἰδικώτατα ἐπιστημονικῶν, εὐρίσκειται Ἑλληνικὸ ἀρθρογράφος ὁ ὅποιος γράφει μὲ τὸ ὕφος ἐκπροσώπου τῆς νεωτέρας ἐπιστημονικῆς σκέψεως, μὲ ἐφόδον κύριον τὴν σκόνην ποῦ ἐπικάθηται εἰς βιβλία ἐκ γενετῆς ἀπρηχαιωμένα! Τὸ νὰ γράφῃς σήμερον περὶ τῆς γενέσεως τῆς οἰκογενείας μὲ ὀδηγὸν τὸν... Ἐνγκελς ἀποτελεῖ ὄντως κατάρθωμα! Θὰ πῆτε, ἴσως, ὅτι ἀποτελεῖ καὶ λόγον νὰ ἀπελπισθῆ κανεὶς, ὅτι οἱ διανοοῦμενοί μας θὰ ἀνοίξουν κάποτε τὰ μάτια των. Δὲν θὰ ἦτο ὁμως σωστὸ αὐτό. Καὶ ἡ Ἑλληνικὴ διανοήσις ἀρχίζει νὰ παίρῃ τὸν σωστὸν δρόμον. Καὶ ἂν μόνον ἀκόμη καὶ ἐμφανίζονται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ λείψανα τῆς γέρικης νοοτροπίας... χρειάζονται καὶ αὐτά, διὰ σύγκρισιν, διδασκαλίαν... καὶ ψυχαγωγίαν ἐπὶ τέλους!

ΝΑ ΑΝΑΓΝΩΣΘΗ

Οἱ ἀναγνώσται μας θὰ μᾶς ἐπιτρέψουν νὰ ἐπιστήσωμεν ὄλους ἰδιαίτερος τὴν προσοχὴν των ἐπὶ μίᾳ νέᾳ ἐργασίᾳ τοῦ γνωστοῦ συγγραφέως καὶ ἀνωτάτου ἐκπαιδευτικοῦ συμβούλου κ. Σπυρ. Μ. Καλλιάφας, ὑπὸ τὸν τίτλον «Περὶ τῆς βουλήσεως». Εἶναι γνωστὸν, ὅτι τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν βούλησιν προβλήματα ἐχρησιμοποιήθησαν ὑπὸ τοῦ ὀλισμοῦ ὅς ἴδιον πεδῖον δράσεως, κυρίως ἀπὸ τῆς ἀπόψεως, ὅτι διήθεν ἡ κατανόησις καὶ ἐπιλοῦσις των μόνον διὰ τῆς ὀλιστικῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀντιλήψεως εἶναι δυνατὴ. Ἀπλουστάτῃ, κατ' ἐπίψασιν, ἡ μονιστικὴ ἐξήγησις των προβλημάτων τούτων καταδεικνύεται, μόλις προχωρήσωμεν εἰς κάπως βαθύτεραν ἔρευναν, ὀδηγοῦσα εἰς τὸ χάος των ἀντιφάσεων καὶ των κενολογιῶν. Διὰ τοῦτο δὲ ἀκριβῶς καὶ οἱ σύγχρονοι ἐρευνηταὶ—ἴσοι, φυσικὰ, πρῶτον εἶναι εἰδικῶς κατηρτισμένοι, καὶ δεύτερον δὲν ἔχουν ὡς ταμποῦ τὸν... Ἐνγκελς—ἐγκατέλειψαν τὰς μονιστικὰς προχειρολογίας, ὡς μόνον διὰ τοὺς ἐρασιτέχνους καταλλήλους. Καὶ οὕτως ἔχομεν τὴν νεωτέραν ψυχολογίαν χειραφετημένην πλέον ἀπὸ τὴν ὀλιστικὴν δεσποτίαν. Εἰς ἄλλην του ἐργασίαν, «τὸ περὶ ψυχῆς πρόβλημα», τῆς ὁποίας ἀνάλυσιν ἐδημοσιεύσαμεν εἰς τὸν παρελθόντα τόμον, ὁ κ. Καλλιάφας ἐνημέρωσε τὸν ἀναγνώστην ἐπὶ τῆς τελευταίας ἐξελιζέως τῆς ἐπιστήμης σχετικῶς πρὸς τὴν ὑπαρξίν καὶ τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς. Εἰδικώτερον, ἀλλ' ὄχι ὀλιγώτερον ἐνδιαφέρον, εἶναι τὸ θέμα τοῦ νέου βιβλίου. Ὁ κ. Καλλιάφας εἰς τὴν ἐργασίαν του αὐτὴν, ἀναπτύσσει τὰ περὶ τῆς βουλήσεως ὡς ψυχικῆς λειτουργίας στηριζόμενος

Ίδια εις τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν τοῦ Driesch καὶ τοῦ Loeser, ἐνῶ συγχρόνως μελετᾷ συγγενῆ ζητήματα, ὡς τὰ περὶ τῶν ἐννοιῶν «ἐντελέχεια» καὶ «ψυχή», περὶ τῆς ἰσχυρᾶς βουλήσεως καὶ τῆς ἀγωγῆς εἰς αὐτὴν κλπ.

Τὴν κατακλείδα δὲ τῆς ἐργασίας ἀποτελεῖ ἡ § 8, ἐνθα ἀναπτύσσονται τὰ «ἀκραφιῶς φιλοσοφικά πορίσματα». Μὲ ἐπιστημονικὴν εὐσυνειδησίαν ἀγνωστον ἐντελῶς εἰς τοὺς ἐπιφυλλιδιογράφους καὶ ἐκκληϊκευτάς τῶν διαφόρων ὀλισμῶν, ὁ κ. Καλλιάρης διακρίνει μεταξὺ ἀποδείξεων καὶ «ἐνδείξεων», αἱ ὁποῖα ὀδηγοῦν τὸν ἐπιστήμονα εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς «τριαδικῆς ἐκδόχης» τοῦ ἀνθρώπου.

Πολὺ λυπούμεθα, διότι δὲν μᾶς εἶναι δυνατόν ἐδῶ νὰ ἐπαναλάβωμεν τὰ συμπεράσματα εἰς τὰ ὁποῖα ὁ συγγραφεὺς καταλήγει. Ἄλλως τε τὸ καλύτερον εἶναι νὰ διαβασθῇ αὐτὸ τοῦτο τὸ βιβλίον, διὰ τὸ ὁποῖον πράγματι πρέπει νὰ λεχθῆ, ὅτι ἔρχεται νὰ πληρῶσῃ ἓνα σπουδαιότατον κενὸν εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν μας βιβλιογραφίαν.

ΗΡΩΪΣΜΟΣ

Εἰς ὅλον τὸν κόσμον ἔχει κάμει καταπληκτικὴν κυριολεκτικῶς ἐντύπωσιν ἡ Φιλανδικὴ ἀντίστασις. Ὅχι μόνον τὸ συγκεκριμένον ἀποτέλεσμά της, ἡ ἐπιτυχὴς ἐκθάσις τις, ἀλλὰ κυρίως ὁ χαρακτήρ της ἀντιστάσεως αὐτῆς, ἡ καρτερία ἐνὸς μικροῦ λαοῦ, ἡ ἀκατάβλητος ψυχικὴ δύναμις του, ἡ ὁποία δὲν κλονίζεται καὶ ὅταν ἀκόμη ἡ ὀλικὴ δύναμις κάμπτεται καὶ λυγίζη. Ζηλεύει κανεὶς τὴν ἀντίστασιν αὐτὴν, τὸ σθένος, τὴν δύναμιν τῶν νεύρων, κατὰ τὸν ἐπικρατήσαντα ὄρον, καὶ ἀνεξαρτήτως ἀκόμη τῆς ἐκθάσεως τὴν ὁποῖαν θὰ ἔχουν τὰ πράγματα. Καὶ διερωτᾷται κανεὶς τί εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δίδει εἰς τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς τὴν δύναμιν νὰ ἀνθίστανται ἐναντίον ἐχθροῦ τὸν ὁποῖον δὲν ὑπῆρχε καμμία ἀνθρωπίνη πρόβλεψις, ὅτι θὰ ἤμποροῦσαν νὰ νικήσουν. Νὰ ὑφίστανται τὰ πάνδεινα, κυρίως διὰ νὰ ἐκπληρώσουν ἓνα ἠθικὸν καθήκον. Καὶ τὴν ἀπορίαν αὐτὴν τὴν κάμνει ἀκόμη μεγαλύτεραν τὸ γεγονός ὅτι ἐπὶ ἄρκετὰ ἔτη ἡ Εὐρώπη δὲν εἶχε ἰδεῖ παρομοίους ὁμαδικούς ἡρωϊσμούς. Θὰ εἰσχερίζετο νὰ φύγῃ κανεὶς ἀπὸ τὴν «φωτισμένην» ἐποχὴν μας, τῆς πίστεως εἰς τὸν ὀλισμὸν καὶ νὰ ἀνατρέξῃ εἰς παλαιότερας ἐποχάς, ἀν ἤθελε νὰ εὕρῃ παρόμοια παραδείγματα.

Τὴν ἀπορίαν λύει ἡ πληροφορία, ἡ ὁποία, ἐπανειλημμένως καὶ ἐγράφῃ καὶ ἐχοιλιᾶσθαι εἰς τὸν διεθνῆ τύπον, ὅτι ὁ Φιλανδικὸς λαὸς ἔχει τὴν χριστιανικὴν Πίστιν.

Καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συνέβαινε διαφορετικὰ.

ΕἶΝΑΙ ΚΑΤΙ!

Εἶναι ἐνδιαφέρουσα ἡ ἔκτασις, τὴν ὁποῖαν ἔλασε καὶ εἰς ἄλλας χώρας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν τόπον μας, ἡ συζήτησις περὶ τῶν φαινομένων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἐκράτησε παρ' ἡμῶν ἐνομαζόμενα «μεταψυχικά». Εἰδικώτερον ἐν Ἑλλάδι τὸν τελευταῖον καιρὸν διάφοροι λόγιοι ἔγραφαν περὶ τῶν φαινομένων τούτων ἐνδιαφέροντα ἄρθρα, γενικὴ δὲ μᾶλλον δύναται νὰ θεωρηθῆ ἡ γνώμη, ὅτι ἡ ἐξήγησις περὶ «ἀπάτης» δὲν εἶναι ἐπαρκής. «Κάτι συμβαίνει ἐδῶ» λέγουν ὅλοι, καὶ αὐτὸ τὸ κάτι, εἶναι βεβαίως, πολλακίς ἀπάτη, ἀλλὰ εἶναι ἐνίοτε, εἰς ἱκανὰς περιπτώσεις καὶ πραγματικότης μὴ ἐπίδεχόμενη διάψευσιν.

Ἔως ἐδῶ κρατεῖ συμφωνία. Ἐμφανίζονται φαινόμενα, μὴ ὑπαγόμενα εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἐξηγουμένων διὰ τῶν φυσικῶν νόμων. Τί συμβαίνει ὁμως, ἀκριβῶς; Ἐδῶ εἶναι ἡ δυσκολία τοῦ ζητήματος. Εἶναι γνωστὴ ἡ προσπάθεια νὰ δοθῇ ὀλιστικὴ καθαρῶς ἐξήγησις εἰς τὰ φαινόμενα αὐτά. Καί, ὁμολογουμένως, ἡ προσπάθεια αὐτὴ ἐπιτυγχάνει πλήρως. Ἐφ' ὅσον πρὸς τὸν σκοπὸν τούτον ἀφαιρούμεν ἀπὸ τὴν ὕλην κάθε τι, τὸ ὀλικόν, δίδομεν δηλαδὴ ὀλιστικὴν ὁρολογίαν πρὸς ἱκανοποίησιν ὀλιστικῶν γούστων, ἐκεῖ ὅπου οἱ ἴδιοι παραδεχόμεθα βασικὴν ἔκτροπὴν ἀπὸ τοὺς νόμους ποὺ διέπουν τὴν ὕλην! Ἄν ὁμως θελήσωμεν κάπως σοβαρώτερον νὰ ἀντιμετωπίσωμεν τὰ πράγματα, ἀναγκάζομεθα νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι εὐρισκόμεθα πρὸ μυστηρίου, τὸ ὁποῖον δὲν λύεται οὔτε μὲ τὴν ἀπλὴν ἀρνήσιν τῶν γεγονότων, οὔτε μὲ τὰς βεβιασμένας εἰς τὸ ἔπακρον ὀλιστικὰς κατασκευάς.

Βέβαια ὁ Χριστιανισμὸς προσφέρειται νὰ μᾶς δώσῃ τὴν λύσιν αὐτὴν. Ἄλλ' ἡ λύσις αὐτὴ σοκάρει ἀκόμη μερικὰ πνεύματα φωτισμένα (φωτισμένα μέχρι καφετζούδων καὶ μετᾶλων παλαιῶν, καὶ τριῶν ἰγναρέτων ποῦ ἀνάθουν μ' ἓνα σπύρτο καὶ ἡμερῶν ἀποφράδων κλπ.). Ἄς ἀρκεσθῶμεν λοιπὸν, πρὸς τὸ παρόν, νὰ ἐκφράσωμεν τὴν ἱκανοποίησίν μας, διότι τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἀρχίζει νὰ ὁμολογῇ, ὅτι ὑπάρχουν καὶ ζητήματα—τὰ σπουδαιότερα, βέβαια, διὰ τὸν ἀνθρώπον—ὡς πρὸς τὰ ὁποῖα ἡ ἀπάντησις δὲν εἶναι ἀπλῶς ζήτημα χημικῶν τύπων... Εἶναι καὶ αὐτὸ κάτι.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

*Ἀξιότιμε κ. Διευθυντά,

Ἐμελέτησα μετ' ἰδιαζούσης προσοχῆς τὸ εἰς τὸ τελευταῖον τεῦχος τῶν «Ἀκτινῶν» καταχωρηθὲν ἄρθρον ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ σύγχροσ φυσικὴ κατὰ τοῦ ὀλιστικοῦ Μονισμοῦ». Εἶναι

ὄντως ἐκτός πάσης ἀμφιβολίας πλέον, ὅτι ἡ σύγχρονος Φυσικὴ πᾶν ἄλλο ἢ ὑλιστικὴ εἶναι, τὰ δὲ πειράματα καὶ αἱ συγγραφαὶ τῶν κορυφαίων σκαπανέων τῆς ἐπιστήμης τῆς φύσεως πᾶν ἄλλο ἢ εὐνοοῦν τὴν ὑλιστικὴν περὶ τοῦ παντός ἐξήγησιν, τὴν ὁποίαν οἱ ὑλόφρονες τοῦ παρελθόντος, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Χαικελ, ἐπεδίωκον νὰ ἐμφανίσωσιν ὡς τὴν μόνην ἐπιστημονικῶς εὐδοκούμεν. Ὡς λέγει ἐν τῷ ὡς ἄνω ἀρθρῷ ὁ καθηγητὴς Taschdjian, «ἡ μονιστικὴ ἀντίληψις τῆς φύσεως, ὡς τὴν ὑπεστήριξεν ὁ ἀτομικὸς ὑλισμὸς τοῦ 19^{ου} αἰῶνος, ἐγκατελείφθη τελειῶς, σήμερον δὲ γίνεται δεκτὴ ὑπὸ τῶν μεγαλυτέρων ἀσθεντιῶν μίᾳ δαδαϊκῇ ἀποψις...».

Καὶ οὕτω πως μὲν ἐκφράζονται σήμερον οἱ ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀμερικῇ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἄπῳ Ἀνατολῇ ἐπιστήμονες. Τί δὲ νὰ εἰπομεν περὶ τινῶν ἐν Ἑλλάδι ἐπιστημόνων, οἵτινες ἔξακολουθοῦσιν εἰσεῖτι νὰ παραμένουν προσκολλημένοι ὡσάν τὰ στρεΐδια εἰς τὰς κεντρινομένας πλέον ὑπὸ τοῦ χρόνου καὶ μηδεμιᾶς παρὰ τῆς ἐπιστήμης προσοχῆς ἀξιουμένας ἤδη μονοπλευροῦς ὑλιστικᾶς θεωρίας; Ἄς ἐπιστώμεν ὁμοῦ, ὅτι καὶ οἱ ἐπιστήμονες αὐτοί, οἱ τόσον ἄλλως τε ἐπιθυμοῦντες νὰ φαίνωνται «συγχρονισμένοι», δὲν θὰ βραδύνουν νὰ ἀντιληφθῶν τὰς προόδους τῆς ἐπιστήμης καὶ νὰ συγχρονισθοῦν—πραγματικῶς πλέον.

Μετὰ τιμῆς
Βλάσιος Παπαδάκης

Κύριε Διευθυντά,

Εἶμαι τακτικῶς ἀναγνώστης τῶν «Ἀκτιῶν». Τίς διαβάσω πάντα μὲ ἐνδιαφέρον, ὡς τὴν τελευταία σελίδα, καὶ προσέχω ἐξ ἴσου τόσο τὸ ἐπιστημονικὸν τοῦ μέρους ὅσο καὶ τὸ λογοτεχνικὸ ἴσως ἐπειδὴ δὲν εἶμαι οὔτε ἐπιστήμων οὔτε ποιητῆς. Δὲ θέλω νὰ κολακέψω τὸ συντάκτη ἢ τοὺς συντάκτες τῶν βιβλιοκρισιῶν σας, ἀλλὰ πρέπει νὰ σὰς εἰπῶ, ὅτι ἂν κάμνω κάποιαν προτίμησιν εἰς τὰ δημοσιεύματα τῶν «Ἀκτιῶν», αὐτὴ γίνεται διὰ τὰς σελίδας τῶν «Βιβλίων». Διὰ τὴν φιλολογίαν καὶ τὰ βιβλία τῶν εὐρωπαίων εἶχα ἕως τώρα ἰδέαν ἀπὸ τὰ μυθιστορήματα ποὺ διαβάω μεταφρασμένα εἰς τὰς ἀθηναϊκὰς ἐφημερίδας, καὶ σὲ κανένα περιοδικὸν λογοτεχνικόν, ποὺ φθάνει ὡς ἔδω πάνω. Εἶχα σχηματίσει λοιπὸν τὴν ἰδέαν, ὅτι αὐτοὶ οἱ συγγραφεῖς τῆς Εὐρώπης; γιὰ τίποτε ἄλλο δὲν γράφουν, παρὰ μόνον γιὰ βρωμοδου-

λειὰς καὶ γιὰ γυναῖκες τοῦ δρόμου καὶ γιὰ ἐγκλήματα ποὺ νὰ τὰ διαβάξῃς καὶ νὰ σηκῶνται αἱ τρίχες τῆ κεφαλῆς σου. Ἔτσι, σιγά-σιγά, ἔπαυσα νὰ στενοχωροῦμαι καὶ πολὺ ποὺ δὲν ἤξευρα γλώσσας, καὶ ἤρχιζε νὰ μὴ μοῦ κάμνῃ ἐντύπωσιν τὸ ὅτι καὶ οἱ λογοτεχναὶ τοῦ τόπου μας διαρκῶς δι' ὅσα εἶπα παραπάνω γράφουν.

Τὶ νὰ σὰς πῶ, ὁμοῦ. Αὐτὲς οἱ τελευταῖες σελίδες τοῦ περιοδικοῦ σας ποὺ ἄλλαξαν τίς ἰδέες. Κάθε φορὰ, μετρῶ. ποτε δέκα. ποτε δεκαπέντε, ποτε εἴκοσι βιβλία, ποὺ γράφουν αἱ «Ἀκτιῶνες» τὸ περιεχόμενον των. Καὶ τρίτω τὰ μάτια μου. Ὡστε ὑπάρχουν καὶ συγγραφεῖς σ' αὐτὲς τίς χώρες, ποὺ γράφουν βιβλία μὲ ὑπόθεσιν καθαρὰ χριστιανικὴν; Εὐρίσκονται λογοτεχναὶ ποὺ γράφουν μυθιστορήματα καὶ διηγήματα καὶ ποιήματα, μὲ ἔμπνευσιν θρησκευτικὴν καὶ μὲ ἠρωας ἠθικοῦς, ποὺ νὰ διαβάξῃς καὶ νὰ μὴν πιάνῃς τὴ μύτη σου; Κι εὐρίσκονται καὶ πάλιν τόσοι ἄνθρωποι ποὺ διαβάζουν τέτοια βιβλία, ὥστε νὰ ὑπάρχουν ἀπολλήσοι ἐκδοτικοὶ οἴκοι ἀποκλειστικῶς διὰ παρομοίας ἐκδόσεις;

Σὰς εἶπα, κ. Διευθυντά, ὅτι δὲν εἶμαι οὔτε λογοτεχνῆς οὔτε ἐπιστήμων. Εἶμαι ἓνας κοινὸς θνητός. Δι' αὐτὸ φοβοῦμαι μήπως δὲν τὰ λέω καὶ τόσο σωστά. Ἀφοῦ ὁμοῦ ἐψέθασα ἕως ἔδω, θὰ σὰς γράψω καὶ μίαν τελευταίαν σκέψιν μου: Εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐγὼ τὸ λείστον, δὲν εἶδα ἀκόμη βιβλία σάν αὐτὰ τὰ εὐρωπαϊκά ποὺ μὰς ἀναφέρουν κάθε τόσον αἱ «Ἀκτιῶνες». Ἐδῶ οἱ μυθιστοριογράφοι καὶ οἱ διηγηματογράφοι μας, γεμίζουν τὰ βιβλία των μὲ σηκῶν καὶ μὲ διηγήσεις, ὅπως ἐκεῖνες ποὺ εἶπα εἰς τὴν ἀρχὴν. Λοιπὸν, ἢ οἱ Ἕλληνες ἀναγνώσται εἶναι ὅλοι ἄνθρωποι ποὺ εὐχαριστοῦνται νὰ διαβάζουν βρωμορότητα, ἢ δὲν εἶναι τέτοιοι, καὶ τοὺς ἔχουν παρεξηγήσει οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς. Μοῦ φαίνεται ὁμοῦ, ὅτι ἔμπορεῖ νὰ συμβαίῃ καὶ κάτι ἄλλο, ἀλλ' αὐτὸ πῶρον εἶναι εἰς βάρος σημερινῶν Ἑλλήνων λογοτεχνῶν, καὶ δὲν τὸ λέγω, γιὰτὶ δὲ θέλω νὰ τοὺς γιάλασω τὴν καρδιά.

Μὲ ἐκτίμησιν
Α. Παπαϊωάννου

Ἀλεξανδρούπολις 15/2/40

Σ.Σ. Θὰ ἠμπορούσαιε, νὰ παραπέμψωμεν τοὺς ἐπιστολογράφους μας, τὸν μὲν πρῶτον εἰς τὸ ἐπίκαιρον, ὑπὸ τὸν τίτλ.ν «Λείψονα», τὸν δὲ δευτέρου εἰς τὰς «Ἀποψις» τοῦ παρόντος φύλλου.

ΑΙΣΘΗΤΟΣ ΚΑΙ ΥΠΕΡΑΙΣΘΗΤΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

Οι περισσότεροι ίσως έπιστήμονες του προπαρελθόντος αιώνας, αλλά και σήμερα ακόμη κάποιοι, οι οποίοι ισχυρίζονται ότι όμιλούν «έξ όνόματος της έπιστήμης»— άρκει τό άκροατήριόν των να μη είναι εις θέσιν να τους άφαιρέση την λεοντήν—προέβαλλαν τόν Ισχυρισμόν, ότι δέν είναι δυνατόν να παραδεχθούν ως άληθές και πραγματικόν παρά μόνον ό,τι δια τών αισθήσεών των, και κυρίως δια της όράσεως και της άκοης, αντίλαμβάνονται. Άρνούνται να πιστεύσουν ως ύπαρκτόν, και τό άποκαλούν φανταστικόν, κάθε τι πού δέν ύποπίπτει εις τās αισθήσεις των.

Και όμως, όσον και άν εκ πρώτης όψεως δέν τό αντίλαμβάνεται κανείς, δλόκληρος ή νεωτέρα Φυσική δέν είναι παρά μία διάίφευσις της «θετικιστικής» αυτής αντίληψεως. Ηρηθήσαν, όμολογουμένως πολύ εύκολα, κάθε μεταφυσικήν και κάθε κόσμον υπεραισθητόν, κόσμον τόν όποιον δέν βλέπομεν ούτε άκούομεν. Και ήλθε λοιπόν ή Φυσική, ή ίδια Φυσική έν όνόματι της όποιας ήθέλησαν ν' άρνηθούν την Μεταφυσικήν, και ανέκάλυψε και παρεδέχθη την ύπαρξιν πραγματικότητων άοράτων, τās όποιās δέν δυνάμεθα να άκούσωμεν ή να έγγίσωμεν, ή άλλως πως να αισθανθώμεν. Ήλθεν ή Φυσική ή ίδια, ή όποία όχι μόνον παρεδέχθη τās άοράτους, τās υπεραισθητάς αυτάς πραγματικότητας, άλλ' έβάσισεν έπ' αυτών καταπληκτικάς άποκαλύψεις της παγκοσμίου Άληθείας, σπουδαιοτάτας κατακτησεις, αι όποια τιμούν τό ανθρώπινον πνεύμα. Και εκείνο πού θα έχη, πιστεύομεν, μεγαλύτερον σπουδαιότητα, δια τās «θετικάς» πνεύματα, είναι ότι ή έπιστήμη επάνω ακριβώς εις τās υπεραισθητάς αυτάς πραγματικότητας έβάσισε και πρακτικάς ακόμη εφαρμογάς, συνηθεστάτας πλέον. Και αι πρακτικά αυτά εφαρμογαι έ-

ξυτηρετούν... ακόμη και εκείνους οι όποιοι εις μίαν άνεδαφικήν θεωρητικήν συζήτησιν είναι έτοιμοι να ύποστηρίζουν ότι είναι άνύπαρκτον τό μη ύποπίπτον εις τās αισθήσεις!...

Άπό παραδείγματα από τόν κόσμον της υπεραισθητής πραγματικότητας θα αναφέρωμεν έδω. Τό ένα από την υπεραισθητήν πραγματικότητα, εκείνην πού υπερβαίνει την αισθησιν της όράσεως και τό άλλο, από τόν πέραν της αισθήσεως της άκοης κόσμον.

ΗΧΟΙ ΜΗ ΑΚΟΥΟΜΕΝΟΙ

Ός γνωστόν, όταν έν σώμα ευρίσκειται εις παλμικήν κίνησιν, παράγει ήχητικά κύματα. Όσον ό αριθμός των κατά δευτερόλεπτον παλμών του ήχογόνου σώματος αυξάνει, τόσον ό ήχος γίνεται όξύτερος, ένψ έξ αντιθέτου, όταν τό σώμα παράγη όλιγωτέρους παλμούς κατά δευτερόλεπτον, ό παραγόμενος ήχος είναι βαρύτερος.

Οι ήχοι γίνονται αντίληπτοι υπό του ανθρώπου τη βοήθειά του άκουστικού όργάνου, τό όποιον άποτελεί πολυσύνθετον μηχανικήν συσκευήν. Η συσκευή αυτή, άμα προσβληθή υπό τών ήχητικών κυμάτων, έρεθίζει τό άκουστικόν νεύρον και παράγει έν τώ έγκεφάλω τό αισθημα του ήχου. Άλλά τό πρᾶγμα δέν είναι τόσον άπλου.

Όντως, προσεκτικότερα σπουδή του μηχανισμού του ώτος έφάνερωσεν ότι τούτο, μεταξύν τών πολυαριθμών μερών αυτου με τās ποικίλας όνομασίας των, είναι έφωδιασμένον και με έν μικρόν όργανον, τό καλούμενον όργανον του Corti, τό όποιον έχει ιδιαιτέραν σπουδαιότητα δια την λειτουργίαν του αισθητηρίου της άκοης. Τόν σκελετόν του όργάνου τούτου του Corti τόν άποτελούν οι καλούμενοι στύλοι του

Corti, οι όποιοι άνέρχονται εις 11.000 περίπου και τών όποίων τό μήκος δέν είναι τό ίδιον, άλλα κυμαίνεται μεταξύ 0,045 έως 0,100 του χιλιοστού του χιλιοστομέτρου. Πέριξ αυτών υπάρχουν τά εξαιρετικά και ακουστικά κύτταρα, εις ταύτα δέ απολήγουν αι τελευταία διακλαδώσεις του ακουστικού νεύρου.

Τό όργανον του Corti επέχει θέσιν άντηχείου, τό όποιον δύναται νά ενισχύη τους διαφόρους ήχους, έκαστος δέ «στύλος» αναπαράγει μόνον εκείνον τον ήχον, ό όποιος έχει την αυτήν συχνότητα (συχνότης είναι ό αριθμός των κατά δευτερόλεπτον παραγομένων παλμών) μέ την ήχητικήν πιηγήν, ένθω κωφεύει εις πάντα άλλον ήχον, μέ τον όποιον δέν είναι συντονισμένος.

Τό αυτί του ανθρώπου, λοιπόν, από όλους τους παραγομένους ήχους δύναται νά άντιληφθῆ μόνον εκείνους εις τους όποιους άντιστοιχούν ανάλογοι ίνες. Μάλιστα υποστηρίζουν πολλοί ότι και έξ όλων των ίνων του Corti, μόνον τό ήμισυ περίπου εύρίσκεται έν χρήση, ένθω αι άλλαι δέν φαίνεται νά λειτουργοῦν. Έάν, πάντως, εις τό όργανον του Corti μεταδοθῆ ήχος, ό όποιος δέν έχει άντίστοιχον χορδήν έν αυτώ, τότε αίσθημα ήχου δέν παράγεται, διότι ούδεμία χορδή εις τό όργανον αυτό τίθεται εις κίνησην.

Κατά ταύτα, τό αίσθημα του ήχου έχει χαρακτηρηά υποκειμενικόν και σχετίζεται άμέσως μέ τον αριθμόν και τό ειδος των ίνων έξ ών άποτελείται τό όργανον του Corti. Έπομένως, όλοι οι παραγομένοι ήχοι δέν γίνονται αισθητοί υπό του ανθρώπινου αισθητηρίου. Τό αισθητήριο του ανθρώπου δύναται νά άντιλαμβάνεται ήχους των όποίων ή συχνότης εύρίσκεται έντός ώρισμένου όρίου.

Πειραματικά δεδομένα μās λέγουν ότι, πολλάκις, ένθω τίθενται εις κίνησην παλμικήν χορδαί ή άλλα ήχογόνα σώματα, έν τούτοις δέν γίνονται υπό του ανθρώπου άντιληπτοί ήχοι. Όταν οι ήχοι είναι πολύ ύψηλοί ή πολύ χαμηλοί, τό ανθρώπινον οϋς μένει άδιάφορον και άναίσθητον. Γενόμενα δοκιμαί έδειξαν ότι όλοι οι άνθρωποι και όλα αι ήλικια των ανθρώπων δέν άντιλαμβάνονται τους αυτούς ήχους. Γενικώς

όμως, υπάρχουν ώρισμένα όρια έντός των όποίων κείται ή ενεργός περιοχή του ανθρώπινου ώτός. Παραδέχονται συνήθως, ότι ό βαρύτερος αίσθητός ήχος είναι ό παραγομένος υπό 15 ή 16 παλμών κατά δευτερόλεπτον, ό δέ όξύτερος ό παραγομένος υπό 25.000 (σπανιώτατα δέ υπό 40.000) παλμών κατά δευτερόλεπτον. Άνοθεν λοιπόν των 40.000 και κάτωθεν των 15 παλμών κατά δευτερόλεπτον υπάρχουν ήχοι, τους όποιους οϋδέποτε ήκουσεν άνθρωπινον αυτί, και όμως πιστευόμεν ότι ύπάρχουν, διότι άλλα επιστημονικά όργανα μās οδηγούν εις την περι της ύπάρξεώς των έκδοχών.

Είναι λοιπόν περιορισμένη ή άκτίς δράσεως του ακουστικού όργάνου του ανθρώπου, ένθω άλλα ζώα, όπως ό κύν, επί παραδείγματι, άντιλαμβάνονται πολύ όξυτέρους ήχους⁽¹⁾.

ΑΟΡΑΤΟΙ ΑΚΤΙΝΟΒΟΛΙΑΙ

Τά πράγματα όμως παρουσιάζονται άκόμη περισσότερο περιεργα, όταν μελετώμεν τό αισθητήριο της όράσεως.

Υπό τό φώς της ήμέρας όλα τά αντικείμενα έχουν ώρισμένον χρώμα, χαρακτηρηστικόν δι' έκαστον έξ αυτών. Τό λευκόν όμως φώς του Ήλιου ή άλλων φωτεινών πηγών δέν είναι άπλόον, όπως εκ πρώτης όψεως φαίνεται, άλλα πολυσύνθετον, όπως μās πληροφορεί τό φασματοσκόπιον. Έάν δηλονότι διά της σχισμής του φασματοσκοπίου διαβιβάσωμεν λευκόν φώς, θα ίδωμεν σειράν χρωμάτων, τά όποια άποτελούν τό φάσμα της φωτεινής πηγής. Διακρίνομεν δέ συνήθως εις τό φάσμα του λευκού φωτός τά γνωστά έπτά χρώματα, μεταξύ των όποιων όμως δέν υπάρχουν καθωρισμένα όρια. Όταν ακριβολογούντες περισσότερο, δυνάμεθα νά ειπωμεν ότι μεταξύ έρυθρου και ιώδους υπάρχουν άπειρα χρώματα, τό σύνολον των όποιων άποτελεί τό καλούμενον φωτεινόν μέρος του φάσματος.

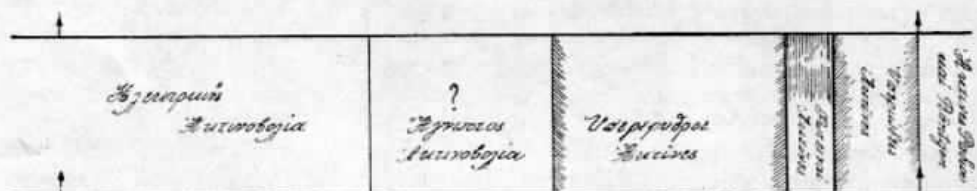
(1) Την ικανότητα ταύτην των ζωνών την χρησιμοποιούν εις την Άγγλιαν οι αστυνομικοί, προκειμένου να ειδοποιήσουν, με ειδικά σιρσίκτρας, αστυνομικούς κίνας, χωρίς ό ήχος αυτών νά γίνεται άντιληπτός από τους ανθρώπους.

Και τὸ καλοῦμεν φωτεινὸν μέρος, διότι ὑπάρχουν καὶ ἄλλα μέρη τοῦ φάσματος σκοτεινά, ἤτοι ἀόρατα διὰ τοῦ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ. Πράγματι. Ἐάν πέραν τοῦ ἰώδους χρώματος, ἐν τῷ σκοτεινῷ διαστήματι, θέσωμεν ὀρισμένους χημικὰς οὐσίας, π. χ. ἄλατα τοῦ νατρίου, θὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ταῦτα φωσφορίζουν, ἤτοι ἐκπέμπουν ἀκτίνας, αἵτινες προφανῶς ὀφείλονται εἰς ἀκτίνας εὐρισζόμενας πέραν τοῦ ἰώδους χρώματος τοῦ φάσματος καὶ αἱ ὁποῖαι ἐκλήθησαν ὑπεριώδεις ἢ χημικαὶ ἀκτίνες. Αἱ ἀκτίνες αὗται, τὰς ὁποίας ἀναμφιβολῶς ἐκπέμπει τὸ λευκὸν φῶς, ἂν καὶ ἔχουν πραγματικὴν ὑπόστασιν, ἐν τούτοις, δὲν γίνονται ἀντιληπταὶ ὑπὸ τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἐνῶ προσβάλλουν εὐκόλως τὰς φωτογραφικὰς πλάκας. Πέραν τῶν ὑ-

πὸ παρατιθέμενον διάγραμμα δεικνύει ἐν ἀναλογίᾳ τὰς διαφόρους περιοχὰς τοῦ φάσματος, ἐξ ὧ ἐμφαίνεται ὅτι ἀπὸ ὅλας τὰς ἀκτινοβολίας τὰς ὁποίας ἐκπέμπει φωτεινὸν τι σῶμα, μόνον μία περιορισμένη περιοχὴ εἶναι ὁρατὴ διὰ τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ ἀνθρώπου....

ΑΔΥΝΑΜΙΑ ΤΩΝ ΑΙΣΘΗΣΕΩΝ

«Ἐπειδὴ διάφοροι παρατηρηταί, γράφει(2) ὁ καθηγητὴς κ. Δ. Χόνδρος, «εἰς ἀφόρους περιοχὰς χρωμάτων εἶναι ἱκανοὶ νὰ ἀντιληφθοῦν, τὰ πρὸς τὸ ἐρυθρὸν καὶ τὸ ἰώδες δηλ. πέρατα τοῦ φάσματος ὄχι μόνον διὰ τὸν αὐτὸν παρατηρητὴν εἶναι ἀσαφῆ, ἀλλὰ καὶ ἄλλα δι' ἄλλους παρατηρητάς, ἀγόμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ὑ-



Τὸ διάγραμμα τοῦτο δεικνύει ἐν ἀναλογίᾳ τὰς διαφόρους περιοχὰς τοῦ φάσματος. Ἀπὸ ὅλας τὰς ἀκτινοβολίας τὰς ὁποίας ἐκπέμπει φωτεινὸν τι σῶμα, μόνον μία περιορισμένη περιοχὴ εἶναι ὁρατὴ διὰ τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ ἀνθρώπου... Δηλαδή μόνον ἡ στενὴ ὄρις τῶν φωτεινῶν ἀκτίνων!

περιοδῶν ἀκτίνων εὐρίσκονται αἱ ἀκτίνες Roentgen ἢ ἄλλως καλούμεναι ἀκτίνες X καὶ ἔτι περαιτέρω αἱ ἀκτίνες τοῦ Ραδίου.

Ἄς ἔλθομεν τώρα εἰς τὸ ἄλλο τμήμα τοῦ φάσματος, εἰς τὸ σκοτεινὸν τουτέστι διάστημα, τὸ ὁποῖον ἐκτείνεται πρὸ τῶν ἐρυθρῶν ἀκτίνων. Καὶ εἰς τὸ μέρος αὐτὸ ὑπάρχουν ἀκτίνες, ὀλιγώτερον θλαστικαὶ τῶν ἐρυθρῶν, ἀόρατοι ἐπίσης. Οὐδέποτε τὰς εἶδεν ἀνθρώπινον μάτι. Καὶ ὅμως πιστεύομεν ὅτι ὑπάρχουν, καὶ τὴν πίστιν αὐτὴν συνάγομεν ἐκ τῶν θερμικῶν αὐτῶν αποτελεσμάτων ἐπὶ διαφόρων σωμάτων. Δι' εἰδικῶν συσκευῶν, ἰδίᾳ δι' εὐπαθῶν θερμομέτρων, γίνεται αἰσθητὴ ἡ παρουσία τῶν ὑπερευρυθρῶν αὐτῶν ἀκτίνων, εἰς τὸν ὀφθαλμὸν ὅμως τοῦ παρατηρητοῦ τὸ τμήμα αὐτὸ τοῦ φάσματος παρουσιάζεται ὡς ἐντελῶς σκοτεινόν, καίτοι εἰς τὴν πραγματικότητα προσβάλλεται ἀπὸ τὰς ὑπερευρυθρούς ἢ θερμικὰς ταύτας ἀκτίνας.

πάρχη καὶ φῶς περισσότερον θλαστικὸν τοῦ ἰώδους ἢ ὀλιγώτερον θλαστικὸν τοῦ ἐρυθροῦ, τὸ ὁποῖον ὁμως ἔνεκα τῆς ἰδιαζούσης φύσεως τοῦ αἰσθητηρίου μας δὲν ἀντιλαμβάνομεθα ὑποκειμενικῶς, ἀκριβῶς ὡς περιοδικαὶ δονήσεις τοῦ ἀέρος, τῶν ὁποίων ἡ συχνότης εἶναι μεγαλύτερα ἢ μικρότερα ὅριον τινός, διαφόρου διὰ τοὺς διαφόρους παρατηρητάς, δὲν διεγείρουν τὸ αἰσθητήριον τῆς ἀκοῆς καὶ δὲν προκαλοῦν αἰσθημα ἦχου.

«Υπάρχει πληθὺς νέων φαινομένων», γράφει ὁ καθηγητὴς τῆς Φυσικῆς Dr G. Mie, «τὰ ὁποῖα προηγουμένως κανεὶς ἄνθρωπος δὲν ἠδύνατο νὰ τὰ προαισθανθῆ διὰ τῶν αἰσθησέων του. Ὡς παράδειγμα

(2) Δ. Χόνδρος: Μαθήματα Φυσικῆς, τόμ. Β' σελ. 172.

φέρω τὰ ἑρτζιανὰ ἠλεκτροικὰ κύματα, τὰ ὁποῖα τόσας ἐφαρμογὰς ἔχουν σήμερον εἰς τὴν ραδιοφωνίαν, τὰς ἀκτῖνας Roentgen, τὰ ἀκτινεργὰ φαινόμενα, ἅτινα ζέκηνται καταπληκτικὰς ἰδιότητας»⁽³⁾.

Μὲ τὸν τρόπον ὁμοῦ αὐτόν, ὁ θετικισμὸς πού τόσα καὶ τόσα εἶχε διακηρύξει, ἠναγκάσθη ἀπὸ τὰ πράγματα νὰ κάμῃ ἀβαρίας καὶ νὰ ἀποβάλῃ, τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλη, τὰς «θέσεις» του, ἔξαναγκασόμενος πρὸς τοῦτο ὑπὸ τῶν ἀνακαλύψεων τῆς νεωτέρας Φυσικῆς, ἣτις κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη προσεγγίζει ὁλοὴν καὶ περισσότερον τὰ ὅρια τῆς Μεταφυσικῆς.

Ἄλλὰ καὶ ὁ καθηγητὴς Max Planck εἰς δι' αὐτὸν ἐτόνιζε μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τὰ ἀκόλουθα: «Πολλὰ προβλήματα ἄλλοτε ἐθεωροῦντο ἀπὸ μερικὸς αὐστηροῦς κριτικῶς ὡς στεροῦμενα πάσης ἐννοίας καὶ ὡς τοιαῦτα ἀπεροίλιτο, ἐνῶ μεταγενεστέρας ἀπεδείχθησαν ὅτι ἐνεῖχον ὑψίστην σπουδαιότητα. Ἐπὶ παραδείγματι πρὸ 50 μόλις ἐτῶν, τὸ πρόβλημα τοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ βάρους ἐνὸς ἀτόμου ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν φυσικῶν τῶν εὐρισκομένων ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν ἰδεῶν τοῦ θετικισμοῦ, ὡς στεροῦμενον πάσης φυσικῆς ἐννοίας, ὡς φαινομενικὸν πρόβλημα, καὶ τοῦτο διότι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὑποβληθῆι εἰς ἐπιστημονικὴν ἔρευναν. Σήμερον ὁμοῦ τὸ βᾶρος ἐνὸς ἀτόμου δύναται νὰ προσδιορισθῆι μὲ ἐξαιρετικὴν ἀκρίβειαν..... Σήμερον δὲν ὑπάρχει κανένα κριτήριον τὸ ὁποῖον ἐκ προτέρου νὰ μᾶς λέγῃ ἐπακριβῶς, ἂν ἐν πρόβλημα ἔχῃ φυσικὴν σημασίαν ἢ ὄχι. Καὶ εἶναι τοῦτο μὰ ἀπὸ τὰς ἀληθείας τὰς ὁποίας εἶχε παραδέρει ὁ θετικισμὸς»⁽⁴⁾.

Ὁ αὐτὸς καθηγητὴς Max Planck, ὁ ἀποκληθεὶς «θεμελιωτὴς τῆς νεωτέρας Φυσικῆς», εἰς μίαν ἄλλην δι' αὐτὸν μετὰ θέμα: «ὁ θετικισμὸς καὶ ὁ ἔξωτερικὸς κόσμος»⁽⁵⁾,

ἔδειξε μὲ ζωηρὰ χρώματα τὰ τρωτὰ πού παρουσιάζει σήμερον ὁ θετικισμὸς, ἐπὶ τῆς βάσει τῆς σημερινῆς ἐξελίξεως καὶ ἀναπτύξεως τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν, ἀναπτύξεως ἣτις ἐπετελέσθη ἀντιθέτως πρὸς τοὺς δι' αὐτὸν ἰσχυρισμοὺς τοῦ θετικισμοῦ.

Ἄλλὰ καὶ ἡ ἀνωτέρω σύντομος ἀνασκόπησις μερικῶν γεγονότων ἀναγομένων εἰς τὴν Φυσικὴν, ἄγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὰ φαινόμενα ταῦτα δίδουν σαφεῖς νύξεις περὶ τῆς δυνατότητος τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἐμφανίσεως καὶ οὐσιαστικῆς ὑποστάσεως καὶ ἄλλων πραγματικότητων, αἵτινες κάθε ἄλλο παρὰ νὰ ἀπορριφθῶν δύνανται ἀπὸ τοὺς συγχρόνους ἐρευνητὰς τῆς Φύσεως.

Σήμερον οἱ θεράποντες τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν παραδέχονται ὅτι ὁ αἰσθητὸς κόσμος εἶναι ἀπλή τις σκιαγραφία ἢ μᾶλλον μικρόν τμημα τοῦ ὅλου πραγματικοῦ κόσμου. Ὁ τελευταῖος δὲ αὐτὸς κόσμος γίνεται ὁλοκλήρως γνωστότερος εἰς ἡμᾶς, καὶ ὅταν ἀκόμη δὲν ὑποπίπτῃ εἰς τὰς αἰσθήσεις. Μὲ ἄλλους λόγους καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ φυσικὸς κόσμος δὲν εἶναι ἐξ ὁλοκλήρου προσίτος εἰς τὴν ἡμετέραν ἐμπειρίαν, ἔστω καὶ ἐφοδιασμένην μὲ τὰ ποικίλα ἐπιστημονικὰ ὄργανα. «Ὅπισθεν τῶν φαινομένων τῶν παρατηρουμένων διὰ τῶν αἰσθησῶν μᾶς, αἱ ὁποῖα ἡμποροῦν νὰ ἀποκληθῶν χονδροειδῆ ὄργανα, γράφει ὁ καθηγητὴς τῆς Φυσικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Rostock Dr. P. Jordan⁽⁶⁾, «κρύπτεται ἡ κενρία πραγματικότης τῶν ἀντικειμένων. Σκοπὸς δὲ καὶ πρόβλημα τῆς ἐπιστήμης εἶναι νὰ μᾶς δώσῃ πληροφορίας διὰ τὸν κόσμον αὐτὸν καὶ νὰ πληρώσῃ οὕτω πῶς τὴν δίψαν τῆς ἀληθείας, τὴν ὁποίαν ἔχει ὁ ἄνθρωπος».

Πόσον λοιπὸν ἤθελαν νὰ περιορίσῃσιν τὴν ἀνθρωπίνην γνώσιν ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι τὴν ἤθελαν κλεισμένην μέσα εἰς τὰ «χονδροειδῆ ὄργανα» τῶν πέντε αἰσθήσεων!

Δ. Κ.

(3) Gustav Mie: Naturwissenschaft und Theologie, Leipzig 1932, σελ. 11.

(4) M. Planck: Die Physik im Kampf um die Weltanschauung, Leipzig 1935 σελ. 22-23.

(5) M. Planck: Positivismus und reale Aussenwelt, ἐν τῷ ἔργῳ του: Wege zur physikalischen Erkenntnis, Leipzig 1934, σελ. 208 ἔξ.

(6) P. Jordan: Physikalisches Denken der neuen Zeit, Hamburg 1935 σελ. 37.



ΠΩΣ ΒΛΕΠΕΙ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΝ

Η ΕΜΠΟΛΕΜΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΣ

Δέν ξερώω μέ ποιους αὐθαιρέτους συλλογισμούς θά μπορούσε κανεῖς, μέ τήν σημερινή πρόοδο τῆς ἱστορικῆς ἐρεῦνης, νά ἱσχυρισθῆ, ὅτι ὁ Χριστιανισμός εἶναι ὑπεύθυνος γιά πολέμους πού ἐγίναν εἰς τό παρελθόν. Γιά τόν σημερινό, πάντως, πόλεμο, οὔτε ὡς ἀστεῖο δέν θά μπορούσε νά λεχθῆ αὐτό. Τό σημερινό κατάντημα, αὐτό ὀφείλεται Ἰσα-Ἰσα, στόν διωγμό τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ξένος πρὸς τήν παγκόσμια καταστροφή, σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τήν εὐθύνη, ὁ Χριστιανισμός δέν εἶναι, φυσικά, ξένος πρὸς τόν πόνο, σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τήν συμπόνια. Καρπὸς γνήσιος τῆς ἀποστασίας ἀπό τοὺς αἰώνιους πνευματικούς νόμους, ὁ νέος πόλεμος, καλεῖ, μέ τόν πόνο πού προξενεῖ, τήν Χριστιανική Πίστι καί Ἀγάπη, νά ἐκτελέσῃ πάλι τήν ὑπηρεσία τοῦ καλοῦ Σαμαρείτου, χύνοντας στίς βαθειές πληγές τῆς σύγχρονης ἀνθρωπότητος τό θεῖο καί θεραπευτικό βάλλισμά τοῦ. Ἰδιαίτερα ὁμως ὁ Χριστιανὸς διανοούμενος ἔχει τό χρέος νά δείξῃ ἀπό τώρα τόν τρόπο τῆς θεραπείας στήν δυστυχισμένην καί ἀνθρωπότητα. Ὁ πόλεμος, συμφυρᾷ τραγική, θά τελειώσῃ, βέβαια, κάποτε. Τί θά γίνῃ ὁμως κατόπιν; Πῶς θά μπορέσουμε νά προλάβωμε τό πνευματικό χάος πού ἀπειλεῖ νά ἀκολουθήσῃ;

Τό ζήτημα αὐτό ἀρχίζει νά ἀπασχολῆ σοβαρά τοὺς Χριστιανούς διανοουμένους. Ἡ μάλλον τοὺς διανοουμένους γενικῶς. Γιατί γενικό φαινόμενο εἶναι ἡ ἐπιστροφή τῆς ὕψους διανοήσεως στό πνευματικό της καταφύγιο, στήν Πίστι. Ἐτσι στήν Ἀγγλία, μαζί μέ τόν πολεμικό συναγερμό, ἔχει δημιουργηθῆ μεταξὺ πολλῶν διανοουμένων ἕνα ἀληθινὸ ζύψημα καί στροφή πρὸς τόν Χριστιανισμό, ὡς τήν μόνη ἀληθινή βᾶσι, ἐπάνω στήν ὁποῖαν θά στηριχθοῦν τά κοινωνικά θεμέλια τῆς ἀνθρωπότητος μετὰ τόν πόλεμο. Τό φαινόμενο εἶναι ἐξαιρετικά ἐνδιαφέρον καί ἀξίζει νά τό παρακολουθήσουμε πιό κοντά.

ἀρχές. Τό συμπέρασμα δέ ἦταν ὅτι ἐκεῖ πού ὁ ὕλιστικός Μαρξισμός ἀπέτυχε ὡς κοινωνικό σύστημα, μπορεῖ νά ἔλθῃ ὁ Χριστιανισμός γιά νά μιλῆσῃ στόν ἄνθρωπο. Σέ μία σειρά ἀρθρῶν του στοῦς «Φιλολογικούς Τάξις», εὐθὺς μετὰ τήν ἔκρηξι τοῦ πολέμου, ἔγραψε μεταξύ ἄλλων: «Ἐχομε ἀνάγκη μιᾶς εὐρύτερης σκοπιᾶς ἀν θέλωμε νά ἰδοῦμε τώρα μέ σωστό βλέμμα τήν ζωή. Ἡ ἀληθινώτερη καί ἀσφαλέστερη βᾶσι θά ἦταν ἡ χριστιανική. Ἄλλά, δυστυχῶς, τόν χριστιανικό Θεό τὸν ἀφήσαμε μακριὰ ἀπὸ ὄλους τοὺς εὐρωπαϊκούς ὑπολογισμούς μας γιά πολὺν καιρόν, ὥστε νά μὴ μπορούμε νά τόν χρησιμοποιήσουμε σήμερα. Ἴσως ἴσως τῶρα μέ σωστό βλέμμα τὸν ὀραματισμό τῆς Ἐπιστήμης. Ἄλλά αὐτὴ μολοντὸ βλέπει, ὅπως ὁ Χριστιανισμός, τήν ἀνθρωπότητα ὡς σύνολον, δέν μπορεῖ νά ἀπαιτήσῃ ἀπὸ τοὺς ὁπαδοὺς τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἀρχῶν τῆς ἀγάπης.... Κί ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ἀντιμετωπίζοντας τώρα μία νέα κρίσι προσαρμογῆς, συμπεριφέρεται ὅπως τὰ ζῶα, πού ὀδηγοῦνται ὄχι ἀπὸ τήν λογική ἀλλὰ ἀπὸ τὰ χαμηλά των ἔνστικτα. Προετοιμάζεται γιά μία ἐξόντωση ἐκατομμυρίων. Ἡ διαφορὰ μόνον εἶναι ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι τό θῦμα τοῦ ἰδίου του δημιουργήματος. Δέν ἀντιμετωπίζει λοιπὸν μόνο τήν καταστροφή. Τὴν προετοιμάζει μέ τὰ ἴδια του τὰ χέρια. Χρειαζόμεθα ἕνα λαμπρότερο ἰδανικό, ὕψηλότερο, πλατύτερο, ἀν ἀληθινὰ ποθοῦμε τήν κατανίκησιν τοῦ κακοῦ. Εἶναι ἀρρώστεια ὀλοκλήρου τῆς Ἐδρώπης, ὀλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ ὁποῖα ἀπέλυσε τέτοιες τεράστιες δυνάμεις πού μπορούσαν ν' ἀποθῶν χρήσιμες μόνον ἀν ἐστηρίζοντο ἀπάνω σέ μία κοινωνικὴν χριστιανικὴν ἠθικὴν, αὐτὴν ἀκριθῶς πού ὁ ἄνθρωπος ἀπελάκτισε!» Καί τό ἀποτέλεσμα; «Ἐπέσαμεν ἐτσι θύματα τῆς ἁμαρτίας ὀλοκλήρης τῆς ἀνθρωπότητος. Καρπὸς τῆς χρεωκοπίας τοῦ «φυσικοῦ» ἀνθρώπου».

Ο ΑΤΟΜΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ

Η ΧΡΕΩΚΟΠΙΑ ΤΟΥ "ΦΥΣΙΚΟΥ", ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Ὁ Middleton Murry, πρῶτα-πρῶτα, σέ πρόσφατο βιβλίο του, κρίνοντας ὠρισμένες μορφές τοῦ κοινωνικοῦ καθεστώτος, τίς βρῆκε ἀσυμβίβαστες πρὸς τίς χριστιανικές

Οἱ Edwin Barker καί R. Preston στό βιβλίο τους «Ὁ Χριστιανισμός στήν κοινωνία» (Christianity in Society), ἐξετάζουν τήν θέσι τῶν χριστιανῶν, ὡς ἀτόμων, στήν κοινωνία πού ζοῦν καί τήν στάσι τους στά προ-

βλήματα πού ἀντιμετωπίζουμε σήμερα. Κατὰ τὴν γνώμη τους ὁ Χριστιανισμὸς δὲν θέτει ὡς κύριό σκοπὸ κοινωνικὲς ἀρχές μετὰ τις ὅποιες νὰ διαμορφωθῇ ἡ κοινωνία ὡς σύνολο. Ἡ κοινωνία μᾶλλον εἶναι τὸ πεδίου ἀπὸ ὁποῖον ὁ χριστιανὸς θὰ ἐφαρμοζῇ τὶς εὐαγγελικὰς ἀρχές πού κανονίζουν τὴν ζωὴ τὴν δική του. Ἡ κοινωνία, δηλαδὴ, στὴν γενική της ἔννοια, εἶναι γιὰ τὸν χριστιανὸ μᾶλλον πεδίου ἐργασίας καὶ διακονίας, παρά ἔδαφος πρὸς κατάκτησιν. Παρ' ὅλον τοῦτο ὀφείλουν νὰ ὑπάρχουν ὀρισμένες προϋποθέσεις καὶ ὅροι πού νὰ διέπουν μιὰ κοινωνία πού λέγεται χριστιανική. Καὶ ἐδῶ καλεῖται ὁ Χριστιανὸς ὡς ἄτομον, νὰ παίξῃ τὸν ρόλο του τὸν εὐεργετικό, "Ἄλλο σημεῖο πού διαπιστώνουν μετὰ ἱκανοποίησι, εἶναι ἡ κατάρρευσις τῆς σφαλερᾶς ἰδέας περὶ τῆς «ἀναποτρίπτου προόδου» τοῦ διαβοητού «διαφωτισμοῦ» καὶ μαζί με αὐτὴν τῆς προσπαθείας νὰ μεταβληθῇ ὁ Χριστιανισμὸς σὲ ἓνα «ἄνευ θαυμάτων» Οὐμανισμὸν.

ΜΟΝΟΝ Ἡ ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΗΣ ΧΑΡΙΤΟΣ

Στὸ βιβλίον του «Ἐκκλησία καὶ Κράτος» ὁ Don Luigi Sturzo, ἀντιμετωπίζει τὸ πρόβλημα ἀπὸ ἄλλη σκοπιά. Μολοντὶ σκοπὸς του εἶναι κυρίως νὰ καθορίσῃ τὶς σχέσεις τοῦ χριστιανοῦ πολίτου πρὸς τὸ κράτος, καταπιάνεται ἐν τούτοις καὶ μετὰ τὰ βασικὰ αἰτία τοῦ σημερινοῦ πολιτικοῦ χάους. Θεωρεῖ τὸ χάος αὐτὸ, συνέπεια τῶν κινήσεων πού ἄρχισαν ἀπὸ τὸν 17^{ον} αἰῶνα καὶ εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν δημιουργία ἐνὸς ἐξωεκκλησιαστικοῦ Μυστικισμοῦ, στίς μορφές τοῦ Ρασιοναλισμοῦ, Λιμπεραλισμοῦ, καὶ Οὐμανισμοῦ. Αὐτὲς οἱ μορφές, μολοντὶ στὴν ἀρχὴ ἐνεφανίσθησαν ὡς μιὰ ζωντανὴ καὶ ὠφέλιμη ἀντίδρασις, ὅμως τελικῶς ἀπέτυχαν γιὰτὶ ἐστάθησαν ἀνίκανες νὰ μποῦν στὸ βάθος τοῦ καλοῦ, ἐκεῖνου τοῦ καλοῦ πού μπορεῖ νὰ μᾶς σώσῃ γιὰτὶ εἶναι πάρα πάνω ἀπὸ μᾶς. Καὶ αὐτὸ τὸ σωτήριο καλὸ τὸ ὑπερκοσμικόν, τὸ ἔφερε «ἡ πίστις μετὰ τὴν θεία χάρι» καὶ ὁ μοντερνισμὸς τὸ ἀντικατέστησε μετὰ τὴν γενική ἀπόγνωσι. Χρειαζόμεσθε λοιπὸν πάλι τὴν σωτηρία ἀνώτερη Δύναμι. Καὶ αὕτη θὰ τὴν δώσῃ ἡ Βασιλεία τοῦ Κράτους τῆς Χάριτος, δηλαδὴ μ' ἄλλα λόγια ἡ Ἐκκλησία, κάθε «ὀργανωμένη» ἐκκλησία, πού θὰ ὑψώσῃ τὴν θεοκεντρικὴ ἀποψὶ τῆς ζωῆς, ἀντὶ τῆς ἀνθρωπομορφικῆς πού ἐγκαθίδρυσε ὁ Οὐμανισμὸς ὡς βᾶσι τῆς σημερινῆς κοινωνίας.

ΡΙΖΑ ΤΩΝ ΠΑΝΤΩΝ, Ἡ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΓΑΠΗ

Ὁ Mr. O. Stapledon, στὸ βιβλίον του «Νέα ἔλπις γιὰ τὴν Βρετανία» (New Hope for Britain) ἐξετάζει τὴν φύσιν τοῦ πατριωτισμοῦ τοῦ μέλλοντος. «Ὁ πατριωτισμὸς μας

εἶναι ἀχρηστος, ἀν δὲν στηριχθῇ σὲ βαθεῖες βᾶσεις, δηλαδὴ στὴν κατανίκησιν τοῦ ἀτομισμοῦ ἀπὸ τὴν ὑπερατομικὴ ἀγάπην, πού εἶναι, ἀκριβῶς, τὸ κατ' ἐξοχήν ἀνθος τοῦ χριστιανικοῦ δένδρου. Ὁ συγγραφεὺς ὅμως σταματᾷ ἐδῶ. Δὲν κάνει, διατάζει νὰ κάμῃ, τὸ ἀποφασιστικὸ βῆμα πρὸς τὸν Χριστιανισμόν, στὴν συγκεκριμένη ἔκφασιν τοῦ ἐδῶ στὴν γῆ. Καὶ ὅπως σημειώνει κριτικὸς τοῦ βιβλίου του στὴν Ἀγγλία, τὸ κήρυγμά του δὲν ἔχει ἀξία «ἂν ὁ συγγραφεὺς δὲν κάμῃ ἓνα ἀποφασιστικὸ βῆμα ἰπροσὰ στὴν ἀναγνώρισιν τοῦ ἀπλοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ ἐφαρμογὴ τῆς προσωπικῆς ἀγάπης ἀποκτᾷ μορφήν παγκοσμίου μόνον ἂν στηριχθῇ εἰς τὴν κοινὴν ὄλων ἀγάπην ἐνὸς καὶ μόνοῦ προσώπου: τοῦ Ἰησοῦ».

ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΔΙΑΝΘΟΥΜΕΝΩΝ ΕΛΕΓΧΟΣ

Ὁ Michael de la Bedoyere σὲ ἄρθρο του ἀπευθύνεται κυρίως στοὺς χριστιανούς: «Γιὰ κάθε χριστιανὸν ὁ ὁποῖος ἔχει συνείδησιν τοῦ φωτός καὶ τῆς δυνάμεως τῆς πίστεώς του, δὲν ὑπάρχει παρά ἓνα χρέος, ἂν θέλωμε νὰ βρούμε διέξοδο ἀπὸ ὅ,τι ἀντιμετωπίζουμε γύρω μας. Νὰ ἀγωνισθῇ γιὰ νὰ δείξῃ στοὺς συνανθρώπους του ὁ χριστιανὸς ὅτι μιὰ καὶ μόνη ἐλπίδα ἔχει ἀπομείνει. Πῶς θὰ συλλέξουμε καὶ θὰ ἐναρμονίσουμε ὅ,τι καλὸ δημιουργεῖ μιὰ ἐνιαεῖα χριστιανικὴ τάξις στὸν κόσμο, καὶ μ' αὐτὴν νὰ σταθοῦμε ἀντιμέτωποι στὸ Κακόν. Σὲ κάθε εὐρωπαϊκὴ χώρα ὑπάρχουν ἄπειροι χριστιανοὶ καὶ χιλιάδες ἄλλοι πού ἐννοοῦν καὶ ξερούουν νὰ ἐκτιμῶν τὴν ἀξία τοῦ Χριστιανισμοῦ. Γι' αὐτοὺς τοῦλάχιστον ὄλα δείχνουν ὅτι δὲν ἀπέμεινε ἄλλη διέξοδος: Χριστὸς ἢ χάος. Εἴμασθε τάχα οἱ χριστιανοὶ τόσο δειλοὶ, τόσο ἀνόητοι, τόσο χλιαροὶ, τόσο ἐγωῖστοι καὶ ἀσυναισθητοὶ, ὥστε νὰ μὴ τολμούμε ν' ἀρχίσωμε ὅ,τι εἶναι γιὰ μᾶς ἱερώτερο καθῆκον;»

ΔΥΟ ΛΗΣΜΟΝΗΜΕΝΕΣ ΛΕΞΕΙΣ

Ἰδιαιτέρα ἐντύπωσιν προκάλεσε ἓνα ἄρθρο πού δημοσίευσε ὁ Λόρδος Eustace Percy, πρὸ ὀλίγων χρόνων ὑπουργὸς τῆς Παιδείας, στὴν ἑβδομαδιαία ἐπιθεώρησιν τοῦ Λονδίνου «Spectator», μετὰ τὸν τίτλο: «Σκοπιὸ τοῦ πολέμου: Μία Χριστιανικὴ Εὐρώπη». Γράφει ὁ Lord Percy μετὰ τῶν ἄλλων τὰ ἀκόλουθα: «Ὁ πόλεμος μπορεῖ νὰ ἐπιφέρῃ τὴν καταστροφὴν τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ τῆς Εὐρώπης, ὅποτε ὅ,τι θὰ ἀπομείνῃ γιὰ μᾶς θᾶναι ἡ ζωὴ τῶν Κατακομῶν. Διαφορετικῶν τὸ μέλλον τῆς Εὐρώπης ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ μέλλον τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Τοῦτο ἀποτελεῖ ἓνα ἀναντὶρητὸ πολιτικὸν γεγονός πού τὸ ἀγνοοῦμε στὰς συζητήσεις μας, γιὰτὶ δὲν θέλωμε νὰ κάμωμε τὴν ὁμολογίαν τῆς ἀνάγ-

κης της διαμορφώσεως της κοινωνικής μας μηχανής υπό την ώθησι δυνάμεων που δέν θέ εξαρτώνται από την πολιτικήν και την 'Επιστήμη. Μέχρις ότου ομολογήσουμε αυτό, περηττό νά συζητούμε γιά τους σκοπούς του πολέμου και τους μελλοντικούς όρους της ειρήνης». Και συνεχίζει: «Η σύγχρονη ιστορία της Εύρώπης μέ τά τρομερά τραντάγματα που μάς έδωκε, επανέφερε πίσω στην ζωή μας την συναίσθησι ότι υπάρχει εις τόν κόσμο θετικό κακό, κ' έτσι ανακαλύψαμε πάλι στό Λεξικό μας δύο λησθημένες λέξεις, τις λέξεις ά μ α ρ τ ι α και σ ω τ η ρ ι α».

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΠΟΗΤΟΥ ΕΛΙΟΤ

Και ποιές θα είναι οι βάσεις αυτής της Χριστιανικής Εύρώπης γιά τήν όποιαν μίλησε ο Λόρδος Eustace Percy; Αυτό μάς τό αναπτύσσει μέ εξααιρετική διαύγεια άλλος άγγλος διανοούμενος, ο ποιητής T. S. Elliot, στό βιβλίον του «The idea of a Christian Society». (Η 'Ιδέα μιας χριστιανικής Κοινωνίας). Γιά τό έργο του αυτό ο Feiling, γράφοντας στόν Κυριακάτικο «Παρατηρητή», λέγει ότι αποτελεί μία σοβαρά και εξονυχιστική μελέτη που αυτές τις στιγμές είναι καθαρό χρυσάφι. Και ο Charles Smyth στόν «Spectator» χαρακτηρίζει τόν συγγραφέα ως τόν διανοούμενο της ακριβολογίας, καθαρότητος και αυτοπειθαρχίας. Τό βιβλίον θεωρεί καρπό ήθικης πίστεως και διανοητικής δυνάμεως, προωρισμένο νά έξασκήση σταθερά έπίδρασι στους έρευνητές τών σκοπών, της φώσεως και της λειτουργίας της αύριανής κοινωνικής τάξεως.

Ό,τι δέ ιδιαίτερος καθιστά τόν συγγραφέα σεβαστό και αξιοπρόσεχτο σε όλους, είναι ή γνώσις ότι ή ζωή του Elliot είναι συνεπής στις άρχές που διακηρύσσει. Η έπίδρασις του, στους νέους ίδίως διανοουμένους της Άγγλιας, είναι μεγάλη, ή προσκόλλησις του δέ, ως ζωντανού μέλους, στην Άγγλικανική Έκκλησία έπροξένησε βαθειά έντύπωσι στους άγγλικούς και άμερικανικούς λογοτεχνικούς κύκλους. Ένα δράμα του που έπαίχθηκε πρό έτών σε δύο άγγλικά θέατρα, «Φόνος στόν Καθεδρικό Ναό», έκρηξη άριστοεργηματικό. Άς δούμε λοιπόν πώς ο συγγραφέας αυτός δραματίζεται την Κοινωνία της αύριανής Εύρώπης:

«Τό νά θεωρούμε τους έαυτούς μας ως μέλη μιας χριστιανικής κοινωνίας, που είναι διαφορετική από τις άλλες, αποτελεί μία φραστική παρεξήγησι. Έκείνο που θέλουμε κυρίως νά πούμε, είναι ότι σήμεραν στην δική μας Κοινωνία, αντίθετως πρός τις κοινωνίες άλλων εποχών ή άλλων τόπων, κανείς δέν καταδιώκεται γιά την τυ-

πική έξάσκηση του χριστιανισμού του. Άλλά ή κοινωνία μας, στην κοινωνική της τουλάχιστον ήθική, αντιμετωπίζει τά προβλήματα της κατά τούς τρόπον ούδέτερον ή άρνητικόν άπέναντι του Χριστιανισμού. Και όμως δέν μπορεί νά μένη πειά κανείς ούδέτερος. «Γιατί ένας άρνητικός πολιτισμός απέθη στείρος σ' ένα κόσμο όπου άλλες οικονομικές και πνευματικές δυνάμεις, δυνάμεις άνατρεπτικές, έκδηλώνουν την θετική τους δράσι». Άν οι δυνάμεις που διέπουν σήμερα την οική μας ζωή έξακολουθήσουν τόν δρόμο τους χωρίς μία ώργανωμένη και συνειδητή κατεύθυνσι πρός χριστιανικά ιδανικά—μιά προσπάθεια δύσκολη—αυτό μπορεί νά φέρη τόν ξεπεσιό ή «άν θαρρή ή μεταβολή κατόπιν καταστροφής, αυτή θα στηριχθή σε θετικά θεμέλια άντιχριστιανικής μορφής. Άν δέν θέλεις νάχης τόν Θεό ως την άπόλυτη άντικειμενική αξία του πολιτισμού σου, θάχης νά τό πληρώσης αυτό μέ τήν άντικατάστασι Του από είδωλα ανθρώπων». Τό δυστυνημα είναι ότι πολλοί θεωρούν την επικράτησι τών άντιχριστιανικών άρχων ως κάτι ιδανικό. Έίσως γιати ο χριστιανικός δρόμος απαιτεί πειθαρχία, άγώνα, κακοπέρασι. Και γιά νά ζήση υφαιάζεται Ισορροπία, κύρος και ένότητα. Που νά οδώνηση όμως μία άντιχριστιανική Κοινωνία; Ό,τι θά βγίη από μία τέτοια κατάστασι δέν θά μείνη εκεί. Θα έπακολουθήση μία νέα φυσική διάλυσις τών στοιχείων της μέ τελικό αποτέλεσμα την όριστική άποσύνθεσι. Η λύσις; Μιά και μόνη θετική δυνατότητα έχει άπομείνει που μάς καλεί σέ ήρωική άπόφασι: ή δημιουργία μιας άληθινά χριστιανικής κοινωνίας, γιати μόνο ο Χριστιανισμός θα έκανοποιήση την πραγματική δίψα μας πρός την συνέχισι μιας ζωής ίκανής νά φέρη καρπούς άληθινού πολιτισμού.

Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Η κοινωνία αυτή, μέσα στο χριστιανικό κράτος, θα μορφή νά διακριθή 1) στην χριστιανική κοινωνία και 2) στην κοινωνία τών χριστιανών.

1) Η χριστιανική Κοινωνία θα αποτελή την μεγάλην μάζαν του λαού. Γι' αυτήν πρέπει νά εφαρμογή προσεκτικά ένα σοβαρόν σύστημα χριστιανικής εκπαίδεύσεως, ή όποια θα καθοδηγηται και θα έννοποιηται από τήν χριστιανική φιλοσοφία γιά την δημιουργία πολιτών οι όποιοι θα σκέπτανται χριστιανικά. Όπως δήποτε δέν θνασι έίσως δυνατόν νά κατορθωθή παρά κοινότης ανθρώπων που θα έχη μία ύποσυνειδητο ένότητα στις κατευθύνσεις της, πράγμα που θα προαχθή ακόμη περισσότερο μέ την κατάργησι κάθε κοινωνικής άδικίας γιати πολύ λίγοι θα διαφω-

νήσουν, τονίζει ὁ Eliot, στὸ ὅτι ὁ μηχανισμός τῆς σημερινῆς κοινωνίας ἀποτελεῖ μιά προώθησι πρὸς ἀντιχριστιανικὲς κατευθύνσεις. Τὰ μέλη μιᾶς χριστιανικῆς κοινωνίας ἔχουν δικαίωματα μιᾶς χριστιανοπρεποῦς ζωῆς. Ἔτσι μόνον μιά κοινωνία θάξῃ εὐκολώτερες προϋποθέσεις πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν δύο μεγάλων σκοπῶν τῶν κατευθύνσεων τοῦ πολλοῦ, τῆς ἀρετῆς του καὶ τῆς εὐτυχίας του, πράγματα φυσικὰ πού δὲν εἶναι ταυτίζεσθαι μετὰ τὸ ὑπερκόσμιον ἰδανικὸ τῆς μακαριότητος πού θ' ἀποτελέσει τὸ δῶρο ὅσων τὸ ποθοῦν. «Ἡ (φυσικὴ) ἀρετὴ καὶ κοινωνικὴ εὐτυχία θὰ ἀναγναρίζονται ἀπὸ ὅλους ὡς μιά κατάσταση, τὸ ἰδανικὸ ὅμως, (τὸ ὑπερφυσικὸ) τῆς ψυχικῆς γαλήνης καὶ μακαριότητος θ' ἀνήκῃ σ' ἐκεῖνους πού ἔχουν μάτια νὰ τὸ ἴδουν».

2) Ἡ Κοινωνία τῶν χριστιανῶν, τὸ ἄλλο οὐσιῶδες στοιχεῖο τοῦ χριστιανικοῦ ἔθνους, θὰ εἶναι ὑπεύθυνη γιὰ τὰ δύο ἄλλα στοιχεῖα. Θὰ ἀποτελεῖ αὐτὴ μιά, μικρὰ ἴσως, ἀλλὰ ἐξαιρετικὴ τάξι τῶν «πνευματικῶν φυλάκων», πού θὰ εἶναι προικισμένοι μετὰ ἰδιαίτερα πνευματικὰ καὶ διανοητικὰ χαρίσματα καὶ θὰ ἐποπτεύῃ καὶ θὰ κατευθύνῃ τὸ ἐκπαιδευτικὸ σύστημα πρὸς μιὰ μορφή κοινωνικοῦ πολιτισμοῦ βασιζομένου ἐπὶ πραγματικῶν θρησκευτικῶν βάσεων. Θὰ εἶναι ὁ ἀνασταλτικὸς καὶ συμβουλευτικὸς πυρῆν πού ὡς ἐκ τῆς φύσεώς του, θὰ ἀποτελεῖ τὸν ὁμαδικὸν νουν καὶ τὴν συνείδησι τοῦ ἔθνους.

Τὸ χριστιανικὸ κράτος, μετὰ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ τῆς κοινωνίας θὰ βρίσκειται σὲ ζωντανὴ σχέσι μετὰ τὴν Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία ὀφείλει νὰ ἀποβῇ ἀληθινὰ ἔθνικὴ Ἐκκλησία, ὄχι γιὰ τὴν ἐξυπηρέτησι ἄλλων σκοπῶν, ἀλλὰ τῶν χριστιανικῶν κατευθύνσεων τοῦ ἔθνους. Μία τέτοια ἐκκλησία μολοντί θὰ ἐξυπηρετῇ σὲ μιά εἰδικὴ σφαῖρα τοὺς ὑψηλοὺς σκοποὺς της, θὰ βρίσκειται σὲ ἀπόλυτο ἴσοσζύγιον μετὰ τοὺς κοινούς σκοποὺς τοὺς ὁποίους ἐπιδιώκει ἡ Παγκόσμια Ἐκκλησία. Μόνον τότε, ὅταν συναισθάνεται τὴν ὑπόστασί της, ὡς μέρος τῆς μιᾶς παγκόσμιας Ἐκκλησίας, θὰ μπορέσῃ νὰ ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῶν πιθανῶν ἀθεϊστικῶν τάσεων, τῶν ἄλλων στοιχείων τῆς κοινωνίας.

Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΣ

Ἡ σκιαγραφία μιᾶς τέτοιας μορφῆς γιὰ τὴν αἰρίο, δὲν ἀποτελεῖ φυσικὰ παρά ἓνα εἰσαγωγικὸ σχέδιον, πού ἂν ποτε μὴ σὲ ἐφαρμογὴ θὰ ἀπαιτήσῃ σοβαρὰ μελέτη καὶ ἀναγκαίως τροποποιήσεις. Τὸ πρῶμα φαίνεται δύσκολον. Οἱ κοινωνικοὶ, πολιτικοὶ καὶ οἰκονομικοὶ παράγοντες τῆς στιγμῆς δὲν ἐργάζονται πρὸς μιά τέτοια κατεύθυνσι. Ἀλλὰ μόνον αὐτοί; Ἡ μεγαλύτερη δυσκο-

λία θαρθῆ ἀπὸ τὴν πλειονοψηφία τῆς διανοήσεως, τῆς περίφημης «*intelligentia*». Οἱ «*διανοούμενοι*» δὲν ἐπιθυμοῦν μιά τέτοια κοινωνικὴ διαμόρφωσι, θὰ τὴν πολεμήσουν καὶ μόνο γιὰτὶ θὰ λέγεται «*χριστιανικὴ*», πρᾶγμα πού θεωροῦν ἀσυμφίβαστο πρὸς τὴν ἰδικὴν τους φιλελευθεράν οὐτοπίαν. Καὶ ὅμως τί τάχα ἀπέμεινε ἀπὸ αὐτὸν τὸν περίφημον λιμπεραλισμὸν τους; Μόλις ὁ λιμπεραλισμὸς ἐπῆρε τὸν κατήφορον, δὲν κατάρθρωσε νὰ συγκρατήσῃ καμμίαν ἀπὸ τῆς πεποιθήσεως του. Ἔπεσε καὶ ἀφήκε γύρω μας μιά ἔρημο πνευματικῶς στεῖρα. «*Ἄλλοιμονον στὴν ὠχρὰ σικιά πού κάποτε ἐλέγετο ἀνθρώπος!*» Μπροστά του τώρα ἀνοίγεται ἡ σαπιλία ἢ ἡ ἐκμηδένισις, ὡς ἀθροισμα ἀριθμῶν χωρὶς δική τους ψυχὴ, χωρὶς ἠθικὴ, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὑγιεινὴν, χωρὶς ἀτομικότητα καὶ πηγαίαν τέχνην.

ΥΠΑΡΧΕΙ ΑΛΛΟΣ ΔΡΟΜΟΣ;

Εἶνε τάναν δύσκολον νὰ καταλάβωμε γιὰτὶ ἡ αἰριανὴ σύνθεσις τῆς Κοινωνίας μας πρέπει ἐξάπαντος νάχη μιά μορφή χριστιανικὴ; Ἡ κατασκευὴ της ἀπαιτεῖ τὴν συνεργασίαν πολλῶν παραγόντων πού ὀφείλουν νὰ στηριχθοῦν σὲ μιά ἱεραρχία ἀξιών, στὴν ὁποίαν ἡ πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ προτεραιότης εἶναι ἀπαραίτητη. Καὶ τέτοια βάσι δίνει μόνον ὁ Χριστιανισμός. Τὰ προβλήματα πού μας ἔφεραν σ' αὐτὸ τὸ ἀδιέξοδο προέρχονται κυρίως ἀπὸ τὴν βαθεῖαν κρίσι στὴν ἠθικὴν, θρησκευτικὴν καὶ ἐκπαιδευτικὴν μας πραγματικότητα. Κάθε σύστημα ἐξ ἄλλου πού παρουσιάσθηκε τὰ τελευταία χρόνια ἔχει σὸ βάθος μορφή θρησκευτικὴ. Δὲν ὀφείλει νὰ τὸ ἀρνούμεθα. Τί ἔχομε ἕμεις ἀνώτερον καὶ ἀγιώτερον μετὰ τὸ ὅποιον νὰ τὰ πολεμήσωμε ἂν δὲν στηριχθῶμε σὸ κήρυγμα τοῦ Χριστοῦ; Τὸ πρόβλημα λοιπὸν τίθεται καθαρά. Καὶ πρέπει ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τῆς βάσεως τῆς ἐκπαίδευσως.

Ὁ κ. Eliot νομίζει πὸς τὸ σχέδιόν του, κ' ἂν δὲν μπορῇ νὰ ἐφαρμοσθῇ ὀλοκληρωτικὰ, ἔχει πολλὰς ἐλπίδες πραγματοποιήσεως ὑπὸ τὸν ὄρον ὅτι ἡ Κοινωνία τῶν χριστιανῶν, θ' ἀποτελεῖται ἀπὸ τώρα τὴν ἀόρατην, ἀλλὰ ἀποφασιστικὴν δύναμι, πού θὰ δείξῃ τὴν ἀνάγκη νὰ στηριχθῇ ὁ βίος τῶν ἐθνῶν ἀπάνω στὶς χριστιανικὰς βάσεις, γιὰτὶ αὐτὲς μόνες μποροῦν νὰ ἀντιμετωπίσουν τῆς καταστρεπτικῆς δυνάμεως τοῦ μηχανικοῦ αἰῶνος μας. Οἱ πολλοὶ διανοούμενοι πάλι, πού μένουν ἀπὸ ἐγωϊσμὸν ἔξω ἀπὸ τὸν Χριστιανισμόν, ὀφείλουν νὰ ἐνοήσουν, εἴτε τοὺς ἀρέσει εἴτε ὄχι, ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ἀποτελεῖ πηγὴν μὲ ἀνεξαντλήτους δυνάμεις πού διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἐπέβαλε ζωντανὰς ἀρχάς. Οἱ ἀρχές δὲ αὐτὲς κυριαρχοῦν στὴν Μεταφυσικὴν, τὴν Πολιτείαν καὶ τὴν Ἠθικὴν ἀγωγήν. Εἶναι και-

ρὸς νὰ ἀναγνωρίσουν ὅλοι ὅσοι εἶναι ἀληθινὰ διανοοῦμενοι τὸ φανερὸ αὐτὸ γεγονὸς καὶ νὰ ἴδουν μὲ μεγαλύτερο σεβασμὸ τὴ χριστιανικὴ σκέψιν.

ΟΙ ΚΑΡΠΟΙ

Ἀλήθεια, ποιά ἀπογοήτευσιν, γιὰ ὄσους πίστεψαν στὸ ἰδανικὸ τῆς «ἀνευ Θεοῦ» Προόδου! Μαζεύει σήμερα ἡ ἀντιχριστιανικὴ φιλοσοφία καὶ Ἐπιστήμη τοὺς πικροὺς καρποὺς τῆς ἀποστασίας τῆς. Σκοτεινὴ ὥρα ὀλέθρου, ποὺ ἀπλώνει γύρω μας ἐρείπια καὶ ἰσως προετοιμάζει ἐξόντωσιν γενικὴ. «Τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων, ἔγραφε ὁ John Jay ἀπαντώντας στὸν Washington, δὲν εἶναι μῆτε καλὸ, μῆτε γνωστικόν. Ἐδώσαμε ὑπερβολικὴ ἰσὺς σημασίαν στὴν δῆθεν καλωσύνη τῆς ἀνθρώπινης φύσεως». Καὶ ἴδου τώρα ἡ πληρωμὴ. «Ἄλλοτε τοὺς πολέμους τοὺς προκαλοῦσεν ἡ πείνα. Τώρα οἱ πόλεμοι γίνονται γιὰ νὰ ἀπλώσουν τὴν πείναν», ἔγραφε τελευταῖα ὁ Ἄγγλος Κοινωνιολόγος A. Pollard. Κι' ἄλλο ὁ ἴδιος: «Λαοὶ ὀλόκληροι σήμερα ἔχασαν κάθε ἐπαφὴν μὲ τὴν λογικὴν, τὴν συνειδησὴν καὶ τὶς εὐθύνες τοὺς πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα. Ἀλλὰ τί πρόκειται νὰ κερδίσῃ ὁ ἄνθρωπος ἂν κερδίσῃ τὸν κόσμον ὅλον καὶ ζημιωθῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ;»

Πόσο διαφορετικὴ ἡ εἰκόνα ποὺ μᾶς ἔδωσαν οἱ ἄγγλοι διανοοῦμενοι (καὶ δὲν εἶναι οἱ μόνοι). Οἱ διανοοῦμενοι κάθε ἄλλης χώρας ἔχουν ὑποχρέωσι νὰ πάρουν μίαν θέσιν. Ὁ διχασμὸς τῆς προσωπικότητος, ἡ ἀρνητικὴ στάσις, ἡ φιλολογικὴ ἀντίληψις τῆς ζωῆς, ἡ εὐκολὴ καλοπέρασις, ὁ πόλεμος ἐναντίον κάθε ζωντανοῦ στοιχείου ποὺ μπορεῖ νὰ λυτρώσῃ τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὴν δυστυχίαν του, δὲν μποροῦν πειὰ νὰ ἐξακολουθήσουν. Δὲν μποροῦν ἄλλωστε νὰ ἐξακολουθήσουν ὅταν ἡ ζωὴ μας ἔγινε τόσο φθινὴ, τὸ αἷμα τῶν ἀδελφῶν μας χαράσσει νέους ποταμούς, ποὺ ἀσχημίζουν τὴν ὄψιν τοῦ πλανήτου, καὶ ὁ θάνατος ἀπλώνει τὶς φτεροῦγες τοῦ ἀπάνω ἀπὸ τὴν κεφαλὴν τοῦ καθενὸς μας. Ποιὸς ἀπὸ κείνους ποὺ ἀποτελοῦν τὴν διανοητικὴ πρωτοπορεία ἐνὸς ἔθνους μπορεῖ νὰ μὴν τυφλὸς στὸ θέαμα τῆς φρίκης, κουφὸς στὶς βροντὲς τοῦ ὀλέθρου;

Ἡ φωνὴ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἰκάνει ἐπαναλαμβάνεται στ' αὐτιά τοῦ καθενὸς ἀπὸ μᾶς. Τί ἔχουμε ν' ἀπαντήσουμε; Δὲν ὀφελοῦν τὰ μισόλογα. Μῆτε καὶ σώζουν τὰ φθηνὰ γέλοια. Γῆ, οὐρανὸς καὶ θάλασσα

ἔχουν ἀνοίξει στόμια θανάτου ποὺ ἀπειλοῦν νὰ μᾶς ἀφανίσουν ὡς ἄτομα καὶ ἔθνη. Ὁ Μηχανικὸς Πολιτισμὸς βγάζει ἐπιθανάτους σπασμούς. Ἡ φωνὴ ποὺ ἐκάλεσε τοὺς «κοπιῶντας καὶ πεφορτισμένους» καλεῖ καὶ σήμερα ὄσους τσακίζονται κάτω ἀπὸ τὸ φορτίον ἐνὸς πολιτισμοῦ ποὺ δὲν ἔφερε τὴν εὐτυχίαν, περιμένοντας τὴν ἀπάντησιν μας.

Ὁ μόλις πρὸ ὀλίγου ἀποθανὼν Ἄγγλος ἱστορικὸς A. Toynebee, ὁ ἱστορικὸς τῶν ἱστορικῶν ὅπως τὸν ὠνόμασαν, τὸν πολὺ-κροτο ἐξέταμο ἔργο του «A Study of History» ἀναλύοντας τὴν ἐξέλιξιν καὶ τὴν κατάρρευσιν τῶν πολιτισμῶν, μᾶς ἔδωκε τὴν ἰδικὴν του ἀπάντησιν. Ὑπάρχει καμμιά ἐλπίδα γιὰ τὸ μέλλον; Καὶ ἡ ἀπάντησις του εἶναι πὼς ὑπάρχει ὄχι μόνον ἐλπίδα ἀλλὰ βεβαιότης, μὰ αὕτη βρίσκεται στὸν Χριστιανισμό καὶ μόνον σ' αὐτόν. Ὑστερα ἀπὸ τὴν μακρὰ καὶ τόσο ἐξουχιστικὴ ἐξερεύνησιν του διὰ μέσου προσώπων καὶ ἐθνῶν δὲν βλέπει παρά μόνον τὸν Χριστόν ὡς τὸ Κέντρον γύρω ἀπὸ τὸ ὁποῖον θὰ περιστρέφεται ἡ ἱστορία τοῦ Πλανήτου μας. (Αὐτὴ ἡ ἀποψις τοῦ συγγραφέως ἔκαμε τὸ σοβαρώτερον κριτικὸ λογοτεχνικὸ περιοδικὸ τῆς Ἀγγλίας, νὰ ἀφιερῶσιν μακρὸ ἄρθρον μὲ τὸν τίτλον «ενίκηκας Γαλιλαίης» *Vicisti Galliae*). Κατὰ τὸν Toynebee οἱ ἄνθρωποι θὰ ἀναζητοῦν πάντοτε ἕνα σωτήρα καὶ θὰ διαπιστώνουν κάθε φορά, πὼς δὲν ὑπάρχει ἄλλος ἀπὸ τὸν Θεόν ποὺ ἐσαρκώθη ἄνθρωπος. «Ἄν Ἐκεῖνος ἀπορρίπτεται, ὁ πολιτισμὸς πέφτει.....

Σὲ μίαν ἀπὸ τὶς ὠραιότερες σελίδες του συνοψίζει τὴν ἱστορικὴν διαδρομὴν του: «Ὁταν ξεκίνησαμε, εὐρέθημεν συνοδοιπόρου μίαν παντοδυνάμου στρατιᾶς μαχητῶν. Ἀλλὰ ὅσο προχωροῦσαμε, εἶδαμε τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην τὶς ομάδες τῶν συνοδοιπόρων νὰ πέφτουν. Πρῶτοι οἱ ξιφομάχοι, κατόπιν οἱ «προφήτες», κατόπιν οἱ φιλόσοφοι, ὅσοι στὸ τέλος δὲν ἔμεινε κανένα ἀπὸ τὰ ἐπερογενῆ πλήθη τῶν πολλὰ ὑποσχόμενων σωτήρων.... Καὶ τώρα ἡ πίεσις τῶν γεγονότων δοκιμάζεται μὲ τὰ τελευταῖα ὑπολείμματα, γελώντας γιὰ τὴν «ὑπεράνθρωπο» τους δύναμιν. Μπρὸς τὴν δοκιμασίαν τοῦ θανάτου, λίγοι ἀπὸ ὄλους αὐτοὺς τοὺς ἡμιθέους—σωτήρας ἐτόλμησαν νὰ μετρήσουν τοὺς τίτλους των μὲ τὴν γεῦσιν τοῦ θανάτου τοῦ μαρτυρίου. Καὶ τώρα ποὺ στέκομε ὀρθοί, ἀντικρῶντας τὶς ἀνοιχτὰς ἀκτῆς, δὲν ξεχωρίζουμε παρά μίαν μόνην Μορφήν ποὺ ὕψωνει ἀπάνω ἀπὸ τὰ πελάγη καὶ γιομίζει μὲ τὸ ἀπέραντό της ἀνάστημα ὀλόκληρον τὸν ὀρίζοντα. Ὑπάρχει ὁ Λυτρωτῆς!»

Λονδίνον, Φεβρουάριος 1940. Γ. Η. Φ.

Η ΝΕΩΤΕΡΑ ΦΥΣΙΚΗ ΚΑΙ Η ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ

Ἡ μεγάλη ἐπανάστασις πού ἐσημειώθη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἰς τὴν Φυσικὴν, ἰδίᾳ εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν σύστασιν τῆς ἕλης καὶ τὴν φύσιν τῆς ἀκτινοβολίας καὶ τοῦ φωτός, εἶχεν ἰσχυρὸν ἀντίκτυπον εἰς ὅλα τὰ πεδία τοῦ ἐπιστητοῦ. Καὶ τὴν ἐπίδρασιν ταύτην, συνέλεια τῶν πορισμάτων τῆς φυσικῆς τοῦ ἀτόμου, ἦτο φυσικὸν νὰ τὴν ὑποστῇ καὶ ἡ Βιολογικὴ θεωρία*. Τὰ ἀποτελέσματα δὲ τῆς ἐπιδράσεως ταύτης, εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν μελέτην τῶν φαινομένων πού παρουσιάζουν οἱ ζῶντες ὄργανισμοί, ἀναλίει ἐν ἐκτάσει εἰς σχετικὸν ἄρθρον τὸν ὁ καθηγητῆς E. Taschdjian ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ σύγχρονος Φυσικὴ καὶ ἡ σχέσις τῆς πρὸς τὴν Βιολογικὴν θεωρίαν»**. Καὶ μίαν σύντομον σκιαγραφίαν τῆς κατευθύνσεως ταύτης τῆς βιολογικῆς ἐρεῖνης θὰ δώσομεν εἰς τὸ παρὸν σημείωμα.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΜΨΟΛΟΣ

Ἡ παρακολούθησις τῆς ἐξελιξέως τῆς Βιολογικῆς ἐπιστήμης δεῖκνυει ὅτι κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας ἐσημειώθη στροφὴ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῖνης. Κατὰ τὴν σπουδὴν δηλονότι τῶν ἀφορώντων τοὺς ζῶντας ὄργανισμούς, ἔπαυσε πλέον χρῆσιμοποιουμένη ἡ ἀναλυτικὴ μέθοδος καὶ ἤρχισεν ἐπανερχομένη εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν ἡ συνθετικὴ τοιαύτη, εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ κυρίως τὴν κληρονομικότητα, τὸν ὄργανισμόν καὶ τὸ εἶδος.

Τὰ πειραματικὰ ἐξαγόμενα, ὡς πρὸς τὴν κληρονομικότητα, τὰ ὁποῖα διετύπωσεν ὁ Gr. Mendel καὶ τὰ ὁποῖα δι' ἄρκετὰ ἔτη ἐφαίνοντο τεθαμμένα, ἐπανῆλθον εἰς τὴν

πρῶτην σειράν ὑπὸ πολλῶν συγχρόνων βιολόγων. Ὁ De Vries, ὁ Correns, ὁ Tschermak καὶ ἄλλοι ἐστρεψαν τὴν προσοχὴν τῶν ἐπὶ τῶν λησμονηθεισῶν ἐργασιῶν τοῦ Mendel.

Τῷ 1924, ὁ διὰ τοῦ βραβείου Nobel τιμηθεὶς γερμανὸς βιολόγος Hans Spemann, διετύπωσεν ὡς ἐξῆς τὴν ἔννοιαν τῆς κληρονομικότητος: «Κληρονομεῖ τις παρὰ τῶν προγόνων του μίαν ιδιότητα αὐτῶν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι καθωρισμένα τινὰ πράγματα μεταβιβάζονται ἀπὸ ἐνὸς προσώπου εἰς ἕτερον. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει προκειμένου περὶ σωματικῶν καὶ ψυχολογικῶν ιδιοτήτων. Ἐκ τοῦ ὅτι ἐν ἄτομον δέχεται κατὰ ἀπὸ ἓνα ἄλλο, δὲν ἔπεται ὅτι ἄνευ αὐτοῦ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ. Ὁχι. Ἡδύνατο νὰ ὑπάρξῃ καὶ ἄνευ τῆς κληροδοτουμένης ιδιότητος, ἀλλὰ θὰ ἦτο πτωχότερον ὡς πρὸς τὴν ιδιότητα ταύτην. Τὸ οὐσιῶδες σημεῖον εἶναι ὅτι ἀπομονοῦται μία ἰδιαίτερα ιδιότης, ἥτις καὶ ἀντιτίθεται πρὸς τὴν ὀλότητα πασῶν τῶν ἄλλων ιδιοτήτων, αἱ ὁποῖα συγκροτοῦσι τὸ ἄτομον».

Μέχρι πρὸ δεκαπέντε ἐτῶν οἱ βιολόγοι ἐπίστευον ὅτι θὰ τοὺς ἦτο τελικῶς δυνατόν ὅταν ἀθροίσουν τὰς διαφόρους ιδιότητας, νὰ ἐξηγήσουν τὴν κληρονομικότητα τοῦ ὅλου ὄργανισμοῦ. Ἀλλὰ πρέπει νὰ τονίσωμεν ἐνταῦθα, ὅτι ὁ καθηγητῆς Spemann, τὸσον εἰς τὸν λόγον πού ἐξεφώνησεν εἰς τὴν Γερμανικὴν Ἀκαδημίαν τῆς Halle τῷ 1937, ὅσον καὶ εἰς τὸ ἐσχάτως δημοσιευθὲν εἰς τὴν ἀγγλικὴν ἔργον του* δεῖκνυει σαφῶς τὴν τάσιν ὅπως ἀπομακρυνθῇ τῶν μηχανοκρατικῶν ἀντιλήψεων, ὅταν ἐξετάζονται τὰ βιολογικὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα σχετίζονται μὲ τὴν γένεσιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ

(*) Βλέπε καὶ σχετικὸν ἄρθρον εἰς τὸ προηγουμένον τεῦχος τῶν «Ἀκτινῶν» σελ. 9.

(**) E. Taschdjian: Modern Physics and its bearing on biological theory. Ἐν «Scientia». Revue internationale de Synthèse scientifique Milano. 1939—2.

(*) H Spemann: Embryonic Development and Induction. Oxford 1939. Βιβλιοκρισία τούτου βλέπε: «Ἀκτινες» 1939 σελ. 252.

όντος. Πρέπει ἐπὶ πλέον νὰ σημειωθῇ ὅτι ὁ σοφὸς οὗτος καθηγγητὴς εἶναι ἴσως ὁ τελευταῖος μεγάλος ἀντιπρόσωπος τῆς μηχανικῆς ἀντίληψως τῶν φαινομένων τῆς ἐξελιξέως τῶν ζῶντων ὀργανισμῶν καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἡ σημειουμένη μεταστροφή αὐτοῦ ἔχει ἰδιαιτέραν ἀξίαν.

Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ὁμοῦ τῶν μεταμορφωτικῶν θεωριῶν πολλοὶ βιολόγοι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀναλυτικῆς μεθόδου εἶχον ἀσπασθῆ τὴν ἰδέαν ὅτι καὶ ἡ ἔννοια τοῦ ὀργανισμοῦ εἶναι ἐντελῶς ἀτομιστικὴ. Κατ' αὐτούς, ὁ ὀργανισμὸς εἶναι τὸ ἄθροισμα ἀριθμῶν τινοῦ μορφολογικῶν καὶ φυσιολογικῶν μονάδων, τῶν κυττάρων. Σήμερον ὁμοῦ ὑποστηρίζεται ὑπὸ πολλῶν καὶ δὴ ὑπὸ τοῦ de Bary ὅτι τὸ φυτὸν π. χ. σχηματίζει τὰ κύτταρα καὶ ὄχι τὰ κύτταρα τὸ φυτὸν (συνθετικὴ μέθοδος). Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἐξηγοῦνται πλεῖστα φαινόμενα, πού ἄλλοτε ἦσαν προβλήματα ἀναμένοντα λύσιν.

Η "ΕΝΤΕΛΕΧΕΙΑ.

Ἀναμφιβόλως, εἰς τὴν ἐγκατάλειψιν τῶν μηχανοκρατικῶν θεωριῶν σπουδαῖον μέρος ἔπαιξεν ὁ γνωστὸς ἤδη εἰς πάντας γερμανὸς βιολόγος καὶ φιλόσοφος Hans Driesch διὰ τῶν πειραμάτων τὰ ὁποῖα ἔκαμε με ἔμβρυα ἐχίνων, ὅπου παρετήρησεν ὅτι ἡ διχοτόμησις ἐνὸς ἐμβρύου, παρήγε δύο μικρότερα μὲν, ἀλλὰ τέλεια ἄτομα. Τὸ φαινόμενον τοῦτο οὐδόλως ἦτο δυνατόν νὰ ἐξηγηθῆ με τὴν ἀντίληψιν ὅτι ὁ ὀργανισμὸς εἶναι μία ἀπλή μηχανή. Διότι ἡ μηχανή, διχοτομουμένη ἢ τριχοτομουμένη, παύει νὰ ἀποτελῆ ἐν σύνολον ἁρμονικόν, νεκροῦται δὲ καθε κίνησις αὐτῆς. Ἀντιθέτως τὰ κύτταρα, διχοτομούμενα ἢ τριχοτομούμενα, ἀποτελοῦν δύο καὶ τρεῖς ὀργανισμοὺς αὐτοτελεῖς.

Ὅστε, συνεπέραναν ὁ Driesch, εἰς κάθε ζῶν κύτταρον ὑπάρχει κάτι πού δὲν ὑποπίπτει εἰς τὰς μετρήσεις μας καὶ τὰ πειράματά μας, κάτι τὸ ἄβλον πού κατευθύνει τὰς ἐπὶ μέρους κινήσεις ἐν τῷ σχηματισμῷ τοῦ κυττάρου. Καὶ τὸ «κάτι» αὐτό, ἀκολουθῶν τὸν Ἀριστοτέλην, τὸ ἀπεκάλεσεν ἐντελέχεια. Ὁ ζῶν ὀργανισμὸς θεωρεῖται ὡς ἁρμονικόν-ἰσοδυναμικόν σύστημα, ἡ

ὄντογονικὴ διαφοροποίησις τοῦ ὁποῖου κατευθύνεται ὑπὸ τῆς ἐντελεχείας. Βεβαίως, μετὸ ὅτι ὁ Driesch ἐχρησιμοποίησε τὸν ὄρον τοῦ Ἀριστοτέλους, δὲν πρέπει νὰ νομισθῆ ὅτι ἐταυτοποίησε καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς ἐννοίας ταύτης με ἐκεῖνο πού εἶχε δώσει ὁ Ἀριστοτέλης πρὸ δύο καὶ πλέον χιλιᾶδων ἐτῶν.

Ἐὰν ἐπεχειρούσαμεν νὰ ἐξετάσωμεν ἐν ἐκτάσει τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ ἐντελέχεια «εὐποθετοῦμεν» (διότι ἐφ' ὅσον ἀγνωστοῦμεν τὴν οὐσίαν αὐτῆς, εἶναι ἄδύνατον νὰ πληροφρηθῶμεν τὸν τρόπον τῆς συμπεριφορᾶς τῆς) ὅτι ρυθμίζει τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ὀργανισμῶν, ἀσφαλῶς θὰ ἔπρεπε νὰ γραφοῦν ὄχι μόνον σελίδες πολλαί, ἀλλὰ καὶ βιβλία ὀλόκληρα. Πάντως θὰ εἰμπορούσαμεν νὰ εἴπομεν ὅτι ἡ ἐντελέχεια εἶναι ἐκεῖνο τὸ «κάτι» τὸ ὁποῖον ἀρχίζει νὰ ρυθμίζει τὰ τοῦ ὀργανισμοῦ ἀπὸ αὐτὴν ταύτην τὴν ἐμβρυοκὴν κατάστασιν αὐτοῦ, νὰ ἀντιδρᾷ εἰς παρόντας ἐξωτερικοὺς, πρὸς ἄλλας τάσεις, αἱ ὁποῖαι ζητοῦν νὰ μεταβάλλουν τὸν τρόπον τῆς διαμορφώσεως τοῦ ὀργανισμοῦ, με ἓνα λόγον τὸ «κάτι» αὐτὸ κατευθύνει τὸν ὀργανισμὸν πρὸς ὁρισμένον τέλος (Ἀριστοτέλης). Ὁ ζῶν ὀργανισμὸς δὲν εἶναι ἓνα νεκρὸν σύμπλεγμα, ὅπως τὰ χημικὰ συμπλέγματα, ἀλλ' εἶναι καὶ «κάτι» ἐπὶ πλέον πού ἀντιδρᾷ εἰς κάθε διηκενὴ μεταβολήν, καὶ διατηρεῖ παρὰ τὴν φθορὰν καὶ τὴν ἀνανέωσιν τῶν κυττάρων, τὴν μορφήν τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τὴν ζωὴν. Ὅστε οἱ ζωϊκοὶ ὀργανισμοὶ εἶναι κάτι περισσότερον ἀπὸ τὸ ἄθροισμα τῶν ἐπὶ μέρους στοιχείων των.

Ἄλλ' ἡ ἐντελέχεια δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ οὔτε αἰτιότης, οὔτε οὐσία. Αὕτη ταυτίζεται πρὸς τὴν κατηγορίαν τῆς τάξεως. Ὅπως τὰ ὄντα κύματα τῆς συγχρόνου Φυσικῆς, τὰ ὁποῖα, ἐνῶ δὲν ἐξελλίσσονται εἰς τὸν τριδιάστατον χώρον, ἐν τούτοις ἔχουν πραγματικὴν ὑπαρξιν, κατὰ παρόμοιον τρόπον δεχόμεθα σήμερον ὅτι καὶ ἡ ἐντελέχεια ἔχει πραγματικὴν ἀντικειμενικὴν ὑπαρξιν, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν, ἀν θέλωμεν, μᾶς πλατωνικῆς ἰδέας. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐνέχει ἰδιαιτέραν ὅλως σπουδαιότητα τὸ γεγονός ὅτι τόσοσ ὁ Driesch, θέλων νὰ ὀρίσῃ τὴν ἀντικειμενικότητα τῆς ἐντελεχείας,

ὅσον καὶ ὁ διαπρεπὴς φυσικὸς Schroedinger διὰ τὴν ἀποδείξιν τὴν ἀντικειμενικότητα τῶν ὕλικῶν κινήσεων, ἐχρησιμοποίησαν τὸ αὐτὸ παράδειγμα.

ΚΑΙ ΜΙΑ ΕΝΣΤΑΣΙΣ

Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα ὁμοῦ αὐτὸ, γράφει ὁ Taschdjian, μερικοὶ βιολόγοι ἔλαβαν διαφορετικὴν στάσιν. Καὶ ὡς παράδειγμα εἰμπορεῖ νὰ ἀναφερθῇ ὁ Joseph Needham, ὁ ὁποῖος, εἰς τὸ ἔργον του «Chemical Embryology» προβάλλει ἐπιχειρήματα, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἀποδείξῃ, ὅπως καὶ ὁ Βάκων, ὅτι, ἀπὸ ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως, ἡ «τελικὴ αἰτία» εἶναι ἔννοια ἀχρηστος. Αὕτη, λέγει, ἴσως θὰ ἦτο δυνατόν νὰ χρησιμοποιηθῇ εἰς τὴν μεταφυσικὴν, ὄχι ὁμοῦ εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, ἢ ὅποια καταπίπτει, ὅταν εἰσάγονται τοιαῦται ἔννοιαι, ἐνῶ ἡ ἔρευνα αὕτη πρέπει νὰ στηρίζεται μόνον εἰς τὰ πειραματικὰ ἐξαγόμενα. Ἐπὶ πλέον ὑποστηρίζει ὅτι καὶ μὲν ὁ ὕλισμός, ὅπως ἦτο ἄλλοτε, κατέπεσεν, ἀλλ' εἶναι ἤδη δικαιολογημένη ἡ νεομηχανοκρατικὴ ἀποψις τοῦ κόσμου ὡς «θεμιτῆ μεθοδολογικῆ παρέκκλισις». Ἀκόμη πιστεύει ὅτι τὰ φαινόμενα δὲν εἶναι καθ' αὐτὰ τελεολογικὰ ἀλλὰ μόνον ὁ τρόπος τῆς θεωρήσεως αὐτῶν ἔχει τοιοῦτον χαρακτήρα.

Ἄλλ' εἰς ἀπάντησιν ἐπὶ τῶν ἐνοστάσεων τοῦ Needham ὁ καθηγητὴς Taschdjian λέγει, ὅτι βεβαίως «ἡ τελικὴ αἰτία ἢ ἐντελέχεια δὲν δύναται νὰ ἐκφρασθῇ διὰ ποσοτικῶν δεκτικῶν μετρήσεων». «Ἐν τούτοις, συνεχίζει, δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν τὸ ἀποτελεσματικὴν εἰς ποσοτικὰ πειράματα, ἢ δὲ ἔννοια τῆς ἐντελεχείας, ἀντὶ νὰ ἀποτελῇ ἐμπόδιον διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν πρόοδον, εἶναι ἀναγκαῖα διὰ τὴν ὀρθὴν ἐξηγησίαν τῶν πειραμάτων». Πρὸς ὑποστήριξιν δὲ τῆς ἀπόψεώς του φέρει δύο παραδείγματα, τὸ μὲν ἐν ἑκ τῆς φυσιολογίας τῶν φυτῶν, τὸ δὲ ἕτερον ἐκ τῆς φυσιολογίας τῶν ζώων*, ἅτινα καθιστοῦν σαφὲς ὅτι, ἀπὸ μεθοδολογικῆς ἀπόψεως, δὲν δικαιολογεῖται ἡ κα-

θαρῶς μηχανοκρατικὴ παραμόρφωσις τῶν ἐπιστημονικῶν ἀποτελεσμάτων.

Ἐπὶ πλέον ὁμοῦ θὰ ἰδύναμεθα νὰ προσθέσωμεν καὶ τὰ ἀκόλουθα εἰς ἀπάντησιν τῶν ἰσχυρισμῶν τοῦ Needham: Δὲν εἶναι ἀληθὲς ὅτι κατὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν τῶν φαινομένων τῆς φύσεως βασιζόμεθα πάντοτε ἐπὶ τῶν πειραματικῶν δεδομένων. Τούταντιον μάλιστα, ἡ ἀτομικὴ φυσικὴ καὶ ἡ φυσικὴ τῶν Quantia στηρίζονται ἐπὶ δεδομένον, διὰ τὰ ὅποια δὲν εἴμεθα βέβαιοι (πολλάκις μάλιστα εἴμεθα πληροφορημένοι περὶ τοῦ ἀντιθέτου) ἂν ταῦτα ἀνταποκρίνονται εἰς κάτι τὸ πραγματικῶς ὑπάρχον.

Ὀμιλοῦμεν ἐπὶ παραδείγματι περὶ ἠλεκτρονίων, πρωτονίων, οὐδτερονίων κλπ., μετροῦμεν τὰς διαστάσεις των, προσδιορίζομεν τὴν ταχύτητά των, βλέπομεν τὰς τροχιάς των φωτογραφούμενας, ἀλλ' ἀγνοοῦμεν ἂν πάντα ταῦτα ἀνταποκρίνονται εἰς «κάτι» τὸ πραγματικῶς ὑπάρχον. Καὶ ἐν τούτοις ἡ νεωτέρα Φυσικὴ, βασιζομένη σήμερον καὶ εἰς τὴν Μεταφυσικὴν σημειοὶ πρόοδους, ἐνῶ καθορίζει συγχρόνως τὸ πλαίσιον ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὀφείλει νὰ ἐνεργῇ καὶ νὰ δοῦ, εὐρισκομένη ἐντὸς τοῦ πεδίου τῆς ἐμπειρίας.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Καί, ὡς συμπέρασμα τοῦ ἄρθρου του, ὁ καθηγητὴς E. Taschdjian ἀναφέρει ὅτι «ἡ πρόσφατος πρόοδος τῆς φυσικῆς θὰ ἔπρεπε νὰ ὑποχρεώσῃ τοὺς βιολόγους ὅπως ἐπινοήσουν τὸν βιταλισμὸν, ἐάν ἤδη οὗτος δὲν ὑπῆρχεν, ἐφ' ὅσον ἐπιθυμοῦν ν' ἀποφύγουν μίαν θεμελιώδη δυσαρμονίαν εἰς τὴν ἐπιστήμην τῆς φύσεως. Ἐπέρασε πλέον ὁ καιρὸς, κατὰ τὸν ὁποῖον οἱ διάφοροι εἰδικοί ἠδύνατο νὰ ὀργανώσουν ὀπισθεν τοῦ τεύχους τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰς ὁρολογίας των καὶ νὰ ἐπικαλοῦνται ἀναρμοδιότητα ὁσάκις ἐτίθετο εἰς αὐτοὺς ἐν ζήτημα θεμελιώδους σπουδαιότητος. Ἐκεῖνο ποῦ ἡ ἀνθρωπότης ἀναμένει ἀπὸ τὴν ἐπιστήμην δὲν εἶναι μία συγκεχυμένη μᾶζα ἀσυνδέτων ἐπιστημονικῶν γνώσεων, τὰς ὁποίας δὲν εἰμπορεῖ νὰ κατανοήσῃ κανεὶς ἄλλος ἔκτος ἀπὸ τὸν εἰδικόν, ἀλλ' εἶναι ἐν ἀρμονικῶν σώμα σκέψεως, χρήσιμον ὄχι μόνον διὰ

(*) Πρβλ. W. Benecke—L. Jost: Pflanzenphysiologie, Jena 1923 καὶ J. R. Murlin: The Human Body as a machine ἐν Chemistry in Medicine, N. York 1929.

τὴν περαιτέρω κατάκτησιν τῆς φύσεως, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ βελτίωσιν τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων. Ἐὰν ἡ ἐπιστήμη δὲν ἐπιθυμῇ νὰ ἀποθῇ ἀπλοῦν μέσον πρὸς ἄλλοτριους σκοπούς, θὰ ἦτο προτιμότερον ν' ἀναπτύξῃ ταχέως μίαν τοιαύτην ἐναρμόνιον περὶ τοῦ κόσμου ἄποψιν. Εὐτυχῶς ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους εἶναι τοιαύτη, ὥστε ἀναμφιβόλως θὰ ὑπερνικήσῃ τὴν σημερινὴν κρίσιν, ἡ δὲ σύγχρονος Φυσικὴ θὰ διαδραματίσῃ εἰς τὴν σύνθεσιν αὐτῆν πασῶν τῶν ἐπιστημῶν ἀποφασιστικὸν ρόλον.

Ὡς ἔκφρασιν δὲ καὶ διατύπωσιν τῆς ἐλπίδος ταύτης παραθέτει ἐν κατακλείδι τὴν ἀκόλουθον περιχοπὴν τοῦ καθηγητοῦ Max Planck, ὅστις εἶναι ἤδη πολὺ γνωστός εἰς τοὺς ἀναγνώστας τῶν «Ἀκτίνων».

«Υπῆρξαν ἐποχαί, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ φιλοσοφία καὶ αἱ φυσικαὶ ἐπιστήμαι ἦσαν ξένα πρὸς ἀλλήλας, ἀν μὴ καὶ πραγματικῶς ἀνταγωνίστρια. Οἱ καιροὶ ἐκείνοι παρεῖλον πρὸ πολλοῦ. Οἱ φιλόσοφοι ἀντελήφθησαν ὅτι δὲν ἔχουν δικαίωμα ὅπως ὑπα-

γορεῦον εἰς τοὺς φυσικοὺς τοὺς σκοπούς των καὶ τὰς πρὸς ἐπίτευξιν αὐτῶν μεθόδους· καὶ οἱ φυσιοδίφαι ἔμαθον πλέον, ὅτι ἡ ἀφειρηθὶα τῶν ἔρευνῶν των δὲν ἐδρεῖται μόνον εἰς τὰς ἀντιλήψεις αἰτινες προέζονται ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις καὶ ὅτι ἡ φυσικὴ ἐπιστήμη δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ χωρὶς νὰ ἔχῃ ὀρισμένην δόσιν Μεταφυσικῆς (ohne gewisse Dosis Metaphysik). Ἡ νεωτέρα φυσικὴ ἔχει ἤδη περὶ πολλοῦ ταύτην τὴν παλαιὰν ἀλήθειαν: Ὑπάρχουν πραγματικότητες, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀνεξάρτητοι τῶν ἡμετέρων αἰσθήσεων καὶ ὑπάρχουν προβλήματα καὶ ἐπίμαχα ζητήματα διὰ τὰ ὁποῖα αἱ πραγματικότητες αὐταὶ ἔχουν δι' ἡμᾶς ἀξίαν πολὺ μεγαλυτέραν ἀπὸ ὅσην ἔχει ὁ πλούσιος θησαυρὸς ὀλοκλήρου τοῦ αἰσθητοῦ εἰς ἡμᾶς κόσμους» *

(*) M. Planck: Wege zur physikalischen Erkenntnis, Leipzig 1934 σελ. 177, καὶ Ἀγγλικὴ ἔκδοσις μετὸν τίτλου: The universe in the light of modern Physics, London 1935.

ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΣΤΙΧΟΙ

ΔΕΗΣΙΣ

Ἀγάπη, Ἀγάπη, ἀπόψε Σὲ προσμένω
τὴν θύρα τῆς καρδιάς μου νὰ χτυπήσης,
μέσ' τὴν φωτιὰ πὸν καίει ἀπὸ Σὲ
τὴν ζεστασιὰ νὰ βροῦ
καὶ νὰ θεομάνω.
Μὴν ἀρνηθῆς τὸ κάλεσμά μου.
Ἀπόψε, Ἀγάπη, θαμπὸ τὸ φῶς,
κοῦα κι' ἡ φλόγα,
ἂν Σὺ μαζονά μου.
Πικρὸς ὁ λόγος κι' ἡ λαλιὰ ψυχρὴ,
ἂν Σὺ πὸν δίνεις τὴν πνοή,
μαζονά μου.
Ἄδεια ἡ καρδιά, πικρὰ τὰ χεῖλη,
ἂν Σὺ πὸν δίνεις τὴν ζωή,
δὲν θαναθῆς σὸ κάλεσμά μου.
Ἀγάπη, Ἀγάπη, ἀπόψε Σὲ προσμένω
τὴν θύρα τῆς καρδιάς μου νὰ χτυπήσης.
Μὴν ἀρνηθῆς, μὴν ἀρνηθῆς τὸ κάλεσμά μου,
ἀπόψε, θαμπὸ τὸ φῶς,
κοῦα καὶ ἡ φλόγα,
μὲς τὴν καρδιά μου

ΕΝΑΣ ΑΛΗΘΙΝΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΣΤΗΣ

Ἡ κοινωνικὴ δρασίς κατήντησε τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς μόδας. Ὁ κοινωνισμὸς εἶναι τὸ ζήτημα τῆς ἐποχῆς—μόνο τώρα τελευταῖα ἐπῆρε τὴν πρώτη θέσι ὁ πόλεμος—κι' εἶναι ἀναρίθμητοι ἐκεῖνοι ποὺ θέλησαν νὰ παρουσιασθοῦν ὡς κοινωνισταί. Ἄλλοι μὲ τὰ λόγια κι' ἄλλοι, πολὺ λιγώτεροι αὐτοί, μὲ ἔργα. Τεράστια σὲ ὄγκο εἶναι ἡ κοινωνιστικὴ φιλολογία ποὺ ἔχει ἀναπτυχθῆ, ἀναρίθμητα βιβλία, μικρὰ καὶ μεγάλα, σοφρανή ἢ προπαγανδιστικά, κυκλοφόρησαν σὲ μυριάδες ἀντίτυπα καὶ σὲ δεκάδες γλῶσσες. Μά, ἀφήνοντας κατὰ μέρος τὴ «φιλολογία» καὶ τὰ βιβλία, ποὺ πολλὰ φορὲς, ἂν ὄχι τίς περισσότερες, παρουσιάζονται λὲς γιὰ νὰ δικαιολογήσουν τὴν ἐφεύρεσι τῆς τυπογραφίας, μπορούμε νὰ παρατηρήσωμε μὲ ἱκανοποίησι, ὅτι ἡ ἔννοια τῆς κοινωνικῆς προνοίας κι' ἡ ὀργάνωσις τῆς φιλανθρωπίας θεωροῦνται περὶ παντοῦ ὡς ἕνα ἀπ' τὰ πρῶτα καθήκοντα τῶν κρατῶν καὶ τῶν κοινωνιῶν καὶ ὡς ἕνα ἀπ' τὰ κύρια γνωρίσματα ἐνὸς πολιτισμένου κράτους. Εὐτυχῶς τὰ μίση, ὁ ἐγωϊσμός, ἡ ἀποπνευματικὴ ἀτμόσφαιρα τοῦ ἀπᾶνθρωπου κι' ἀσυνκίνητου ἀτομισμοῦ καὶ τῆς αὐτολατρίας, ποὺ ἐκαλλιέργησαν οἱ διάφοροι ἐξυπνολόγοι ὄλισται καὶ ἀθεῖται τῆς περασμένης ἐποχῆς, δὲν ἐμάραναν ὀλότελα κάθε ρίζα καὶ κάθε βλαστὸ ἀγάπης καὶ συμπόνιας. Μ' ὅλα τὰ κηρύγματα ἐκεῖνα καὶ μ' ὅλο τὸ σημερινὸ ἀλληλοφάγωμα τῶν λαῶν, ποὺ εἶναι ὁ κατ' εὐθειαν κι' ἄμεσος καρπὸς τους, εἶν' εὐχάριστο νὰ διαπιστώνη κανεὶς πὼς ὑπάρχουν ἀκόμα ψυχὲς ὄχι λίγες, μέσα στὶς ὁποῖες μπορείς νὰ βρῆς καὶ τώρα τὴν οὐράνια ἐκεῖνη δροσιά ποὺ ἐστάλαξε στὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ ἡ «καὶνὴ ἐντολή» τῆς ἀγάπης. Κι' ἀκριβῶς σὲ τέτοιες περιστάσεις καὶ σὲ τέτοιες ἐποχὲς ἡ μνήμη κι' ἡ σκέψιμας στρέφεται συχνότερα κα' ἐντονότερα σὲ μορφὰς ποὺ μπόρεσαν νὰ νοιώσουν βαθειὰ τὸ αἶτημα τοῦτο τῆς ἀγάπης, κι' ἔδει-

ξαν σὲ συγχρόνους κι' ἐπιγόνους, ὄχι μὲ λόγια καὶ φιλολογίαις, μὰ μὲ ἔργα καὶ πράξι κι' ἐφαρμογὴ, μὲ προσπάθεια καὶ μὲ ἀγῶνα, τί θαύματα κι' ἀπίστευτες ἀλλαγῆς μπορεῖ νὰ φέρη στὶς κοινωνίας καὶ στὴν ἀνθρωπότητα ὀλόκληρη τὸ κήρυγμα τοῦ «ἀγαπατε ἀλλήλους».

Ἀνάμεσα στὶς μορφὰς αὐτὲς ξεχωριστὴ θέσι καὶ αἶγλη, χωρὶς ἀμφιβολία, ἔχει ἡ μορφὴ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Καὶ θᾶπρεπε νὰ τονισθῆ ξεχωριστὰ, πὼς ἂν ἡ ἱστορία τὸν ὠνόμασε Μεγάλον, ἡ μεγάλη κι' ὑπέροχη κοινωνικὴ καὶ φιλανθρωπικὴ δρασίς του δὲν συνετέλεσαν λιγώτερο ἀπ' ἄλλα προτερήματά του στὸ νὰ προσδώσουν μεγαλεῖο καὶ δόξα στὴν προσωπικότητά του.

II

Ἐς σημειωθῆ εὐθὺς ἀπ' τὴν ἀρχή, πὼς τὴν φιλανθρωπικὴν του δρασίον ὁ Βασίλειος τὴν εἶλεν ἀρχίσει πολὺ προοῦ ἡ ἀγάπη κι' ἡ ἐκτίμησις τοῦ λαοῦ τῆς Καππαδοκίας τὸν ἀνεβάσουν στὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον τῆς Καισαρείας. Ἦταν 26 χρόνων νέος ὁ Βασίλειος ὅταν ἐπρόκειτο νὰ δεχθῆ τὸ βάπτισμα καὶ νὰ καταταγῆ ἐπίσημα καὶ συνειδητὰ στὴν χριστιανικὴ Ἐκκλησία. Ὑστερα ἀπὸ μεγάλες καὶ πολυχρόνιες σπουδὲς στὴν πατρίδα του καὶ στὴν Κωνσταντινούπολι καὶ στὰς Ἀθήνας, κι' ἀφοῦ ἐκτός ἀπὸ τὰ μέρη αὐτὰ ἐγύρισε τὴν Αἴγυπτον, τὴν Παλαιστίνην, τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Συρίαν, κι' ἐπεσκέφθη ὅλες τὶς χώρες ἐκεῖνες ποὺ παρουσίαζαν τότε ἀνθησὶ ἐπιστημῶν καὶ γραμμάτων ἢ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, ἐγύρισε στὴν Καισαρεία μὲ τὴν ἀπόφασιν ν' ἀφοσιωθῆ ὀλόψυχα στὴν ὑπηρεσίαν τοῦ χριστιανικοῦ ἰδανικοῦ. Ἡ πρώτη του δουλειὰ ἦταν τότε νὰ μοιράσῃ ὅλη σχεδὸν τὴ μεγάλη του περιουσία στοὺς φτωχοὺς. Μὲ αὐτὴ τὴ γενναία καὶ μεγαλόψυχη χειρονομία ἄρχισε τὴν κοινωνικὴν του δρασίον ὁ Βασίλειος. Τὴν ἐσυνέχισεν ἀργότερα ὡς ἱερεὺς καὶ βο-

ηθός του άρχιεπισκόπου Καισαρείας. Ο Γρηγόριος ο Ναζιανζηνός, στον πολύτιμο λόγο του που επιγράφεται «Επιτάφιος εις τόν Μέγαν Βασίλειον», μᾶς δίνει πληροφορίες και για τὸ κοινωνικόν ἔργον τοῦ Βασιλείου σ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴ. Ἡ τόλμη κ' ἡ παρηγορία του μπροστὰ στους ἰσχυροὺς καὶ τοὺς ἄρχοντας, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ υποστηρίξῃ τὸ δίκιο, ἦταν θαυμαστὴ. Ἔργο του ἦταν ἡ προστασία ὧσων ἦταν σὲ ἀνάγκη πνευματικῆς ἢ σωματικῆς, ἢ διατροφή τῶν φτωχῶν, ἢ φιλοξενία τῶν ἀστέγων, ἢ προστασία τῶν ἀδυνάτων. Μὰ ἀκόμα, συνεχίζει ὁ Γρηγόριος, μεγάλο καὶ πασιγνωστο κατόρθωμα τοῦ Βασιλείου ἦταν ὅ,τι ἔκαμε ὅταν κάποτε ἔπεσε λιμὸς καὶ πείνα φοβερὴ στὰ μέρη ἐκεῖνα. Ἦταν λιμὸς φοβερότερος ἀπ' ὅλους ὅσοι ἀναφέρονται στὴν ἱστορία τῆς χώρας. Ἐπασχε, ὑπέφερε ἡ πόλις, μὰ ἀπὸ πονθενὰ βοήθεια. Καὶ τὸ φοβερότερο κακό, ἡ ἀσπλαχνία κ' ἡ πλεονεξία ἐκείνων ποὺ εἶχαν τὸ σιτάρι. Αὐτοὶ τέτοιες εὐκαιρίες γυρεύουν γιὰ νὰ ἐκμεταλλεθοῦν τὴν ἔλλειψι καὶ νὰ καζαντήσουν. Οὔτε τὸ Θεὸ φοβοῦνται, οὔτε τὴ δυστυχία λογαριάζουν. Κι' ἡ πόλις ἐπεινοῦσε. Οἱ κάτοικοι ἐχάνοντο ἀπ' τὴν πείνα. Μὰ ὁ Βασίλειος ἔκαμε θαύματα στὴν περίπτωσι αὐτῇ. Μὲ τὰ ἐμπνευσμένα κηρύγματα του, μὲ τὰ θεομᾶ καὶ συγκινητικὰ λόγια του, ἀνοίξε τις ἀποθήκες τῶν σιτημύρων κ' ἐμοίρασε τροφὴ στοὺς πεινασμένους κ' ἐχόρτασε φτωχοὺς⁽¹⁾. Μὲ προσωπικὴ ἐπιστάσια, μὲ κόπους καὶ μὲ ἰδρώτες καὶ μὲ ἀγῶνες μεγάλους, ἐμάζεψεν ὅλους ὅσοι ὑπέφεραν ἀπ' τὸ λιμὸ, ἀνθρώπους ποὺ μόλις ἀνέλπεαν, ἀνδρες, γυναῖκες, παιδιά, γερόντους, κάθε ἡλικίαν ἀξιολύπητη, καὶ τοὺς ἔτρεφε, μαζεύοντας δῶδε καὶ κείθε κάθε εἶδος τροφῆ ποὺ μπορούσε, κ' ἐστόμωνε τὴν πείνα παραθέτοντας καζάνια γεμᾶτα μὲ ὄσπρια ἢ ψάρια παστὰ ποὺ ἀφθονοῦν σ' αὐτὰ τὰ μέρη. Ἐγίνονταν ἔτσι, προσθέτει ὁ Γρηγόριος, μιμητὴς τοῦ Χριστοῦ, ποὺ εἶχε ζωσθῆ ἄλλοτε τὴν πετοέα κ' ἔπλυνε τῶν μαθητῶν του τὰ πόδια (2).

(1) Θανάσια δείγματα τέτοιων κηρυγμάτων τοῦ Βασιλείου ἔχομε τὸν «Λόγον πρὸς πλουτοῦντας» καὶ τὸν «Λόγον ἐν λιμῷ καὶ ἀνγμῷ».
(2) Λόγος ἐπιτάφιος κεφ. λδ'-λε'.

ΠΙ

Μὰ ἡ κοινωνικὴ δρασίς τοῦ Βασιλείου ἦταν ἀκόμη ἐντονότερη ὅταν ἔγινεν ἀρχιεπίσκοπος Καισαρείας. Ὀλόκληρη πόλι ἐσχημάτισαν τὰ διάφορα φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα ποὺ ἔχτισε τότε ὁ Βασίλειος γιὰ νὰ περιθάλψῃ τὴ δυστυχία πόλι ποὺ οἱ σύγχρονοὶ του τὴν ὠνόμασαν Βασιλειάδα, ἀπονέμοντας δίκαιο φόρο τιμῆς στὸν ἰδρυτὴ της. Καὶ τί δὲν ὑπῆρχε μέσα στὴν ὀργανωμένη αὐτῇ καὶ πρωτότυπῃ πόλι τῆς φιλανθρωπίας; Πτωχοτροφεῖο, νοσοκομιο, ὄρφανοτροφεῖο, ξενώνας ὅπου νὰ εὐρισκαν καταφύγιο οἱ ταξειδιῶτες. Ὑπῆρχε λεπροκομεῖο ξεχωριστά, ἄλλο οἰκῆμα ποὺ ἐχρησίμευε γιὰ διδακτῆριο τῶν ὄρφανῶν καὶ φτωχῶν παιδιῶν, εἰδικὰ ἐργαστήρια γιὰ νὰ μαθαίνουν τέχνες κ' ἐπαγγέλματα. Ὑπῆρχαν ἀκόμη ἐκεῖ ξεχωριστὰ οἰκῆματα γιὰ τοὺς γιατροὺς καὶ γιὰ τις νοσοκόμες κ' ὄλο τὸ προσωπικό, κ' ἀκόμη βουστάσιο γιὰ τις ἀνάγκες τῶν ἰδρυμάτων.

Ἀλήθεια, ἡ πόλις αὐτῇ ἦταν κατὶ τὸ ἐξαιρετικὸ γιὰ τὴν ἐποχὴ της. Μὰ μήπως κ' ἡ δική μας ἐποχὴ, παρ' ὅλα τὰ μέσα καὶ τὴν πρόοδο τῶν τεχνικῶν, ἔχει νὰ δεῖξῃ πολλὰς παρόμοιες;

Τὸ παράδοξο εἶναι, πὼς βοήθησαν τότε καὶ μερικοὶ ποὺ, εἴτε ἀπὸ φθόνου κ' ἀντιζηλία, εἴτε ἀπὸ κάποιο ἄλλο ἐλατήριο, προσπάθησαν νὰ φέρουν ἐμπόδια στὸ μεγάλο τοῦτο ἔργο, ὅταν ἀκόμη ὁ δημιουργὸς του ἀγωνιζόταν γιὰ τὴν ἐκτέλεσί του. Ἐκύτταξαν μάλιστα νὰ χρησιμοποιήσουν καὶ τὴν πολιτικὴ ἐξουσία, γιὰ νὰ ματαιώσουν τὴν προσπάθεια. Κατέφυγαν λοιπὸν στὸν ἔπαρχο. Εἶναι πολύτιμη μᾶ ἐπιστολὴ τοῦ Βασιλείου ποὺ σώζεται μὲ τὴν ἐπιγραφή «Ἡλία ἄρχοντι τῆς ἐπαρχίας»⁽³⁾, ὅπου ὁ Βασίλειος βρῖσκεται στὴν ἀνάγκη ν' ἀπολογηθῆ ἐκθέτοντας τὸ σκεδῖό του καὶ ν' ἀποδείξῃ πὼς μ' αὐτὰ ποὺ ἐσκόπευε νὰ κάμῃ δὲν ἐπρόκειτο νὰ.... βλάβῃ κανένα! «Καὶ ποῖον ἀδικοῦμε, λέει ὁ Βασίλειος, χρίζοντας ξενοδοχεῖα γιὰ τοὺς ξένους καὶ καταφύγια γιὰ τοὺς διαβάτες ποὺ τυχαίνει νάνα περαστικοὶ ἀπὸ δῶ, (παράβαλε τὰ σημερι-

(3) Στὴ σειρά τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Βασιλείου ἔχει ἀριθμὸ 94.

νά Λαϊκά ὑπνωτήρια), καὶ νοσοκομεῖα γιὰ κεινούς πού εἰν' ἀρρώστοι κα' ἔχουν ἀνάγκη κλίσιας θεραπείας; χιζόντας κοντά σ' αὐτά καὶ οἰκημῆματα γιὰ τὴν ἀπαραίτητή τους ὑπηρεσία, γιὰ τοὺς νοσοκόμους, γιὰ τοὺς γιατρούς, γιὰ τὰ ζῶα πού θά κουβαλᾶνε τὰ τροφίμα, γιὰ τοὺς ἀγωγιάτες καὶ τὸ ἄλλο ὑπηρετικὸ προσωπικό; Κι' ἐκτός ἀπ' αὐτά, πρέπει βέβαια νὰ προστεθῆ καὶ ἡ διδασκαλία τῶν τεχνῶν—τῶν τεχνῶν πού χρειάζονται γιὰ βιοπορισμὸ καὶ τῶν τεχνῶν πού ἔχουν ἐφευρεθῆ γιὰ νὰ κάμουν τὴ ζωὴ μας ὠραιότερη. Κοντὰ σ' αὐτὰ πάλι, καὶ κτίρια ὅπου θά γίνονται ὅλες αὐτὲς οἱ ἐργασίες, κατάλληλα γιὰ τὴν καθημέρι δουλειά. Κι' ὅλα τοῦτα βέβαια, καὶ γιὰ τὸν τόπο μας εἶναι στολίδια, μὰ καὶ γιὰ τὸν ἄρχοντα εἶναι καύχημα, γιατί ὁ ἔπαινος πέφτει σ' αὐτόν.... Καὶ μὴ νομίσης πὼς εἶναι λόγια αὐτὰ ὅλα, γιατί τώρα πειὰ ἔχομε βάλει μπρὸς τὴ δουλειά κι' εἶναι πολὺς καιρὸς πού μαζεύομε τὰ ὑλικά».

Εὐτυχῶς ἡ ἀντίδρασις ἐσταμάτησε, κι' ὁ ἐμπνευσμένος ἱεράρχης, ὕστερα ἀπὸ κόπους καὶ θυσίες ἀνυπολόγιστες, εὐτύχησε σὲ λίγα χρόνια μέσα νὰ δη ἐτοιμο τὸ ὑπέροχο ἐκεῖνο συγκρότημα πού ὑψώθηκε ἔξω ἀπ' τὴν Καισάρεια, δεῖγμα λαμπρὸ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, ὑπέροχος καρπὸς ἐφηρμοσμένου Εὐαγγελίου. Δὲν ὑπῆρχε πειὰ φτωχὸς στὸν τόπο ἐκεῖνο, ὁ πόνος δὲν ἐσπάραζεν ἔρημες ὑπάρξεις, πεταγμένες στὴν ἐγκατάλειψη πού κάμνει τὴ δυστυχία χίλιες φορὲς πειὸ ἀσῆκωτη ἀπ' ὅ, τι εἶναι. Μὰ ἄς ἀφήσομε πάλι τὴ γλαφυρὴ πέννα τοῦ Γρηγορίου νὰ μᾶς διηγηθῆ τὰ πράγματα καθὼς τὰ εἶδε καὶ τ' ἀντελήφθη ὁ ἴδιος ἀπ' τὴν προσωπικὴ του παρακολούθησι.

«Ὁραία ἀρετὴ ἡ φιλάνθρωπισ, ἡ διατροφή τῶν φτωχῶν, ἡ ἀνακούφισις τοῦ ἀνθρώπινου πόνου. Ἔβγα λίγο ἔξω ἀπ' τὴν πόλι καὶ παρατήρησε τὴν καινούργια πόλι, τὸ ταμεῖο τῆς εὐσεβείας, τὸ κοινὸ θησαυροφυλάκιο τῶν πλουσίων, ὅπου καταθέτουν τὰ περισσεύματα τοῦ πλούτου, τὰ περισσεύματα πού μὲ τὶς προτροπὲς καὶ συμβουλὲς τοῦ Βασιλείου ἔγιναν χρήσιμα κι' ἐτίναζαν τὴ σκουριά ἀπὸ πάνω τους καὶ δὲν εὐφραίνονται πειὰ τοὺς κλέφτες καὶ ξεφεύγουν τοῦ φθόνου καὶ τοῦ καιροῦ τῆ φθορά. Ἐκεῖ

κντιάζεται ἡ ἀρρώστεια μὲ μάτι γυμνασμένον ἀπ' τὴ χριστιανικὴ φιλοσοφία, μαλακώνει ὁ πόνος, ἐξασκεῖται ἡ συμπῶνια. Τί ἄξια ἔχουν μπροστά στά φιλάνθρωπικά αὐτὰ καθιδρύματα τὰ ἐφτάπυλα κάστρα τῶν Θηβῶν τῆς Βοιωτίας καὶ τῆς Αἰγύπτου, τὰ Βαβυλώνια τείχη, ὁ τάφος τοῦ Μανυσώλου στὴν Καρία, οἱ Πυραμίδες, ὁ γάλκινος ὕγκος τοῦ Κολοσσοῦ;... Μὲ τὰ φιλάνθρωπικά ἔργα τοῦ Βασιλείου δὲν ἔχομε πειὰ μπροστά μας τὸ φοβερὸ ἐκεῖνο καὶ ἔλεινο θέαμα ἀνθρώπων πού φαίνονται νεκροὶ πρὶν πεθάνουν, πού προτοῦ νεκρωθοῦν ἔχουν νεκρωμένα κι' ἄχρηστα πολλὰ μέλη τοῦ σώματός των. Δὲ βλέπομεν ἀνθρώπους πού νὰ διώχνονται μακριὰ ἀπ' τὶς πολιτείες κι' ἀπὸ τὰ σπίτια, ἀπ' τὶς ἀγορὲς κι' ἀπὸ τὶς βρύσες, μακριὰ κι' ἀπ' τὶς ἀγαπημένες τῶν ὑπάρξεις, ἀνθρώπους πού τοὺς καταλαβαίνει πειὰ κανεὶς πὼς εἰν' ἀνθρώποι, ὄχι ἀπ' τὰ σώματα, μὰ ἀπ' τὰ ὀνόματα μονάχα. Κι' οὔτε παρατάσσονται πειὰ στά πανηγύρια καὶ στίς συγκεντρώσεις κατὰ ὀμάδες καὶ παρατάξεις, σὲ τρόπο πού νὰ προκαλοῦν ὄχι τὸν οἰκτο καὶ τὴν συμπάθεια, μὰ τὴν ἀπέχθεια, γιατί προσπαθοῦν νὰ βρῖσκουν καὶ νὰ τραγουδᾶνε τραγοῦδια θλιβερά, καὶ μάλιστα ἀνθρώποι ἀπ' τοὺς ὁποίους ἔχει χαθῆ κι' ἡ φωνή. Μὰ γιατί νὰ ἐκδέτω μὲ λόγια τραγικά τὴν κατάστασιν ἐκεῖνη, ἀφοῦ τὰ λόγια δὲν εἰν' ἀρκετὰ νὰ παραστήσουν τὸ μέγεθος τῆς δυστυχίας; Ὁ Βασίλειος ὁμοῦς περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον μύησε νὰ μᾶς πείσῃ πὼς, ἀφοῦ κι' ἡμεῖς εἴμαστε ἀνθρώποι, δὲν πρέπει νὰ περιφρονοῦμε τοὺς συνανθρώπους μας.... Καὶ δὲν ἐθεωροῦσε ταπεινωτικὸ νὰ τιμᾶ τοὺς ἀρρώστους καὶ νὰ τοὺς ἀσπάζεται ἀκόμη, ἂν καὶ δὲν ἦταν, βέβαια, κανένας ἄσημος ἀνθρώπος, μὰ εὐγενῆς κι' ἀπὸ εὐγενῆ οἰκογένεια κι' ὑπερλαμπρὸς γιὰ τὴ δόξα του... Κι' ἄς μὴ νομίση κανεὶς πὼς ἐργαζόταν γιὰ τὴν προτεύουσα μονάχα, ἀδιαφορῶντας γιὰ τὴν ἐπαρχία, ὄχι. Ὁρισε κοινὴ προσπάθεια σ' ὅλους τοὺς ἐκκλησιαστικὸς προϊσταμένους τὴν περιθάλψι τῶν φτωχῶν, τὴ φιλάνθρωπία καὶ μεγαλοφυχία γιὰ καθέναν πού πάσχει» (+).

(4) Λόγος ἐπιτάφιος Κεφ. ξγ'.

IV

Ἡ τελευταία αὐτῆ πληροφορία τοῦ Γρηγορίου δίνει ἀφορμὴ νὰ ποῦμε δυὸ λόγια καὶ γι' ἄλλους τομεῖς ὅπου ἐκδηλωνόταν ἡ κοινωνικὴ δράσις τοῦ Βασιλείου. Ἐφρόντισε, καθὼς λέει ὁ Γρηγόριος, καὶ γιὰ τὶς ἐπαρχίες. Ἡ προσπάθειά του δὲν ἦταν μόνον νὰ ἐξυψώσῃ πνευματικῶς κλήρο καὶ λαὸ στὴν ὑπαίθρο. Δὲν ἀγωνιζόταν μόνον νὰ τοὺς προφυλάξῃ ἀπ' τὴ μαγία τῶν ἀπίστων κ' ἀπ' τὰ κηρύγματα τῶν παραχαρακτῶν τῆς ἀλήθειας, ποὺ ἦταν δυστυχῶς καὶ τότε πάρα πολλοί. Ἐφρόντιζε νὰ τοὺς μεταδίδῃ τὸ δικό του τὸ ζῆλο καὶ τὴ δική του δραστηριότητα γιὰ τὴν ἐξάσκησι τῆς φιλάνθρωπίας. Ἐποπτεύοντας ὁ ἴδιος, κατώρθωσε νὰ ἰδρῶσῃ πτωχοτροφεία καὶ νοσοκομεία σὲ ἀρκετὲς ἐπαρχιακὲς πόλεις, κ' ἀνέθετε ὕστερα στοὺς ὑφισταμένους του ἐπισκόπους τὴν ἐποπτεία τους γιὰ τὴν κανονικὴ τους λειτουργία. Καθὼς βλέπομε στὴν ὑπ' ἀρ. 143 ἐπιστολή του, ὑπῆρχαν καὶ περιπτώσεις ποὺ βρισκόταν κάποιος καλὸς ἄρχοντας ποὺ μὲ τὶς προτροπὲς τοῦ Βασιλείου ἀνελάμβανε νὰ συντηρῇ αὐτὸς μὲ δικὰ του ἔξοδα κανένα τέτοιο ἴδρυμα.

Κι' ἦταν, ἀλήθεια, μοναδικὸς ὁ Βασιλεῖος στὸ νὰ κινή στὴ φιλάνθρωπία. Ἡ δική του ἐμπνευσις ἔδινε φωτιὰ κ' ὄρμη στοὺς ἄλλους κ' ἡ ἀγάπη ποὺ ἐθέρμαινε αὐτόν, ἦταν ἱκανὴ νὰ ζεστάνῃ καὶ τὶς ἀσπλαγχνες ἀκόμη καρδιές. Ἄλλοτε μὲ τὰ κηρύγματά του, ἄλλοτε μὲ προσωπικὴ συνομιλία, ἄλλοτε μὲ τὴν ἀλληλογραφία, κατώρθωνε νὰ συγκεντρῶνῃ τὰ ὑπέρογκα ποσὰ ποὺ ἐχρηάζοντο γιὰ τὰ λειτουργήσων τὰ μεγάλα καὶ πολυἀριθμὰ ἐκείνα ἴδρυματα. Σὲ μιὰ ἐπιστολή του γράφει σὲ κάποιον ποὺ εἶχε δανείσει χρήματα στὰ ἴδρυματα: «Ἐπειδὴ μένει ἀκόμη κάποιον χρηματικὸ ὑπόλοιπον ποὺ πρέπει νὰ σοῦ καταβάλωμε, κ' ἐπειδὴ κ' αὐτὸ εἶν' ἀνάγκη νὰ μαζευτῇ ἀπ' τὸν ἔρανον γιὰ τὸν ὁποῖο ἔχω προτρέψει ὅλη τὴν πόλιν καὶ τὸν ἐνισχύσῃ, παρακαλῶ τὴν καλωσύνη σου νὰ μᾶς παρατείνῃ ἀκόμη λίγο τὴν προσθεσίαν, γιὰ νὰ μᾶς δοθῇ καιρὸς νὰ ὑπενθυμίσωμε πάλιν τὸν ἔρανον καὶ σὲ κείνους ποὺ εἶναι ἔξω ἀπ' τὴν πόλιν. Γιατί, καθὼς ξέρεις κ' ἐσύ, αὐτὴ τὴν ἐποχὴ

οἱ περισσότεροὶ ἀπ' τοὺς πλουσίους βρίσκονται στὴν ἐξοχή»⁽⁵⁾.

Κι' εἶχαν πάντα ἀποτελέσματα οἱ ἔρανοι κ' οἱ προτροπὲς του. Ἦταν τὸση ἡ ἐμπιστοσύνη ποὺ ἔτρεφαν στὸ πρόσωπό του ὅλοι, ὥστε πολλὲς φορὲς ἔφτανε ἓνα γράμμα τοῦ λιγόλογο πρὸς κάποιον ἄρχοντα ἢ πλούσιον, γιὰ νὰ τοὺς κάμῃ νὰ μποῦνε πρόθυμα σὲ μεγάλες δαπάνες, ἀναλαμβάνοντας τὴ διατροφή πολλῶν φτωχῶν, (βλέπε ἐπιστολὲς τῶν 142 καὶ 144), ἢ τὴν προστασία ἀδικουμένων καὶ κατατρογμένον ἀνθρώπων (ἐπιστ. 35, 36, 37, 111, 142, 147 καὶ πολλὲς ἄλλες).

Παρ' ἅλλα ὅμως μὲ ὅλη τούτῃ τὴ φιλάνθρωπικὴ δρᾶσι, ὁ Βασιλεῖος ἀνέπτυξε καὶ μιὰν ἄλλη ὄχι ὀλιγώτερο σημαντικὴ. Ἦταν ὁ μεγάλος συμφιλιότης, ὁ μεγάλος ἀπόστολος τῆς εἰρήνης. Ὁ Γρηγόριος μᾶς βεβαιώνει στὸν «Ἐπιτάφιος»⁽⁶⁾ πὼς ὁ Βασιλεῖος εἶχε μοναδικὴ ἰκανότητα στὸ νὰ συντελῇ γιὰ τὴν ἐπικράτησι φιλίας κ' εἰρήνης κ' ἀγάπης. «Οἱ λύσεις ποὺ ἔδινε στὶς διαφορὲς ἐγίνονταν δεκτὲς μ' ἐμπιστοσύνη, χωρὶς ἀμφιβολία καμμιά, κ' ἡ γνώμη του ἐθεωρεῖτο νόμος, γιατί τὸ κῦρὸς του κ' ἡ ἀρετὴ του ἦταν μεγάλα». Καὶ πραγματικά. Αὐτὸς ποὺ διεκέρυττε πὼς «Οὐδὲν οὕτως ἰδιόν

(5) Ἐπιστολὴ 88. Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ὁ Βασιλεῖος ἀναγκαστόταν πολὺ συχνὰ νὰ ἀλληλογραφεῖ ὄχι μόνον μὲ πρόσωπα ποὺ ἔμεναν πολὺ μακριὰ, μὰ ἀκόμη καὶ μ' ἀνθρώπους ποὺ ἔμενον μέσα στὴν Καισάρεια. Αἰτία ἦταν ἡ ἀσθένειά του, ἀπ' τὴν ὁποῖαν ὑπέφερε ἐπὶ χρόνιοι πολλὰ, συνεχεῖς κ' ἐξαντλητικοὶ πυρετοί, παθήσεις τοῦ ἥπατος κλπ. καὶ ποὺ τὸν ἀνάγκωνε νὰ μένῃ τὸ περισσότερο μέρος τοῦ χρόνου στὸ κρεβάτι: «Ἐπειδὴ δὲ τὸ σῶμά μου λοιπὸν ὑπὸ χρονιακῆ νόσου κατηνάλωται, ὡς μηδὲ ἀπὸ τῆς κλίνης δύνασθαί με καταβαίνει...» (Ἐπιστ. 139)—«Τοσοῦτον μέτεστιν ἡμῖν τοῦ βίου, ὅσον ἀνατείνω μόνον» (Ἐπιστ. 196)—«ἀσθένεια τοῦ σώματος βαρεῖα καταπονεῖ με, καὶ φροντὶς ἐκκλησιῶν ἐπὶ καὶ μοι ἀμύθητος» (Ἐπιστ. 267)—«Τὰ μὲν ὄντων ἐκκλησιῶν τοιαῦτα. Ἐγὼ δὲ οὕτως ὅπως διακείμεαι κατὰ τὸ σῶμα, σιωπᾶν ἠγοῦμαι βέλτιον εἶναι, ἢ γράφειν» διότι τὰ μὲν ἀληθῆ λέγων λυθήσω, πρῶτασθαι δὲ οὐκ ἀνεύομαι» (Ἐπιστ. 237)—«Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἀρρώστεια τὸν ὠδήγησε τόσο γρηγορὰ στὸν τάφο—σὲ ἡλικία 49 ἐταρ.

(6) Κεφ. λδ'.

ἔστι χριστιανοῦ, ὡς τὸ εἰρηνοποιεῖν» (7), εἴ-
χε καταβάλει τέτοιες προσπάθειες πρὸς τὴν
κατεύθυνσι αὐτή, γιὰ νὰ συμφιλιώσῃ πρό-
σωπα καὶ κόμματα καὶ μερίδες ἀντιμαχο-
μενες, ὥστε μοροῦσε καὶ ὁ ἴδιος νὰ βεβαι-
ώσῃ πὼς «Γιὰ τὴν εἰρήνην οὔτε κόπο κανέ-
να ξέρω νάχω παραλείψει, οὔτε νὰ μιλήσω
ἢ νὰ κάμω κάτι ἔστω καὶ ταπεινωτικὸ γιὰ
μένα ἀμέλησα, οὔτε μακρυνὲς ὁδοιπορίες
ἐλογάριασα, οὔτε τίποτ' ἄλλο ὀχληρὸν ἀπέ-
φυγα, μὲ τὸν πόθον νὰ πετύχω τὴν ψυχικὴν
ἰκανοποίησιν ἀπ' τὸ ἔργον μου πρὸς ἐπικρά-
τησιν τῆς εἰρήνης» (8).

V

Τέτοια, μὲ λίγα λόγια, ἡ κοινωνικὴ δρᾶ-
σις τοῦ Βασιλείου. Μὰ εἶναι περιττὸ βέβαια
νὰ τονισθῇ πὼς ἂν θέλῃ κανεὶς νὰ πάρῃ
μὴν ἄρτια καὶ πλήρη εἰκόνα τῆς μεγάλης
αὐτῆς προσωπικότητος, δὲν τὸ πετυχαίνει,
ἂν σταματήσῃ μονάχα στὴν κοινωνικὴ καὶ
φιλανθρωπικὴ δρᾶσιν πού ἀνέπτυξε. Σύγ-
χρονα μὲ τὸν μεγάλο κοινωνιστὴ, κοντά
στον μεγάλον ἐργάτη τοῦ ἐμποράτου καὶ ἐ-
φηρμοσιμένου ἀνθρωπισμοῦ, ἐργαζόταν ἀ-
κούραστα καὶ ἐντατικὰ ὁ μεγάλος συγγρα-
φεὺς πού ἄφησε ἐπιβλητικὸ σὲ ὄγκο καὶ ἀ-
θάνατον στὴν οὐσία συγγραφικὸν ἔργον· ὁ με-
γάλος ἀγωνιστὴς τῆς ἀλήθειας· ὁ ἐμπνευ-
σμένος ἐρμηνευτὴς τῆς χριστιανικῆς ζωῆς
καὶ ἀρετῆς· ὁ σοφὸς ὀδηγητὴς καὶ ὁ φωτει-
νὸς διδάσκαλος τῶν συγχρόνων καὶ τῶν με-
ταγενεστέρων, ὁ γλαφυρὸς καὶ ὀρμητικὸς
καὶ συναρπαστικὸς ὁμιλητὴς καὶ ρήτορ πού
οἱ κριτικὸι ἔχουν τάξει παραάλευρα στοὺν
Δημοσθένην καὶ τοὺς μεγάλους Ἀττικοὺς.

Ὅμως, οὔτε καὶ ἐδῶ πρέπει ὁ μελετητὴς
νὰ σταματήσῃ. Ὅχι γιὰτὶ δὲν θ' ἀρκού-
σαν αὐτὰ νὰ ἐπιβάλλουν μέσα στὴν ἱστορία
τὸν Βασίλειον σὰν μὴ ἐξαιρετικὴ φυσιογνω-
μία. Μὰ πέρα ἀπ' τὸ συγγραφεῖν καὶ ἀπ'
τὸν κοινωνικὸν ἢ ἐκκλησιαστικὸν ἐργάτην, ὁ
πάρχει ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος, ἐσώφνητος, αὐ-
τὸς ὁ ἴδιος, ἐν σχέσει πειὰ μονάχα μὲ τὸν
ἑαυτὸ του, καὶ αὐτὸ εἶναι πού ἀποτελεῖ κυ-
ρίως τὴν προσωπικότητά. Γιατὶ, τὸ μεγά-
λο κατόρθωμα τῆς πνευματικῆς αυτοκαλλι-
εργείας, ἐκεῖνο πού λέμε ἠθικὴ προσωπικὸ-

τητα, αὐτὸ εἶναι δυσκολώτερον νὰ τὸ πε-
τύχῃς. Χρειάζονται ἀγῶνες καὶ θυσίαι. Ὁ
Βασίλειος ὁμως δὲν φοβᾶται καθόλου τὴν
ἐξέτασιν ἀπὸ μὴ τέτοια σκοπιὰ. Ἀντίθετα,
ὅταν τὸν ἀτενίζῃς ἀπ' αὐτή, ἡ αἴγλη του
αὐξάνει, τὸ ἠθικὸ του μεγαλεῖο λαμποκο-
πᾷ. Εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Κάτι παραπάνω.
Πολὺ παραπάνω. Εἶναι ὁ Χριστιανός. Ἐ-
φαρμοστὴς πρῶτος ὅσων τὴν ἐφαρμογὴν θὰ
ζητήσῃ ἀπ' τοὺς ἄλλους. Ἀπαιτητικὸς πολ-
λὺ περισσότερον ἀπ' τὸν ἑαυτὸν παρὰ ἀπ'
τοὺς τρίτους. Σταθερὸς σὲ ὅσα διδάσκει,
ὡς τὸ σημεῖο νὰ εἶναι πάντα ἐκδηλῆ στίς
δύσκολες στιγμῆς ἢ διαθέσει του νὰ χύσῃ τὸ
αἷμα του, γιὰ νὰ μὴν ἀρηνηθῇ ὅτι πιστεύει
καὶ κηρύττει. Ἀφιλοκερδὴς καὶ ἀφιλοχρή-
ματος σὲ βαθμῷ θαυμαστό. Ὅταν τὸν ἀ-
πειλήσῃ ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ αἰρετικῆ ἀυ-
τοκράτορος μὲ δήμεσις περιουσίας, λίγα
βιβλία, εἶπε, ἔχω καὶ ἕνα τοιμμένο ῥάσο!
Πιστὸς στὴν ἀποστολή του, ἀφοσιωμένος
στὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν πνευματικῶν καὶ σω-
ματικῶν ἀναγκῶν ἐκεῖνον πού εἶχε ταχθῆ
ὀδηγὸς καὶ ποιμενάρχος τῶν, εὐεργέτης
καὶ προστάτης ὄχι μόνον τῶν χριστιανῶν
μὰ καὶ τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ τῶν ἐβραίων
καὶ κάθε ἀνθρώπου. Μὲ λίγα λόγια, προ-
σωπικότης πού ἐσυγκέντρωσε στοὺν ἑαυτὸ
τῆς ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἐξαιρετικὰ προσόντα καὶ
χαρίσματα, στὰ ὁποῖα ἐστηρίχθηκεν αἰῶ-
νες τώρα ἡ κρίσις τῆς ἱστορίας ἀπ' τὴν ὁ-
ποῖαν ὀνομάσθηκε Μέγας, ἡ κρίσις τῆς Ἐκ-
κλησίας πού τὸν ἀνεκήρυξεν ἅγιο, ἡ κρίσις
τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, πὼς στὸ πρόσωπο
τοῦ Βασιλείου ἔχουμε τὸν ὑποδειγματικὸν τύ-
πο τοῦ χριστιανοῦ ἱεράρχου. Μόνον μέσα ἀπ'
τὸ πρῶμα τοῦτο κυττάζοντας κανεὶς τὸν
Βασίλειον, μπορεῖ νὰ νοιώσῃ πὼς συνέβη ν'
ἀγατηθῇ ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἀπ' τοὺς συγ-
χρόνους του σὲ τέτοιο βαθμῷ, πού ὅταν κά-
ποτε ἐκινδύνευσε ἡ ζωὴ του ἀπὸ κακοῦς
ἄρχοντας, σηκώθηκε στὸ πόδι ὅλος ὁ λαός,
καὶ ὅταν πέθανε, ἦταν τόση ἡ συρροὴ τῶν
μουριάδων τοῦ πλήθους, ὥστε νὰ πεθάνουν
πολλοὶ ἀπ' τὸ συνωστισμό. Καὶ τότε αἰσθά-
νεται κανεὶς τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἀποκαλυφθῇ
προσπὰ σὲ μὴ τέτοια μορφή: "Ενας μα-
θητὴς τοῦ Ἰησοῦ ἐπέρασεν ἀπὸ κοντά του!

(7) Ἐπιστολὴ 114.

(8) Ἐπιστολὴ 97 «τῇ βουλῇ Τυάνων».

ΜΙΑ ΜΑΤΙΑ ΣΤΟ ΚΡΙΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΡΟΪΔΗ

Τό κύριον ἔργον τοῦ Ροΐδη δέν εἶναι οὔτε ἡ διηγηματογραφία οὔτε τό μυθιστόρημα. Ὁ Ροΐδης ἦταν κυρίως κριτικός. Τό μεγαλύτερον, τό πολύ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἔργου του, ἀποτελεῖται ἀπό κριτικές μελέτες. Καί μέσα σ' αὐτές τίς μελέτες κρίνονται ποιήσεις καί ποιηταί, πολιτικῆ καί πολιτικοί, γλῶσσα καί τέχνη, Ἐκκλησία καί Χριστιανισμός. Στό μέρος τοῦτο τῆς ἐργασίας τοῦ Ροΐδη θά στρέψωμε στό ἄρθρον τοῦτο τῆ μελέτῃ μας, γιατί ἐδῶ θά μάς δοθῆ εὐκαιρία ν' ἀντιληφθοῦμε καλύτερα ὄχι μόνον τόν κριτικό, μά καί τόν ἄνθρωπον, ὅπως ἦταν, καί ὅπως ἐφάνερωσε τόν ἐσωτερικό ἑαυτό του στήν κοινωνία τῆς ἐποχῆς του.

I

Στή φιλολογικῆ κριτικῆ μπήκε ὁ Ροΐδης πολύ νωρίς. Πρὶν ἀκόμη ἀπ' τήν ἔκδοσιν τοῦ ἔργου «Πάπισσα Ἰωάννα», ἐδημοσίευσε στά 1863 μιά «Μελέτη περὶ Σαιν Ζούστ» στό περιοδικό «Χρυσάλλις» (1). Στή μελέτῃ ὅμως αὐτῇ θά ξαναγυρίσωμε κι' ἀργότερα, γιατί μάς ἐνδιαφέρει κι' ἀπό μιά ἄλλη ἀποψη. Ὑστερα ἀπό τοῦτο, ἀργῆσε πειά ὁ Ροΐδης νά ξαναγράψῃ κριτικῆ. Ἐμεσολάβησε ἡ ἔκδοσις καί τό σκάνδαλον τῆς «Ἰωάννας», ὁ Ροΐδης ἐσταμάτησε γιά δέκα ὀλόκληρα χρόνια τό γράψιμον. Κατά τόν Κ. Παράσχου, «ἡ ἐπιτυχία αὐτῆς «Ἰωάννας» τόν εἶχε εὐχαριστήσῃ, τόν εἶχε ἰσως μεθύσει γιά μιά στιγμῆν, μά καί τόν εἶχε καί κάμποσον πικράνει. Ὅχι μόνον ἐξ αἰτίας τοῦ ἀφορισμοῦ, ποῦ τόν εἶχε μάλλον ἐκνευρίσει, μά καί γιά μιά ἀληθινή ἀπογοήτευσι: γιατί εἶδε ὅτι στό κοινόν εἶχε ἀρέσει τό μυθιστορηματικό καί σακαπρόζικο μέρος τῆς «Πάπισσας Ἰωάννας»... Φύσει σκεπτικός, ἦταν πολύ ἐπόμενο, ὅταν πιά κατακάθισε ὁ θόρυβος τοῦ σκανδάλου, ν' ἀναμετρήσῃ τό μόχθον του καί τοὺς καρπούς τοῦ μόχθου του ὁ Ροΐδης, καί νά πῆ ὅτι μιάν ἄλλη «Πάπισσα Ἰωάννα», τοῦλάχιστον, δέν ἀξίζει τόν κόπον νά γράψῃ» (2).

Ὅπως νᾶναι, ὁ Ροΐδης δώδεκα χρόνια μετὰ τήν «Πάπισσα» γίνεται πάλι ἥρωας νέας μεγάλης μάχης, φιλολογικῆς αὐτῇ τῇ φορά. Ἀφορμῆ τοῦ ἔδωσε ὁ ποιητικός διαγωνισμός τοῦ «Παρνασσοῦ» στά 1877, στόν

ὁποῖον τόν εἶχαν ὀρίσει εἰσηγητή. Ἀπέρριψε τότε ὅλα τὰ ἔργα ποῦ εἶχαν ὑποβληθῆναι κι' ἔγραψε φυλλάδιον «Περὶ συγχρόνων ἑλληνικῆς ποιήσεως», ὅπου καταδικάζει κι' ἀποκηρύττει ὅλη τῆ νεοελληνικῆ ποιητικῆ παραγωγή, κάμνοντας ἐξαιρέσει μόνον γιά τὰ δημοτικά τραγούδια καί τό Σολωμό, καθώς καί γιά τόν Βηλαρά καί Χριστόπουλον, —πολύ παράδοξον προτίμησιν— καί λέγοντας πῶς ἀπό τοὺς συγχρόνους του Ἕλληνας ποιητάς δέν ἀξίζει κανένας ἐκτός ἀπ' τόν Βαλαωρίτη καί τόν Ἀχιλλέα Παράσχου (3). Κι' ὄχι μόνον ἀπεκήρυττε τήν σύγχρονον του ποιήσιν ὁ Ροΐδης, μά ἰσχυρίζεται πῶς καί κάθε ἀπόπειρα γιά δημιουργία νέας ἑλληνικῆς ποιήσεως με ἀξία καί περιεχόμενον, εἶναι προωρισμένη νά ναυαγήσῃ. Τήν ἀντιλήψιν του αὐτῇ ἐστήριξε στή θεωρίαν τοῦ περιβάλλοντος ποῦ εἶχε ἀναπτύξει ὁ Ταῖν. Ξεκινώντας δηλαδή ἀπό ὀλιστικῆς προϋποθέσεις, παραγωνρίζοντας τόν ἀνθρώπινον πνευματικό παράγοντα, ὑποστήριξε ὁ Ροΐδης πῶς ἡ ποιήσιν δέν εἶναι παρά καρπός κι' ἀποτέλεσμα τοῦ περιβάλλοντος, πῶς ἡ λογοτεχνία παράγεται ἀπό τό κλίμα, τῆ φυλῆ, τίς σύγχρονες ἱστορικῆς περιστάσεις καί κοινωνικῆς συνθήκας κλπ. Χωρίς τήν κατάλληλη «περιρρέουσιν ἀτμόσφαιραν» ὅπως τήν ἠνόμαζε ὁ Ροΐδης, ἐφρονούσε πῶς εἶν' ἀδύνατη ἡ δημιουργία μεγάλης ποιήσεως. Κι' ἐπειδή, κατά τῆ γνώμην του, ἡ ἀτμόσφαιρα αὐτῇ λείπει ἀπό τῆ νεωτέρα Ἑλλάδα, γι' αὐτό οὔτε τὰ σύγχρονά ἔργα ἔχουν καμμιᾶ ἀξία, οὔτε καί στό προσεχές μέλλον μπορούμε νά περιμένωμε τίποτα τό ἀξιόλογον. Ὅλα θᾶναι φτωχῆς μιμήσεις κι' ἀντιγραφές.

Ἡ ἀπόρριψις ὅλων τῶν ἔργων τοῦ διαγωνισμοῦ ἀπ' τῆ μιά μεριά κι' οἱ παράδοξοι τοῦτοι ἰσχυρισμοί τοῦ Ροΐδη ἀπ' τήν ἄλλη, ἔδωκαν ἀφορμῆ νά ξεσπάσῃ μέγας φιλολογικός καυγάς, στόν ὁποῖον ἀνέλαθε ν' ἀντιμετώπισῃ τόν Ροΐδην ὁ Ἄγγελος Βλάχος, ἀπ' τοὺς κορυφαίους λογίους τῆς ἐποχῆς. Σ' ἕνα ἀπαντητικό φυλλάδιον με τόν τίτλον «Ὁ νέος κριτικός», ὁ Βλάχος ἐλέγχει τό Ροΐδην γιά τῆ μελέτῃ ἐκείνην, χαρακτηρίζοντας τήν «παράδοξον σύμφωμον θεωριῶν ἀλλοπροσάλλον, ἀντιμαχομένων ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον καί ἀγανεύτων, ἅς ἦντλησε μὲν ἐκ πολλῶν βιβλίων, δέν κατῶρθωσεν ὅμως νά ἐννοήσῃ», καί ὑποστηρίζει

(1) *Τόμος Α' σελ. 394-397 καί σελ. 449-452.*

(2) «*Νέα Ἑστία*» 1940, σελ. 88, ἄρθρον «*Τὰ κοσμικά χρόνια τοῦ Ἐμμ. Ροΐδου*».

(3) *Κριτικαί μελέται, σελ. 48*

«... ότι η Έλλάς έχει αρκετούς καλούς ποιητές και δεν της είναι αδύνατο ν' αποκτήσει μεγάλη ποίηση.

Στό πλευρό του Βλάχου ήρθε τότε να ταχθῆ κι Ένας νεαρός συναγωνιστής, ὁ Ἰωάννης Παπαδιαμαντόπουλος, ὁ κατοπινός Jean Moréas, με μιά πολεμικώτατη πραγματεία⁽⁴⁾, ὅπου ἀντικρούει τὴ θεωρία τοῦ Ροΐδη, θεωρία πού δὲν ἔχει οὔτε φιλοσοφική οὔτε πραγματική βάση καὶ πού θέλει νὰ παραστήσει τὸν καλλιτέχνη ὡς ἕνα «ἀσυνείδητον ὄργανον συρόμενον ἐπὶ τὸν ἄρματων τῶν ἐφημέρων κοινωνικῶν μεταβολῶν».

Ὁ Βλάχος κι' ὁ Παπαδιαμαντόπουλος δὲν θέλησαν βέβαια νὰ ὑποστηρίξουν ὅτι τὸ περιβάλλον δὲν ἀσκεῖ καμμιά ἐπίδρασι στὸν ποιητὴ καὶ γενικά στὸν καλλιτέχνη. Χωρὶς ἀμφιβολία, κι' αὐτὰ ἔχουν κάποια ἐπίδρασι. Ἐτόνισαν ὅμως, καὶ πολὺ σωστά, ὅτι καμμιά «περιρρέουσα ἀτμόσφαιρα» καὶ κανένα φυσικὸ περιβάλλον δὲν μπορεῖ νὰ δημιουργήσῃ ἀριστουργήματα, ὅταν ἡ φύσις τοῦ καλλιτέχνη δὲν εἶναι πλάσμενη γι' αὐτὰ. Μ' ἄλλα λόγια, θέλησαν νὰ κρατήσουν στὴ θέσι τοῦ ρόλου τοῦ πνευματικοῦ κι' ἀσάθητου παράγοντος, πού δὲν δεσμεύεται ἀπ' τὴν ὕλη μὰ δεσμεύει τὴν ὕλη κι' ὕψωνεται πάνω ἀπ' ὅλα τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ σχετικά. Τὸν παράγοντα τοῦτον προσπαθοῦσε νὰ βγάλῃ ἀπ' τὴ μέση ὁ Ροΐδης. Οἱ ὕλιστικὲς προϋποθέσεις ἀπ' τίς ὁποῖες ξεκινοῦσε, τὸν ἔκαμαν νὰ παραβλέπῃ ὀλοφάνερως ἀλήθειες, πού καὶ σ' ἕναν πρωτόπειρο καὶ μὴ εἰδικὸ φαίνονται αὐτονόητες κι' ἔξω ἀπὸ κάθε συζήτησι.

II

Αὐτὴ ἡ ὕλιστικὴ προκατάληψις ἐνέπνευσε καὶ τὴν στάσι πού ἐτήρησε ὁ Ροΐδης ἀπέναντι στὸν Χριστιανισμό. Βιβλίον ὅπου νὰ κρίνῃ συστηματικὰ τὸ Χριστιανισμό, βέβαια δὲν ἔγραψε. Ἐγραψε ὅμως μερικές μελέτες σὲ μορφή μονογραφίας, με περισσότερη δημοσιογραφικὴ καὶ λιγώτερο ἐπιστημονικὴ χαρακτήρα, καὶ σ' αὐτὲς ἐξετάζει κάποια μερικώτερα ζητήματα, σχετικά με τὴ γένεσι καὶ τίς ἀρχές ἢ με τὴ διδασκαλία τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐκτός ὅμως ἀπ' αὐτὲς, ποῦνα τρεῖς—τέσσερες, διαβάζοντας κανεὶς συνολικά τὸ ἔργο τοῦ Ροΐδη, πολὺ συχνὰ συναντᾷ γνώμης του γιὰ παρόμοια ζητήματα. Κι' ὅταν μαζέψῃ κανεὶς ὅλα τούτα τὰ σκόρπια κομμάτια θὰ μπορέσῃ νὰ πάρῃ ἂν ὄχι μιά πλήρη κριτικὴ τοῦ Χρι-

στιανισμοῦ, τοῦλάχιστο ὅμως μιάν ἀρκετὰ ἄρτια εἰκόνα τῶν ἀντιλήψεων πού εἶχε ὁ Ροΐδης γιὰ τὴ Χριστιανικὴ Ἐρησκέια.

Τὴν πρώτη κριτικὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ τὴν ἔκαμε ὁ Ροΐδης, ὑπὸ μορφή μυθιστορηματος, στὴν «Πάπισσα Ἰωάννα». Μέσα σ' αὐτὸ τὸ «χοντροκόπο μυκητριστικὸ βιβλίον», τὸ «γεμάτο κακεντρέχεια καὶ ἀσεμνοτυφία» τὸ «βιβλίον τῆς ἀχαλίνωτης ἐλευθεροφροσύνης»⁽⁵⁾, ὁ νεαρός τότε ἀκόμη Ροΐδης ἔκαμε τὴν ἐμφάνισι τοῦ σάν αὐστηρὸς κριτῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀμείλικτος κι' ἀδέκαστος, ζητώντας «ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλὴν» τῆς Ἐκκλησίας. Ὅταν με τὴν ἐμφάνισι τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ἐξέσπασε τὸ γνωστὸ σκάνδαλο κι' ἀκολούθησε ὁ ἀφορισμός, ὁ Ροΐδης ἔτρεξε βιαστικά ν' ἀπολογηθῆ, καὶ, προσπαθώντας ν' ἀποκρούσῃ τίς κατηγορίες, ἀγωνίστηκε νὰ παραιοῦσῃ τὸ βιβλίον τοῦ ἠθικὸ, κι' ὄχι ἐχθρικὸ πρὸς τὴ Ἐρησκέια, κι' ὑποστήριξε πὼς τὸ βιβλίον ἦταν ἀπλῶς μιά σάτυρα τῶν παρεκτροπῶν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θ' αἰῶνος. Ὅλες τούτες ὅμως οἱ δικαιολογίες, δὲν κάνουν τίποτ' ἄλλο, παρὰ νὰ μᾶς δείχνουν τὸν Ροΐδη ὡς ἕναν ἀνθρώπο δειλό, πού δὲν ἔχει τὸ θάρρος τῆς γνώμης του, πού φοβάται ν' ἀναμετρήσῃ τὴ σοβαρότητα τῶν πράξεων του, καὶ κυττάζει νὰ ξεφύγῃ με χίλιες δυὸ σοφιστεῖες καὶ δικολαβισμοὺς τὴν εὐθύνη πού τὸν βαραίνει γι' αὐτὲς.

Ὅτι ὁ Ροΐδης θέλησε με τὸ βιβλίον αὐτὸ νὰ σατυρήσῃ ἀπλῶς τὴ Δυτικὴ Ἐκκλησία ὀρισμένης ἐποχῆς, εἶναι ἰσχυρισμός ὀλοτελὰ ἀσύστατος. Πρῶτο, σ' αὐτὸ δὲν κάμνει διάκρισι Ὀρθοδοξίας καὶ Καθολικισμοῦ. Δεύτερο, ἱστορικῶς τοποθετεῖ τίς ἀφηγήσεις τοῦ στὰ τέλη τοῦ Η' καὶ στὶς ἀρχές τοῦ Θ' αἰῶνος ὅταν ἀκόμη ὁ χωρισμός τῶν Ἐκκλησιῶν δὲν εἶχε γίνῃ. Τρίτο, ἐνῶ τὰ γεγονότα ἐξετυλιγόνται στὴ Δύσι, ἔξαφνα οἱ πρωταγωνιστὲς μεταφέρονται στὴν Ἑλλάδα, κι' ὁ συγγραφεὺς δημιουργεῖ ἔτσι εὐκαιρίες γιὰ νὰ ἐμπαίξῃ στὸν ἴδιο βαθμὸ καὶ τὴν Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία.

Ἄλλο τόσο ἀνυπόστατο κι' ἀστήρικτο εἶναι πὼς στὴν «Ἰωάννα» σατυρίζεται μόνο τὰ ἔκτροπα τῶν χριστιανῶν τοῦ μεσαιῶνος. Ὁ Ροΐδης δὲν περιορίζεται καθόλου ἀπὸ χρονικά ὄρια. Μυκητρίζει τὰ πάντα, γελᾷ με κάθε ἐποχὴ καὶ προσωπικότητα χριστιανικὴ. Εἰρωνεύεται τὸν Μεσαιῶνα, μὰ ἐμπαίζει καὶ τοὺς πρώτους καθὼς καὶ τοὺς σημερινούς χριστιανούς. Σατυρίζει τὴ κληρικὸς κακούς, μὰ σατυρίζει κι' ἐκείνους πού ἀγωνίσθηκαν νὰ ὑποτάξουν τὴ σάρκα στὸ πνεῦμα. Πολλὲς καὶ μεγάλες προσωπικότητες, μαρτυρημένῃς ἀπ' ὅλες τίς ἱστορικὲς εἰδήσεις ἀρετῆς, ἐξευτελίζονται κά-

(4) Ἐδηιοεύθηκε στὴν «Ἐφημερίδα τῶν Συζητήσεων», Ἀπὸ Ἰούλιος 1878 με τίτλο: «Ὀλίγα ἐπὶ τῶν ἐπ' ἐνκαιρίᾳ τῆς μεταξὺ τῶν κ. κ. Ἐ. Α. Ροΐδου καὶ Ἀγγέλου Βλάχου ἀνιφάνεισς φιλολογικῆς ἐριδος». Ἐπειτα καὶ σὲ ξεχωριστὸ τεύχος.

(5) Καμλάνης, Ἱστορία Νέας Ἑλλάδος. Λογοτεχνίας, σελ. 181-182.

τω από το σκώμμα και μερικές φορές κάτω από κάποια συκοφαντική τάση του μυθιστοριογράφου. "Αν όμως αυτός είχε πράγματι σκοπό να σατυρήσει την Καθολική Εκκλησία ώριμής εποχής, ποιός ο λόγος ν' ανακατεύει ολοένα χριστιανούς συγγραφείς των πρώτων αιώνων, και μάλιστα της ανατολής, και να βάξει το Μέγα Βασίλειο, ως πούμε, στην ίδια μοίρα με ακόλαστους ψευδοκληρικούς της ημιαγρίας μεσαιωνικής κεντρικής Ευρώπης;

Λέει βέβαια ο Ροΐδης πως η σάτυρα είναι αναγκαία, για να γκρεμίσει τα σάπια και ν' ανεγείρη στη θέση τους καινούργια θρησκευτικά και ηθικά οικοδομήματα. Μά, είναι, τάχα, προσόν της σάτυρας να είναι στραβή; Γιατί ο Ροΐδης τέτοια σάτυρα έκανε της Εκκλησίας. "Εκλείσει τὰ μάτια κι' άρχισε νά χτυπά δεξιά κι' άριστερά. Τά πηρε σβάρνα όλα. Καλά και κακά, άμαρτωλά και δίκαια, σωστά και στραβά, κάτω όλα. "Αν ή 'Εκκλησία έχη νά δείξει κι' όψεις άπειρα λευκότερες και πιό άστραπηθόλες, άν ο Χριστιανισμός, παρ' όλες τις έδω ή εκεί, από άτομα ή από ομάδες, κακές έκπροσωπήσεις του, έδωσε τόσο φώς, τόσο παλιό πολίτευο πολιτισμό στον κόσμο, άν έπούλωσε τόσες πληγές βαθειές τό κηρυγμά του κι' άνοιξε κρουνοές θείας παρηγορίας για τόσους πονεμένους όδοιπόρους της ζωής, κι' άνάβλυσεν άπροσδόκητη δύναμι άναπλαστικής ήθικης όρμης, ο Ροΐδης δεν πολυσκοτίσθηκε να τό έξακριθώση. "Ε, μά όχι έτσι πάλι!

"Εγώ στην Πάπισσαν άπέφυγα νά εκφράσω γνώμές μου προσωπικές", ήταν ή διαμαρτυρία του Ροΐδη. Μά άντί νά κάνη έτσι τόν άνήξερο και νά προσποιηται πως έπαθε άμνησία, και πως ειχε ξεχάσει τις τόσες και τόσες γνώμες που άράδιαζε φαρδιά πλατειά στο μυθιστόρημά του και στις όποιες έχλεύαζε κι' έσάρκαζε και την πίστι στο θαύμα και τα μυστήρια και τους μάρτυρας της πίστεως και τα δόγματα και τους κήρυκας της Χριστιανικής αλήθειας και την 'Αγία Γραφή, πολύ άνδρικότερο θά ήταν νά όμολογήσει πως αυτές είναι' οι γνώμές μου κι' οι πεποιθήσεις μου—άν δεν ήταν άκόμη διατεθειμένος να πη εκείνο που ύστερα από πολλά χρόνια ειπε για την Πάπισσα 'Ιωάννα, χαρακτηρίζοντάς την ως «νεανικόν πόνημα ή μάλλον νεανικόν ήμών άμάρτημα» (6). Τό νά προσπαθής νά κρυφής πίσω από τό δάχτυλό σου και νά άρνήσαι πως ειπε πράγματα που άλλοτε άνένπλυσες άνεπιφύλακτα κι' αútάρεσκα, αυτό δεν είναι ασφαλώς προσόν που θά τό παρουσίωση προκειμένου να ζητήσης νά σου άναγνωρίσουν άνωτερότητα χαρακτήρος. 'Αλλά ο άνδρισμός δεν ύπήρξε πο-

τέ τό «φόρτε» της άρνητικής λογοτεχνίας! 'Αφού όμως, έστω και άργά, ο ίδιος ο συγγραφέας του άπεκήρυξε τό νεανικόν αυτό «πόνημα» δεν ύπάρχει λόγος ν' άπαχολληται καινες περισσότερο μαζί του. 'Ερχόμαστε λοιπόν στις καθαρά κριτικές μελέτες του Ροΐδη.

III

Ευθύς άπ' την άρχη μπορεί νά πη καινες πως έδω πιό ο Ροΐδης δεν έχει εκείνο τό ύφος της «'Ιωάννας» που σαρκάζει τά πάντα και γελά όλοένα και με όλα. Γίνεται τώρα αρκετά σοβαρότερος—έχουν περάσει άλλως τε και τά χρόνια—και πολύ πίο ώριμος από τόν νεαρό και γεμάτο κέφι μυκτηριστή. Βέβαια κι' έδω δεν ξεχνά τόν έαυτό του ο Ροΐδης, και τό σατυρικό πνεύμα του εκδηλώνεται κι' έδω πολύ συχνά, άλλοτε με λεπτή κι' άλλοτε με χοντροκοπανισμένη ειρωνεία. Μά, όπωσδήποτε, σάν εκφράζει τις γνώμές του για τόν Χριστιανισμό, είτε άμεσα μιλά γι' αυτόν, είτε έμμεσα και παρεκβατικά, τις πιό πολλές φορές—είναι κι' έξαιρέσεις—μιλά σάν άνθρωπος που ζέρει κάπως νά σέβεται και τόν αντίπαλό του.

Λέμε αντίπαλο, γιατί δεν πρέπει νά νομισθί μ' αυτά που ειπαμε παραπάνω, ότι ο Ροΐδης παίρνει θέσι φίλου κι' ύπερασπιστοϋ για τό Χριστιανισμό. "Όχι. 'Εξακολουθεί νά μένη στην αντίθεση παράταξι, μόνο που δεν θέλει ποτέ νά έξωθήσει τά πράγματα ως πέρα και νά ξεσπάση σε βίαια και κατά μέτωπο έπίθεο.

'Εκείνο που κάνει κατ' άρχην έντύπως, είναι μία νοσταλγία του Ροΐδη για την αρχαία θρησκεία. 'Ο Ροΐδης νοσταλγεί πολυθεία: «Οι άρχαίοι—γράφει κάπου—ελάτρευαν και έθεοποίηον τόν άνθρωπον και την φύσιν... 'Αλλ' άμα ένίκησεν ο Χριστιανισμός, εύθύς έσπευσε νά κρημνίση βιωμούς και τεμένη, και φωνή μεγάλη ηκούσθη λέγουσα «'Απέθαναν οι θεοί». Και μη νομίση τις ότι ή κραυγή αύτη εσήμαιεν ότι όνόματα μόνον έξέλιπον ή καθρηγήθησαν άπλώς οι τόποι της άρχαίας λατρείας. 'Απ' έναντίας ή έρευνα τών εκκλησιαστικών μνημείων πείθει ήμās ότι αύτην την φύσιν άπεστρέφετο ο Χριστιανισμός, ότι χρυσή αύτοϋ έλίτις και άσθεσιος πόθος ήτο ο όλεθρος της οικουμένης, η έκλειψις της ζωής... 'Ενώ ύπεχρεούτο (ο νεόφυτος χριστιανός) νά άποστρέψη τούς όφθαλμούς του από της γής, οϋδ' εις αυτόν τόν οϋρανόν ηδύνατο ν' άναπαύση άφόθως τό βλέμμα, διότι κάκει ειχε τοποθετήσει ή 'Εκκλησία δαίμονας και πειρασμούς... Και αυτόν τόν οϋρανόν ειχε κατορθώσει νά μεταβάλη εις κόλασιν ή 'Εκκλησία» (7).

(6) Κριτικά μελέται σελ. 53.

(7) «Πάροργα και Παράλειπόμενα» σελ. 112.

Περιττό βέβαια να δείξη κανείς πώς δ-
λες τούτες οι αντίληψεις του Ροΐδη απο-
τελούν τελεία παραμορφωσι το Χριστιανι-
σμού. Δέν λατρεύει βέβαια τή φύσι το Χρι-
στιανισμός, κι ούτε τήν ανθρώπινη ζωή
καί τ' ανθρώπινα πάθη θεοποιεί και προσα-
κυνά—κάθε άλλο. Μα πώς να κατηγορήση
κανείς ότι απεστρέφεται τή φύσι και ότι εί-
χεν ασθυστο πόθο τόν ελεθρο τής οικουμέ-
νης, θρησκεία, πού ο ίδιος ο ίδρυτής της
μέ τόσο λεπτή κι' ανυπέβλητη τέχνη ζω-
γραφίζοντας τις καλλονές τής φύσεως, έ-
χρησιμοποίησε σε κάθε του σχεδόν διδα-
χή εικόνες άφθαστου κάλλους άπ' τή φύσι
κι' άπ' τή φυσική ζωή; Και πώς μπορεί να
κατηγορήση κανείς ως έχθρό τής ζωής το
Χριστιανισμό, όταν αυτός, έξαρτώντας άπ'
αυτήν μιάν δλόκληρη αιωνιότητα, τής έ-
δωσε τέτοιο νόημα και τόσο περιεχόμενο,
όσο κανείς ποτέ;

Έκτος όμως άπ' τις παρεξηγήσεις και
παρανοήσεις αυτές, άπ' τις όποιες εμπνέ-
ονται κι' άλλα σημεία του έργου του, πολ-
λές φορές ο Ροΐδης πέφτει σε αντιφάσεις
και φαίνεται ν' άναρρή τόν έαυτο του. Έ-
τσι λ. χ. για τή θέσι τής γυναίκας μέσα
στο Χριστιανισμό, κάπου (8) λέει: «Ο Χρι-
στιανισμός έξισώσας τήν γυναίκα προς τόν
άνδρα, και ή έν Μακόνη σύνδοξ άναγνω-
ρίσασα αυτήν έπισήμως ως άνήκουσαν εις
τό ανθρώπινον γένος, ανύψωσαν μέν τήν θέ-
σι αυτης έν τή κοινωνία, αλλά συγχρόνως
έξήλειψαν τήν παρ' αρχαίους μεταξύ του
βίου έταίρας και τιμίας γυναικός διαφο-
ράν». Δέν χρειάζεται να συζητήση κανείς
τήν τελευταία τούτη έντελής παράλογη κι'
ασύστατη ιδέα.—Είναι γνωστό ποιά θέσι
παίρνει απέναντι στην ήθική και ποιά απέ-
ναντι στην άνήθικη γυναίκα ο Χριστιανι-
σμός. Άνεξάρτητα λοιπόν άπ' αυτό, για τό
πρώτο σημείο ο Ροΐδης άλλου διετύπως
άντιθετη ιδέα. Στη μελέτη του «Απόκρυ-
φα και Συναξάρια» ξεχνώντας όλα τά πα-
ραπάνω, αγωνίζεται να δείξη πώς ο Χρι-
στιανισμός, αντίθετα, δέν έξύψωσε και δέν
ετόνωσε καθόλου τή γυναίκα. Τέτοιες αν-
τιφάσεις, έννοείται, κάθε άλλο παρά σπά-
νιες είναι στο έργο του Ροΐδη.

IV

Κρίνοντας τώρα κανείς γενικά από άπο-
ψι κοσμοθεωριακή τόν Ροΐδη θά τόν βρή
πολύ έπηρεασμένον από τόν υλισμό τής έ-
ποχής του. Ήταν ο καιρός πού άντηχού-
σαν παντού τά μεγαλόστομα κηρύγματα
των υλιστών, κι' όλα τά ζητήματα των έπι-
στημών και τής φιλοσοφίας έλύοντο μέ μιάν
μονοκοντυλία πού θά έτραβούσε μεγαλο-
πρεπέστατα και άφελέστατα ο κάθε υλι-
στής. Ο καιρός, πού μέ υφος δεκαπέντε

Πυθίων, ο Μπύχνερ έδογματίζε κι' οι μα-
θηταί έχειροκροτούσαν' πού ο Χαΐκελ έν ο-
νόματι τής έπιστήμης και—αυτό πειά μετα-
ξύ μας—τών... πλαστογραφημένων φωτο-
γραφιών, έρριχνε σ' έρείπια και Χριστιανι-
σμό και φιλοσοφίες κι' όλα κι' όλους πού
δέν έξυμφωνούσαν μαζί του ο καιρός πού,
σκάθοντας χρόνια δλόκληρα τά σπλάχνα
τής γης, ανέκαλύπταν κάπου στην άκρη
του κόσμου κανένα δόντι απολιθωμένο, κι'
άμέσως ο σύλλογος των μονιστών στο Βε-
ρολίνο αλάλαζεν από χαρά κι' έφώναζεν
έν θριάμβω «άνευρέθη δόντι, άρα... Θεός
δέν υπάρχει!». Ήταν, ακόμη, ο καιρός πού
κι' εδώ στην Έλλάδα ο υλισμός έμάζεψε
τις δάφνες μάτσο, πού οι συντάκτες του
«Προμηθέας» διεκήρυτταν πώς «και τυφλώ
δηλον, ότι σημερον τά υπερκόσμια και τά
υπερφυσικά παρήκμασαν, ωχρίασαν, απέθα-
νον και έβαλσαμώθησαν» (9), ο καιρός πού
ύψώνοντας τού λάβαρο τής θεάς Έπιστήμης,
έκαλούσαν τους τυφλούς ν' άνοιξουν τά
μάτια τους—οι άνοιχτομάτηδες αυτοί—κι'
έδιδαλλούσαν μέ θαυμαστή μετριοφροσύνη
«ειμεθα Διογένειος ο Βαθυλώνιοι, ειμεθα
οι Καρνεάδαι και οι Κριτόβουλοι, δηλαδή
ή περιφημος εκείνη έλληνική πρεσβεία, η-
τις μεταβάσα εις Ρώμην και αναπτύξασα
εις τους άξέστους κατ' εκείνον τόν χρόνον
Ρωμαίους τήν Στωϊκήν φιλοσοφίαν, κλπ.
κλπ.» (10).

Μιά τέτοια ακριβώς νοοτροπία είναι διά-
χυτη και στο έργο του Ροΐδη. Το ίδιο νι-
κητήριο υφος κι' οι ίδιες άφελείς έπαγγε-
λιές έν ονόματι τής έπιστήμης και του άν-
θρώπινου πολιτισμού. Από τότε πού οι έ-
πιστήμες άρχισαν ν' αναπτύσσονται, «ή Έκ-
κλησία, λέει ο Ροΐδης (11), μόνον κατ' ο-
νομα ύτάρχει. Οι ύπ' αυτής προγραφεύτες
θεοί των ένθών, οι θεοί του φωτός, τής φύ-
σεως και τής ζωής... βασιλεύουσι και πά-
λιν επί τής οικουμένης. Ο Ποσειδών ναυ-
πηγεί πλοία, συνδέων τά απέχοντα έθνη
εις στενήν αδελφότητα—μήν τόν παρεξηγεί-
τε, ο Ροΐδης έζησε πριν άπ' τους δυο παγ-
κοσμίους πολέμους—ο Ήφαιστος πάλλει
βαρείαν σφύραν του, ή Αφροδίτη έχει θυ-
σιαστήρια (άπαραίτητο γνώρισμα άνωτε-
ρου πολιτισμού!), ο Έρμής διανέμει θη-
σαυρούς, ο Βάκχος πατεί εούθμως τους ώ-
ρίμους βότρυας, και ή Δήμητρα άκονίζει
πάλλουσα τό δρέπανόν της (—κάτι άλλο ά-
κόνιζε, μα ο Ροΐδης δέν έζησε ως τά 1914
για να δη τή συνέχεια...). Οι χαρμόσυνοι
οδοι ήχοι άγγέλλουσιν ότι ο άνθρωπος
ιαθείς τέλος πάντων τής φοβερής νόσου
του μεσαίωνος, τής υπερφυσικής μονομα-

(9) Τόμος 1890 σελ. 411.

(10) Αντ. σελ. 378.

(11) «Πάρεργα και Παραλειπόμενα» σελ. 120-121.

νίας», (είπαμε: τὰ ὑπερφυσικά παρήκμισαν, ὠχρίασαν, ἀπέθανον καὶ ἐβαλασμάθησαν), ἀπαλλαγείς λοιπὸν τῆς φοβερᾶς αὐτῆς νόσου, ἔπαυσε θεωρῶν τὴν φύσιν ὡς σατανικὴν, ἑαυτὸν ὡς διεστραμμένον, τὴν ἀπόλαυσιν ἁμαρτίας καὶ τὰς δρέξεις του ὡς δαίμονας ἀκαθάρτους, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας πάντα ταῦτα θεοποιεῖ καὶ πάλιν. Αὐτὸ λοιπὸν εἶναι τὸ μυστικόν, ἐδῶ θέλαμε νὰ καταλήξωμε κι' ἐκαταλήξαμεν αἰσίως: Θεοποίησε τὶς δρέξεις σου, λάτρευε τὸ ἐγώ σου καὶ τὶς ἀπολαύσεις, καὶ ἐσώθηκες,..... «ἀπὸ φοβερᾶς νόσου»! Μακάρια ἄνθρωποι τοῦ ἀληθοῦντου δεκατοῦ ἐνάτου αἰῶνος!..

Μὰ ὁ Ροΐδης συνεχίζει κι' ἐκθέτει κι' ἄλλα πολὺτιμα ἀγαθὰ ποῦ ἔφερεν στὸν κόσμον ἢ νέα πιάσις καὶ ποῦ δὲ μπόρεσε νὰ τὰ φέρῃ ὁ Χριστιανισμός: «Ὁ σήμερον ἄνθρωπος κατ' οὐδὲν, πλην τοῦ ὀνόματος, διαφέρει τοῦ πάλαι εἰδωλολάτρου (πρόδος!)... Ὁ σήμερον αἰὼν, ἀντὶ νὰ μακαρίζῃ τοὺς κλαίοντας καὶ πεινῶντας, ζητεῖ ἀπ' ἐναντίας νὰ ἐξαλειφῇ ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς ὡς κακὰ πράγματα τὰ δάκρυα καὶ τὴν πείναν».

Καὶ τὰ ἐξήλειψε πράγματι! Καυμένη Ροΐδη, τί κρίμα ποῦ δὲν ἐζηρεῖς ἀκόμη μερικὰ χρόνια, γιὰ νὰ δῆς καὶ σὺ πῶς ἐθαυματούργησεν «ὁ σήμερον ἄνθρωπος» καὶ «ὁ σήμερον αἰὼν», νὰ χαρῆς κι' ἐσύ λιγάκι. Θάβλεπες πόλεις νὰ γίνωνται στάχτη, θάβλεπες βομβαρδιστικά, καταδιωκτικά, μπόμπες τόνων ὀλοκλήρων, ἐμπρηστικά, ἀσφύξιογόνα, ὑπερίτες καὶ «πολλὰ ἄλλα καλὰ πράγματα» γιὰ νὰ χρησιμοποιήσω μιὰ δική σου φράσι ποῦ τόσο σοῦ ἄρεσε νὰ τὴν λές καὶ νὰ τὴν γράφῃς. Κι' ἂν πάλι δὲν σὲ ἱκανοποιούσαν ἄλλα τοῦτα τὰ θαύματα τῆς λατρευτῆς σου ἐπιστήμης, θὰ μπορούσες νὰ δῆς καὶ κάμποσα ἑκατομμύρια (δχι πολλά, καμμίαν τριανταριά) ποῦ ἄφησε νεκροὺς καὶ τραυματίες μόνο ὁ πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος, καὶ νὰ δῆς ἀκόμα καὶ μερικὰ δισεκατομμύρια λίρες ποῦ ἔγιναν καπνός. Κι' ἂν δὲν μπορούσες νὰ κλάψῃς γιὰ ἄλλα τοῦτα, ἐπειδὴ, καθὼς εἶπες κι' ἐσύ, «ὁ σήμερον αἰὼν» ἐξῆρκισεν «ὡς κακὰ πράγματα τὰ δάκρυα», μιὰ δέϊδα μὲ δακρυγόνα θὰ σὲ διευκόλυνε πολὺ.... Μὰ δυστυχῶς δὲν ζῆς οὔτε σὺ οὔτε κι' οἱ ἀρχιψάλτες τοῦ Ὀλισμοῦ, ποῦ ἐσύ ἀπλῶς τοὺς ἐκρατοῦσες τό ἴσο, κι' ἔτσι ἐμεῖς οἱ εὐτυχισμένοι κληρονόμοι σας δρέπομε κι' ἀπολαμβάνομε—δχι καρποὺς, γιὰτὶ καὶ τὴν πείναν, ὅπως ἐπρόβλεψες, τὴν ἐξήλειψε «ὁ σήμερον αἰὼν»—μὰ ἄλλα τὰ εὐχάριστα ἀποτελέσματα τῆς θεραπείας «ἀπὸ τῆς φοβερᾶς νόσου». Γι' αὐτὸ μάλιστα ἐξεχείλισε πεία κι' ἡ εὐγνωμοσύνη τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς ὅσους ἔγιναν «Καρνεάδα καὶ Κριτόβουλοι καὶ Διογένης οἱ Βαθυλώνιοι» κι' ὅλες οἱ ἐφημερίδες σήμερα, ἀπὸ τοὺς «Τάιμς» τοῦ Λον-

δίνου ἴσαμε καὶ τὴν τελευταία ἐφημερίδα τῶν Παρακαμπυλίων, δὲ βρίσκουν λέξεις νὰ παίνευσον κι' ἐκείνους καὶ τὸν πολιτισμὸ τους, ποῦ τὸν στολιζοῦν μὲ ὄλα τὰ ὠραία ἐπιθετα: «ἡμιπαράφρονα, παράφρονα, ἁμαρτωλὸν, κακοῦθη, κακοῦργον, ἐπᾶνον εἰς τὴν βαρβαρότητα, κατὰστασιν ἀγριότητος, ζουγκλαν καὶ τὰ ὅμοια».

Μὰ εἶναι καιρὸς νὰ μιλήσωμε πάλι σοβαρά, γιὰτὶ πρέπει τώρα νὰ ἐξετάσωμε τὸν Ροΐδη κι' ἀπὸ μιὰν ἄλλην ὄψιν.

V

Ἄς ἀρχίσωμε μὲ μερικὰ «γεγονότα». Βάζομε τὴ λέξι γεγονότα μέσα σὲ εἰσαγωγικά, γιὰτὶ ὁ Ροΐδης συνειθίζει νὰ προειδοποιῇ τοὺς κριτικούς πῶς ἂν θέλουν νὰ τὸν κρίνουν, πρέπει νὰ χρησιμοποιήσουν «res et non verba», πράγματα κι' ὄχι λόγια⁽¹²⁾. Μιλήσαμε περὶ πάνω γιὰ τὸν ποιητικὸν διαγωνισμό τοῦ «Παρνασσοῦ», στὸν ὅποιον ὁ Ροΐδης ὡς εισηγητῆς ἀπέριψε ὄλα τὰ ἔργα, κρίνοντάς τα ἀνάξια γιὰ βράβευσι καὶ βρίσκοντάς εὐκαιρία νὰ δημοσιεύσῃ σ' ἐκτενέστερη μελέτῃ τὶς κρίσεις του γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ποίησι τοῦ καιροῦ του.

Ὁ Ροΐδης, καθὼς εἶπαμε, ἐξεκινούσε, γιὰ νὰ ὑποστηρίξῃ ἄλ' αὐτὰ, ἀπὸ τὴ θεωρία γιὰ τὴν «περιρρέουσαν ποιητικὴν ἀτμοσφαιραν». Ἦταν ἀνάγκη ὅμως, κοντὰ στὴ δική του γνώμη νὰ προσθέσῃ τὸ κύρος ὅσο τὸ δυνατόν περὶ πολλῶν εὐρωπαϊῶν ποῦ νὰ συμφωνοῦνε μαζί του. Κι' ἐφάνηκε πῶς τὸ πέτυχε. Στὴν πραγματεία του κάθε λίγο καὶ λιγάκι εὕρισκες κι' ἕνα ξένο συγγραφέα, ποῦ τὸ μεγάλο του δυναμὸν ἐθάρανε περισσότερο ἀπὸ δέκα σελίδες ἐπιχειρηματολογίας, καὶ μάλιστα τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ποῦ τὰ «μεγάλια δυνάματα» ἐπαίζαν ὅστις φιλολογικὲς διαμάχες τὸν ἴδιο ρόλο ποῦ παίζουν σήμερα στὸν πόλεμο τὰ μεγάλα κανόνια. Ἐλάτε ὅμως, ποῦ ὤπληχαν κι' ἄλλοι γλωσσομαθεῖς στὴν Ἑλλάδα. Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς ἦταν κι' ὁ Ἄγγελος Βλάχος, ποῦ ἀνέλαθε ν' ἀντικρούσῃ τὶς θεωρίες τοῦ «νέου κριτικοῦ». Ἀναφέραμε προηγουμένως τὰ κύρια σημεῖα τῆς πάλης. Ἐκεῖνο ποῦ μᾶς ἐνδιαφέρει τώρα εἶναι πῶς ἔνα ἀπὸ τὰ σημεῖα ὅπου ἐπέστησε περισσότερο τὴν προσοχὴ του καὶ τὴν προσοχὴ τοῦ κοινοῦ ὁ Βλάχος, ἦταν τοῦτο: Ὁ Ροΐδης, λέει ὁ Βλάχος, ὄχι μόνο σὲ ἀντιφάσεις πέφτει πολὺ συχνὰ, μὰ καὶ παραποιεῖ, ἀλλάζει τὰ «χωρία» τῶν συγγραφέων ποῦ φέρνει σὲ ὑποστήριξι τῶν ἀποφεών του!

Τὸ σκάνδαλο ἦταν σοβαρὸ. Τὸ κύρος τοῦ «νέου κριτικοῦ», ἐπάθανε μεγάλο στραπάτσο. Ὁ Ροΐδης, κατάλαθε τὸ ἔδαφος νὰ φεύγῃ κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του. Ἐπρεπε νὰ

(12) «Πάπισσα Ἰωάννα» προλεγόμενα, σελ. 15-17.

ἀμυνθῆναι ἀπολογηθῆ. "Έγραψε λοιπόν γιὰ ἀπάντησι δεύτερη μελέτη με τίτλο «τὰ κείμενα», προσπαθώντας νὰ συγκρατήσῃ δύο μετρούσους περισσότερο ἀπὸ τὸ κύρος ποὺ ἔφευγε μακριὰ του.

Κι ἡ δεύτερη προσπάθεια ὁμως δὲν ἐστάθηκε πιὸ τυχερή. Ὁ νεαρός τότε Παπαδιαμαντόπουλος ἔκαμε σὲ λίγο τὰ δεύτερα ἀποκαλυπτήρια. Ἡ πραγματεία του «Ὀλίγα σελίδες κλπ.» ποὺ ἐδημοσιεύθηκε στὴν «Ἐφημερίδα τῶν Συζητήσεων»⁽¹³⁾ εἶχε σκοπὸ ν' ἀποδείξῃ «τὴν ἐν ταῖς πραγματείαις τοῦ κ. Ροΐδη παντελῆ ἔλλειψιν φιλοσοφικῶν ἀρχῶν καὶ ἐπιστημονικῆς ἀληθινοῦς». Πρὶν ν' ἀποδείξῃ ὁμως τὴν ἔλλειψιν φιλοσοφικῶν ἀρχῶν, ἐπροτίμησε ν' ἀποδείξῃ εὐθὺς ἀπ' τὴν ἀρχὴ τῆς μελέτης του τὴν ἔλλειψιν εἰλικρινείας καὶ εὐσυνειδησίας στὴν ἐργασία τοῦ Ροΐδη. Ὁ Ροΐδης, λέει ὁ κατοπινὸς Jean Moréas, πρῶτα ἦταν λογοκλόπος· τώρα γίνεται πλαστογράφος· δανεῖζει δικές του γνώμες στοὺς ξένους κι' ἀναφέρει ὕστερα πὺς ἐκεῖνοι τὶς εἶπαν: «Ὡς πάντες γνωρίζετε, ὁ συγγραφεὺς τῆς «Πάπισσας Ἰωάννας» κατὰ τὰ πρῶτα βήματα τοῦ φιλολογικοῦ αὐτοῦ σταδίου δὲν ἀπήλιωνε νὰ οἰκειοποιῆται ἐνίοτε φράσεις καὶ ἰδέας διασημῶν τινῶν λογογράφων καὶ ποιητῶν τῆς ἑσπερίας. Ἄλλ' ὁ καιρὸς τῆς πτωχείας παρήλθεν ὡς φαίνεται πρὸ πολλοῦ διὰ τὸν κ. Ροΐδη, καὶ τώρα τοσοῦτον ἐξέχειλεσε τὸ δαιμονιτικὸν αὐτοῦ ταμεῖον, ὥστε, ὅπως μετὰ τινῶν ἐτῶν πάροδον οἱ οἰκονόμοι θεράποντες ἀποκαθίστανται δανεισταὶ τῶν σπατάλων αὐτῶν κυρίων, οὕτω καὶ αὐτὸς σήμερον δανεῖζει προθύμως καὶ ἀτόκως παντοίας ἰδέας καὶ κρίσεις τοῖς παλαιῶς αὐτοῦ διδασκάλους».

Ὁ κ. Βλάχος—ἐξακολουθεῖ ὁ Παπαδιαμαντόπουλος—δὲν ἀντελήφθη ὅλες τὶς πλαστογραφημένες γνώμες ποὺ παραθέτει ὁ Ροΐδης. Εἶναι κι' ἄλλες πολλὲς ἀκόμη. «Ὁ κ. Βλάχος εἶχεν ἐλέγξει εἰς τὸ φυλλάδιόν του «Ὁ νέος κριτικὸς» τὴν ἀξιοκατάκριτον τάσιν τοῦ κ. Ροΐδου πρὸς διαστροφὴν χωρίων πασιγνωστων συγγραφέων. Ὁ κ. Ροΐδης ἠμύνθη, ἀλλ' ἐδικαιολογήθη μόνον εἰς τὰ ὅμματα τῶν ἀπλῶν». Κι' ἔρχεται ὕστερα στὰ συγκεκριμένα γεγονότα. Ὁ Ροΐδης εἶχε παρουσιάσει γιὰ σύμμαχόν του τὸν Sainte-Beuve, παραθέτοντας καὶ γνώμη του ποὺ εἶπε ὅτι τὴν εἶχε πάρει ἀπὸ τὶς «Causeries du Lundi» ὅπου δῆθεν ἦταν δημοσιευμένη. Ὁ Παπαδιαμαντόπουλος ψάχνει, ἀλλὰ δὲ βρίσκει τίποτα. Ὁ Ροΐδης ἔλεγε ψέματα. Ἡ γνώμη ἦταν πλαστή. Τὸ σκόλημα προχωρεῖ. Ὁ Ροΐδης εἶχε παραθέσει καὶ γνώμες τοῦ Γκαίτε καὶ τοῦ Ρίχτερ, μὲ σχετικὲς παραπομπές. Ὁ Παπαδιαμαντόπουλος ψάχνει κι' ἐκεῖ. Τὶ ἀποδει-

κνύεται; "Ὅτι οἱ γνώμες ποὺ ἔγραφαν στὸ πρωτότυπο ὁ Γκαίτε καὶ ὁ Ρίχτερ ἦταν ἀντιθετὲς ἀπὸ κείνες ποὺ παρουσίαζε στὴ μετάφρασί του ὁ Ροΐδης! Γιὰ περισσότερὴ ἀξιοπιστία ὁ Παπαδιαμαντόπουλος τὶς μεταφράζει—στὰ σωστὰ αὐτὴ τὴ φορά—κι' ὕστερα, γιὰ νὰ βγάλῃ ἀπ' τὴ μέση κάθε ἀμφιβολία, καὶ γιὰ νὰ κάμῃ περὶ αἰσθητὴ τὴν πράξι τοῦ Ροΐδη, προσθέτει: «Δὲν θέλουεν νὰ κουρασώμεν τὸν ἀναγνώστην, παραθέτοντες ἐνταῦθα τὰ κείμενα, εἰμεθα ὁμως ἔτοιμοι νὰ τὸ πράξωμεν, ἐὰν ὁ κ. Ροΐδης τολήσῃ νὰ μᾶς διαφεύσῃ».

Μὰ ὁ κ. Ροΐδης δὲν ἐτόλμησε. Δὲν εἶναι δύσκαλο νὰ φαντασθῆ κανεὶς τί καυστικὸς χειμαρρὸς εἰρωνείας καὶ τὴν δηκτικὴν σάτυρον ἐπερίμενε τὸν νεαρό Παπαδιαμαντόπουλο, ἀν οἱ ἰσχυρισμοὶ τοῦ ἦταν καὶ στὸ παραμικρὸ ἀνακριβεῖς. Δυστυχῶς ὁμως ὅλα ἦταν ἀληθινά. Κι' ὁ Ροΐδης «ἐσώπασε ὡς ποὺ νὰ περᾶσῃ ἡ μπόρα»⁽¹⁴⁾. Ἀποτραβήχθηκε στὴν ἄκρη, «χωνεύων τὴν χολὴν του ὡς οἱ ὁμηρικὸι ἥρωες», γιὰ νὰ χρησιμοποιοῦσάμε πάλι μιὰν ἀγαπημένη του φράσι. "Ὅσο γιὰ τὸν Παπαδιαμαντόπουλο, αὐτὸς, ἀφοῦ συνέχισε σὲ κάμποσα φύλλα τῆς «Ἐφημερίδας τῶν Συζητήσεων» τὴ μελέτη του κι' εἶπε κι' αὐτὸς τὶς γνώμες του ἐπάνω στὸ ἐπίμαχο ζήτημα, δὲν ἐξέχασε στὸ τέλος νὰ ρίξῃ τὴν χαρακτηριστικὴ βολὴ προσθέτοντας: «Συγκεφαλαιούντες τὰ μέχρι τοῦδε λεχθέντα, δυνάμεθα νὰ συμπερανώμεν τὰ ἑξῆς: Α') ὅτι ὁ κ. Ροΐδης διαστρέφει ἀνοικτεῖς τὰ χωρία τῶν συγγραφέων οὓς ἐπικαλεῖται.... Καταθέτομεν τὴν γραφίδα, ἐλπίζοντες ἐν πεποιθήσει ὅτι ἡ ἡμέρα εἶναι ἐγγύς, καθ' ἣν ἡ χώρα αὕτη... θ' ἀποκτήσῃ ἀναμφιρρήστως καὶ ποιητὰς καλλιτέρους καὶ κριτικούς διγλωτῆρον ἐπιπολαίους».

Φαίνεται ὁμως πὺς τὸ παράδειγμα δὲν ἦταν μοναδικό. Καὶ ἕνα ἄλλο παρόμοιο ἄς ποῦμε ὀλίγημα, μᾶς ἀποκαλύπτει ἕνα ἀρθρο τοῦ Βουτιεριδῆ γιὰ τὸ πρῶτο λογοτεχνικὸ ἔργο τοῦ Ροΐδη⁽¹⁵⁾. «Ὁ Ροΐδης—γράφει ὁ Βουτιεριδῆς—πρὶν ἀπὸ τὴν «Πάπισσα» εἶχε δημοσιεύσει κάποιον ἄλλο ἔργο του, ποῦ, καθὼς φαίνεται, δὲν τὸ θυμῶταν κανένας ἀργότερα· ἀκόμη κι' αὐτὸς ὁ ἴδιος. "Ἰσως μάλιστα ὁ Ροΐδης νὰ ἤθελε νὰ ξεχασθῇ ὀλοτέλα, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει καὶ μέσα στὰ «Πάρεργα» του, ποῦ μετὰ τὴν ἀδεία του δημοσιεύτηκε ἀπὸ τὸν Δημ. Ἰ. Σταματόπουλο στὰ 1885». Τὸ ἔργο αὐτὸ ἔχει τὸν τίτλο «Μελέτη περὶ Σαῖν Ζουστ» καὶ δημοσιεύθηκε στὰ 1863 στὸ Περιοδικὸ «Χρυσάλλις». Διαβάζοντας κανεὶς αὐτὸ τὸ ἀρθρο, θὰ θαυμάσῃ ἴσως τὴν κριτικὴτητα καὶ

14) Κλ. Παράγωγος «Μορφὲς καὶ ἰδέες» σελ. 34.

15) Βλέπε «Νέα Ἐστία» τόμος 1936 σελ. 1252-1255.

(13) Ἀπρίλιος 1878.

τή μόρφωσι του συγγραφέως. «Μά ο θαυμασμός αυτός για το κριτικό πνεύμα του Ροΐδη και για όλα τ' άλλα—συνεχίζει ο Βουτιεριδης—δέν θά είναι στό διάβασμα μήτε δικαιολογημένος. "Επειδή από όσα λέει ο Ροΐδης πώς έκανε για νά γράψη τή μελέτη του, τίποτα δέν είναι αλήθεια. Μήτε κατ'επιλογή πολλές ημέρες στό διάβασμα τών όσων είχανε γραφή για τόν «φοβερόν νεανίσκον», μήτε τό έργο του Ε. Fleury είχε διαβάσει, μήτε και τά έργα του ίδιου του Σαιν Ζούστ... Διάβασε μόνο τήν κριτική πού είχε γράψει ο C. A. Sainte-Beuve όταν έβγυηκε τό βιβλίο του Ε. Fleury «Études sur Saint-Just» στά 1851, και τήνε... μετάφρασε έλληνικά!»⁽¹⁶⁾.

Και κάνοντας άδιαμφισβήτητη τήν «άποδειξι τής λογοκλοπίας» παραθέτει ο Βουτιεριδης πέντε άρκετά μεγάλα κομμάτια τής εργασίας πού ο Ροΐδης είχε δημοσιεύσει ώς δική του, κι' άπάνταν άλλα πέντε αντίστοιχα του Sainte-Beuve. "Άλλα άπ' αυτά είναι μεταφρασμένα κατά λέξι, κι' άλλα έχουν συντομευθί ή έχουν αλλάξει κάπως. Και τελειώνει: «Μέ τέτοιον τρόπο άρχισε ο Ροΐδης τή λογοτεχνική δημιουργία του. Και τόν τρόπο αυτόν τόν έφάρμοσε κατόπι στό μεγαλύτερο μέρος τής εργασίας του. Τόν έκαμε σύστημα, καθώς θά φανί από τό εξέτασμα και άλλων μελετών του και του κριτικού έργου του»⁽¹⁷⁾.

*

Δέ θά θελήσωμε νά επιμείνωμε εξετάζοντας κι' άλλες τέτοιες πλευρές. Θά παραλείψωμε νά σκαλλίσωμε πειό πολύ, για νά δοίμε στήν άνάλυσι τής κάποια φράσι του Ξενοπούλου, πού λέει πώς «Ο Ροΐδης όμολογουμένως άνεδείχθη δεινός σοφιστής»⁽¹⁸⁾. Και δέν θά ζητήσωμε νά μάθωμε μέ λεπτομέρειες, τί έννοεί ο Σίμος Μενάρδος όταν τόν ονομάζει «τρυφητή» ή ο Καμπάνης όταν τόν λέη «ήδονιστή». Κι' ούτε θά έπιστήσωμε πολύ τήν προσοχή μας και στήν άλλη «λεπτομέρεια» ότι αυτός ο γεμάτος κέφι σαρκαστής, πού γελούσε μέ τά πάντα, κατήντησε τέλος κι' αυτός ένας άπ' τούς πολλούς άπογοητευμένους τής ζωής, λιγώλογος και μεταγαλλικός, σχεδόν μισάνθρωπος, σάν για νά δείξη λές μέ τό ζωντανό του παράδειγμα πόσο πιστικό είναι τό κενό πού δημιουργείται στήν ψυχή, σάν διωχτή από κεί μέσα ή πίστις.

"Όμως προτού νά τελειώσω, ήθελα νά ξαναγυρίσω σ' ένα σημείο. Μέ τήν περι-

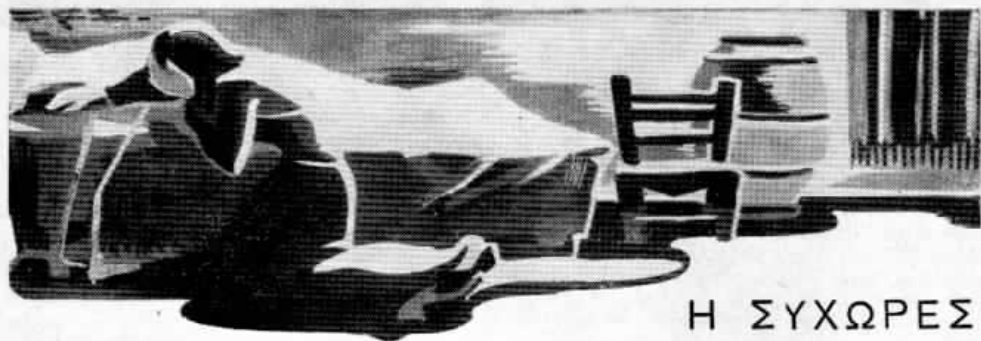
φημη εκείνη μελέτη του για τήν ποιησι τής νέας 'Ελλάδος, καταδικάζοντας ποιησι και ποιητές ο Ροΐδης, λοχυρίζεται πώς είν' άδύνατη ή δημιουργία άληθινής ποιήσεως στήν 'Ελλάδα, γιατί έλειπαν τά ιδανικά πού έμπνέουν και πού δημιουργούν τήν κατάλληλη ποιητική ατμόσφαιρα. "Όσα με πού σημείο είχε δικη στήν άποψί του αυτήν, είπαμε παραπάνω. Μά ρωτάμε τώρα: Ποιά ήταν ή έργασία πού κατέβαλε ο ίδιος ο Ροΐδης για τήν δημιουργία μιός τέτοιου ατμοσφαιρας; Νομίζω πώς, αν κανείς παραμερίση άπ' τά μάτια του κάθε θάμπωμα πού προκαλεί ή φήμη και τό «δνομα» πού έβγαλε ο Ροΐδης, ή άπάντησι στό έρώτημα αυτό δέν θά τόν φέρη ασφαλώς σέ πολύ εύνοική θέσι. Είν' ανάγκη άρα γε νά άραδιάση κανείς επιχειρήματα για ν' άποδείξη πώς ο Ροΐδης μέ τήν στάσι του εκείνη τήν συστηματικά άρνητική και μυκτηριστική δέν συνέβαλε στή δημιουργία τών Ιδανικών αυτών πού έλειπαν άπ' τήν ποιητική ατμόσφαιρα τής 'Ελλάδος; "Ότι έποθούσε τή δημιουργία μιός ανώτερης τέχνης στόν τόπο μας είναι έξω από κάθε άμφιβολία. Μά έπίσης είναι έξω από κάθε άμφιβολία πώς μέ τήν άρνησί του συντελούσε κι' αυτός, μαζί μέ τούς άλλους παράγοντας, στό νά μονιμοποιήται αυτή ή άποτιχητική και δυσμενης για τήν Τέχνη ατμόσφαιρα, ή φτωγή σέ ύγιή Ιδανικά. Και δυστυχώς, ή ατμόσφαιρα αυτή και σήμερα δέν είναι πολύ καθαρώτερη, και τά Ιδανικά πού έμπνέουν τή σύγχρονη λογοτεχνική μας παραγωγή, έκτός από λίγες εξαίρέσεις, άλλστε είν' ανύπαρκτα, κι' άλλστε σέ φέρνουν σέ δυσάκολη θέσι αν πρέπει καν νά τά ονομάζει Ιδανικά. Δέν λέει βέβαια κανείς πώς φταιει σ' αυτό μόνον ο Ροΐδης. Μά όπωσδήποτε, αν ο Ροΐδης, ξεπερνώντας τό χαμηλό έπίπεδο τής άρνήσεως, κατώρθωνε ν' ανεβή σ' ένα άλλο άσύγκριτα ψηλότερο, νά παρουσιάση μιá «θέσι» μιá «κατάφασι», αν ήταν ο ίδιος Ικανός νά παρουσιάση μεγάλα Ιδανικά, νά τά κηρύξη, νά τά στερεώση μέ τό κύρος και τή δύναμι του μέσ στή νέα γενεά τών λογοτεχνών, πού τόν περιέβαλε τότε μέ άπερίοριστη έκτίμησι κι' έμπιστοσύνη, ο Ροΐδης θά γινόταν σίγουρα ανακαινιστής τής έλληνικής ποιήσεως και πρόδρομος μεγάλης τέχνης. Μά τά Ιδανικά για νά φυτρώσουν στήν ψυχή και νά μεγαλώσουν σέ βαθμό πού νά γίνουν πηγές δημιουργίας, χρειάζονται τή θερμη και τή θαλπωρή τής πίστewς. "Η άρνησις όμως διώχνει τό θάλπος και παγώνει τήν ψυχή. "Η άρνησις ξεριζώνει τήν πίστι κι' έμποδίζει τήν ανάπτυξι μεγάλων Ιδανικών.

Και δυστυχώς ο Ροΐδης ήταν άρνητής...

(16) *Αιείθ.* σελ. 1253.

(17) *Σελ.* 1255.

(18) «*Παναθήναια*» Μάρτιος 1901 σελ. 359.



Η ΣΥΧΩΡΕΣΙ

ΠΡΟΣΩΠΑ

ΜΗΝΑΣ ΔΑΡΕΣ. Τυφλός, γέρος χωρικός.
ΜΥΓΔΑΛΙΑ. Έγγονή του, ως 18 χρονών.
ΛΟΛΑ ΔΑΡΕ. Μητέρα της Μυγδαλιάς, χήρα του γιου του Μηνά, ως 40 χρονών.
ΚΑΤΕΡΙΝΑ. Θεία της Μυγδαλιάς, μεσήλικη.
Ο ΔΑΣΚΑΛΟΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ.
ΕΝΑΣ ΧΩΡΙΚΟΣ
ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΧΩΡΙΚΟΣ
ΕΝΑ ΧΩΡΙΑΤΟΠΟΥΛΟ
Ο ΚΑΦΕΤΖΗΣ, ΧΩΡΙΑΤΕΣ ΣΤΟ ΚΑΦΕΝΕΙΟ.

(Έποχή σύγχρονη)

Α'.

(Απόγευμα της Κυριακής των Απόκροσθ, στο έσωτερικό χωριάτικο καφενείο. Δεξιά, προς το προσκήνιο, πλάι στο παράθυρο που βλέπει στην πλατεία του χωριού, ο δάσκαλος κουβεντιάζει με τους δύο χωριάτες. Αριστερά, κοντά στη σόμπα, άλλοι θαμώνες χορεύουν, ενώ ένας οργανοπαίκτης χτυπάει το «κανονάκι»^(*)).

Α' ΧΩΡΙΚΟΣ. Για κυττάτε τόν Νάσο πώς χορεύει... Θαορείς πώς τσακώνεται με το πάτωμα (οι άλλοι γελούν).

Ο ΔΑΣΚΑΛΟΣ (γυρίζει και κυτιάζει απ' το παράθυρο). "Α, νά! Ήλθε το λεωφορείο απ' την Αθήνα.

(Γυρίζουν κι άλλοι και μέσ' απ' τα τζάμια του παραθύρου κυττάζουν τους επιβατες που κατεβαίνουν).

Ο ΔΑΣΚΑΛΟΣ. Μά... Ποιά είναι αυτή που κατέβηκε; Δεν φαίνεται ντόπια.

Α' ΧΩΡΙΚΟΣ. Μά θαορώ (ξανακυττάζει) νά, αυτή είναι, (στοις άλλου) είναι ή νύφη του γερο-Δαρέ, απ' την Αθήνα.

(*) Μικρό λαϊκό έγχορδο όργανο. Το παίζουν χτυπώντας τί; χορδές του με δύο πλήκτρα.

Β' ΧΩΡΙΚΟΣ. Μπα! Μήπως έμαθε πώς πεθαίνει ο Δαρές κι ήρθε γι' αυτό;

(Ο καφετζής σκουπίζει το τραπέζι και σερβίρει καφέδες).

Ο ΚΑΦΕΤΖΗΣ. 'Ο γλυκός βραστός έδω... και ο μέτριος...

Α' ΧΩΡΙΚΟΣ. (Στόν καφετζή). Ρε Μιχάλη, πέθανε ο Δαρές;

ΚΑΦΕΤΖΗΣ. Ποιός, ο Μηνάς;

Α' ΧΩΡΙΚΟΣ. 'Ο Μηνάς, νά.

ΚΑΦΕΤΖΗΣ. 'Όχι (στοις άλλους) χτύπησε ή καμπάνα; Έγώ δέν άκουσα τίποτα.

Β' ΧΩΡΙΚΟΣ. 'Εσάν δέν άκούς πόν σου βροντάω μέσ' στ' αυτιά σου παλαμάκια (γελά) και θ' άκούσης την καμπάνα πού ναι στην κάτω πλατεία...

ΔΑΣΚΑΛΟΣ. Και πόν δέ χτύπησε κι' δλας...

(χτυπούν από άλλο τραπέζι).

ΚΑΦΕΤΖΗΣ (γελώντας). Νά καμπάνες (πυγιά) οί χερουάκλες του τηλεγραφητή (γυρίζοντας προς το τραπέζι που χτυπούν). Αμέσως!

Α' ΧΩΡΙΚΟΣ (τοποθετώντας με προσοχή το ταγάρο του στην πίπτα). Τί νά 'ρθε νά κάνη έδω ή νύφη του Δαρέ; Αυτός ούτε νά την άκούση θέλει άφ' ότου πέθανε ο γνιός του.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ. Γιατί;

Α' ΧΩΡΙΚΟΣ. Χμ. Είναι δόλακρη ιστορία. 'Ο γνιός του Δαρέ, ο Αργύρης ήτανε φοιτητής στην Αθήνα. Πήγαινε γιά γιατός. Έκει παντρεύτηκε...

Β' ΧΩΡΙΚΟΣ. Τόν μπλέζανε, άκουσα.

Α' ΧΩΡΙΚΟΣ (συνεχίζει). 'Η μάνα του είχε ύπενουιάσει το δωμάτιο πόν ξεμνε. Έκει γνώρισε την κόρη και την παντρεύτηκε...

ΔΑΣΚΑΛΟΣ. Πρὶν πάρη τὸ δίπλωμά του ;

Α' ΧΩΡΙΚΟΣ. Ποῖν. Κι' οὔτε τὸ πῆρε ἔσπερα. Ὁ Μηνᾶς οὐδὲλιασε ὅταν ἔμαθε τί ἤθελε νὰ κάνῃ ὁ γυιός του. Κι' ὅταν δὲν τὸν ἄκουσε, τοῦ κοψε τὰ φιλά...

Β' ΧΩΡΙΚΟΣ. Ἦταν ἕνας λύκος ὁ Λαρὸς στὰ ρεῖατα του, ὄχι ἀστεῖα!

Α' ΧΩΡΙΚΟΣ (συνεχίζει). Δὲν τὸ ἔλιζε αὐτὸ ἀπὸ τὸν γυιό του. Ἦταν μονα-

νοσε. Ἐκεῖ ἔκανε τὴν κατάχρησι.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ. Κατάχρησι ;

Α' ΧΩΡΙΚΟΣ. Οὐοῦ, πῆγε καὶ φυλακὴ.

Β' ΧΩΡΙΚΟΣ. Τότε ἀρρώστησε ὁ Μηνᾶς.

Α' ΧΩΡΙΚΟΣ. Τὸν ἔφαγε αὐτό. Περίφρανος καθὼς ἦταν.

Β' ΧΩΡΙΚΟΣ. Δὲν ἔβγαине πιά στὴν ἀγορὰ φανερά...



«... Εἶναι ἡ νύφη τοῦ γερο-Λαρέ, ἀπ' τὴν Ἀθήνα...»

χοπαῖδι του πιά. Ὁ ἄλλος του γυιός εἶχε σκοτωθῆ στὴ Μικρασία (πίνει ἄλλη ρουφηξιά ἀπ' τὸν καφέ. Στραβομουτσουιάζει). Μμ. καφές... Βάζει ρεβύθια μέσα ὁ Μιχάλης καὶ μᾶς τὰ πασοῦνει γιὰ καφέ... Βραζιλίας.

Β' ΧΩΡΙΚΟΣ (γελάει). Μαῦρος νά 'ναι μιὰ φορὰ...

Α' ΧΩΡΙΚΟΣ (εἰρωνικά). Βέβαια... (συνεχίζει τὴν ἀφήγησί του). Τὸν ἔδιωξε πὸν λὲς κυρ-δάσκαλε ὁ γερο-Μηνᾶς διότι τὰ τὸν γυιό του. Ἐκεῖνος τότε πῆγε ἀποθηκάριος σὲ μιὰ καπναποθήκη στὴ Λαράμα. Τὸν ἔβαλε ὁ κουμπάρος πὸν τοὺς στεφά-

Α' ΧΩΡΙΚΟΣ. Οὔτε ν' ἀντιζόση ἀνθρώπο ἤθελε.

Β' ΧΩΡΙΚΟΣ. (τὸν διακόπτει) Εἶχα πάει νὰ τὸν δῶ τότε. «Φτῦσε με Λεωνίδα! Φτῦσε με τέτοιος πὸν κατήγησα», μού 'πε μόλις μὲ εἶδε. «Δὲν εἶμαι πιά ὁ Λαρὸς». Κι' ἔκλαιγε σὰν μωρό.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ. Βρὲ τὸν καῦμένο τὸν πατέρα.

Α' ΧΩΡΙΚΟΣ. Στὴ φυλακὴ ἀρρώστησε ὁ γυιός του καὶ πέθανε. Ἦταν πάντα του ἀσθενικός, τοῦ ὅθιανε καὶ τὰ χτυπήματα. Πέθανε στὴ «Σωτηρία». Ὁ Μηνᾶς,

ποῦ νὰ βρῆ πιά κουράγιο. Ἄφρον πιά, «δῶσε μου φτωχὲ τὸ πουγγί», ποῦ λένε. Ἔσβυσε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Εἶναι κι' ἡ προηράνεια ποῦ μᾶς τρώει. Ξέρεις τί θὰ πῆ νὰ 'σαι σήμερα ὁ ἄρχοντας, ὁ Δαρῆς, κι' αἴριο.... Τότε κράτησε τὸ κοριτσάκι τοῦ γιουῦ του νὰ τὸ μεγαλώσῃ.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ. Κι' ἡ νύφη;

Α' ΧΩΡΙΚΟΣ. Οὔτε νὰ τῆ δῆ.

Β' ΧΩΡΙΚΟΣ. Λένε πὼς αὐτὴ τὸν ἔφτασε στὴν κατάζορη τὸν γιό του (Διακοπή). Μιὰ στιγμή (χτυπάει τὸ τζάμι σὲ κάποιον ἔξω). Μῆσο! Θέλω τὸ μουλάρι σου αἴριο, θὰ πῶς κατὰ τ' ἀμπέλια... ναι τώρα, κατὰ τίς τέσσερες.

(συνεχίζουσι τὴν κουβέντα).

Α' ΧΩΡΙΚΟΣ. Ἦτανε μιὰ σκοροποχέρα ἡ γυναικα τοῦ Ἀργύρη. Τουαλέτια καὶ γλέντι. Τὸν ἐσήμαζε σὰ ἐξοδα.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ (ἀποφθεγματικά). Ὅταν ὁ ἄντρας ἀγαπιῇ τυφλὰ μὴν ἀμναλὴ γυναικα, φθάνει καὶ στὸν κορημὸ ἀκόμη.

Β' ΧΩΡΙΚΟΣ. Γιὰ τὴν ἐγγονή του ὁμως λένε πὼς πεθαίνει ὁ γέρο-Μηνᾶς.

Α' ΧΩΡΙΚΟΣ. Μὰ εἶναι χροσὸ κορίτσι. Καὶ τὸν ἀγαπᾷ τὸν παπποῦ της.

Β' ΧΩΡΙΚΟΣ (σηκώνεται). Πᾶω νὰ πάρω ταιγάρα... Πετάγομαι κι' ἐδῶ ἀπέναντι σὸ προκίτορειο νὰ δῶ πῆγε ἀρὰ γε στὸν Δαρῆ ἡ νύφη του; πρέπει νὰ μάθωμὲ γιατί ἦρθε (φεύγει).

Α' ΧΩΡ. Ἄντε, νὰ μᾶς πῆς κι' ἐμᾶς.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ. Μωρὲ περιέργεια!

Β' ΧΩΡΙΚΟΣ (συγκραταβατικά). Τί νὰ κἀνης, κῆρ-δασκαλε; Ἐγὼ πρόρα δὲν παίζω. Σκοτώνομε τὸν καιρὸ ἔτσι (παρακολοῦθοῦν ἀπὸ τὸ παράθυρο τὸν Β ΧΩΡΙΚΟ). Σὲ λίγο ἐπιστρέφει κρατώντας τὸ πακέτο μὲ τὰ τσιγάρα).

Β' ΧΩΡΙΚΟΣ (κάθεται). Πῆγε κατὰ τοῦ Δαρῆ, φαίνεται.

Οἱ Ἄλλοι. Μπᾶ;

Α' ΧΩΡΙΚΟΣ. Ἐχει γούστο νὰ πάη γιὰ συμφιλιώσει (πρὸν δάσκαλο). Ξέρεις, κῆρ-δασκαλε, ἐδῶ σὸ χωριὸ μας τῶχουμε ἀκόμα αὐτὸ τὸ ἔθιμο. Κάθε ἀποκορῆς συχωριοῦνται οἱ χριστιανοὶ μεταξὺ τους.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ. Ναι, κατὶ ἄκουσα(*).

Β'.

(Τὸ ἴδιο ἀπόγευμα, σὸ ἐσωτερικὸ χωριό-κου σπιτιοῦ. Φαίνεται ἡ χονδρὴ ξυλοδεσιά τῆς στέγης. Ἀπέναντι, σὸ τζάκι, καίει φωτιά. Ἀριστερὰ, σ' ἓνα χαμηλὸ μεντέρι, εἶναι ξαπλωμένος ὁ Μηνᾶς Ἀρῆς, σκεπασμένος μὲ χωριάτικη μπαταῖο. Ἐμπρὸς ἓνας χαμηλὸς σοφρᾶς. Δεξιὰ, κοντὰ σὸ προσκήνιο, ἓνα ντουλάτι. Ἡ Κατερίνα, ὄρθια, κατὶ σιγυρίζει σὸ ντουλάτι. Ἡ Μυγδαλία, καθισμένη κοντὰ σὸ σοφρᾶ, κεντάει. Κουβεντιάζουσι).

ΚΑΤΕΡΙΝΑ (γυρίζοντας πρὸς τὴ Μυγδαλία). Δὲν σιάζεις λιγάκι τὴν φωτιά, Μυγδαλία; Κορτενεὶ νὰ σβύσῃ. Θὰ κρινῶν ὁ πατέρας.

(Ἡ Μυγδαλία εἶναι μὴ ξερῆ κλάρα στὴ φωτιά, ποῦ ἀνάβει τριζοβολώντας καὶ φωτίζει τὸ δωμάτιο μὲ ἓνα κοκκινωτὸ φῶς. Ὑστερα πηγαίνει σὸ κρεβάτι τοῦ Μηνᾶ, τὸν σκεπάζει καὶ κάθεται πάλι κοντὸ στὴ θεία της. Ὁ Μηνᾶς βγάζει στὸν ὕπνο του ἓναν βαθὺ ἀναστεναγμὸ. Ἡ Κατερίνα γυρίζει καὶ τὸν κεντάει).

ΚΑΤΕΡΙΝΑ (στὴ Μυγδαλία). Αὐτὸς ὁ ἀναστεναγμὸς... (σὰν νὰ θυμᾶται πολλὰ ἱστορίω) τὸν ἔχει ἀπὸ τότε. Ἄπ' τὸν πατέρα σου... Στὸν ὕπνο του, σὸ ξύπνιο του (ἔρχεται κοντὰ στὴ Μυγδαλία) κι' εἶναι πιχρός-φαρμάκι (τονίζει τίς λέξεις) γιατί δὲν μπορεῖ νὰ συχωρῆσῃ τὴ μητέρα σου!

ΜΥΓΔΑΛΙΑ (σκεπτική). Ναι, τὸ ξέρω. Τὸ σκέπτομαι συχνά... Αὐτὲς τίς μέρες μάλιστα, ποῦ ὅλος ὁ κόσμος συχωριέται.... Ποιὸν νὰ λυπηθῶ ὁμως, τὴ μάνα μου τὴ δύστυχη, ἢ τὸν παπποῦ; (τὸ σιγά) Κι' ἂν πεθάνῃ ὁ παπποῦς ἔτσι, μὲ τὴν πίκρα αὐτῆ.... ἢ ψυχὴ του δὲν θὰ ἡσυχάζῃ.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ (συνεχίζει). Κι' ἀπὸ ὦρα σὲ ὦρα μπορεῖ νὰ πεθάνῃ. Γέρος καὶ ἄορυστος εἶναι.

ΜΥΓΔΑΛΙΑ. Τὸ ἴδιο σκέπτεσαι, θεία, καὶ σύ; Νὰ ἔξερεις πόσο ἤθελα νὰ τὸν βοηθῶ νὰ συχωρῆσῃ τὴ μητέρα... (σηκώνεται καὶ ἔρχεται μπροστὰ στὴν Κατερίνα. Μὲ σοβαρὸ ἔφος) Θεία... ὁ παπα-Πέτρος μοῦ τὸ 'πε καθαρά «Πρέπει νὰ συχωρῆσῃ,

σιανικὸ αὐτὸ ἔθιμο τῆς ἀλληλοσυχωρήσεως, ἐκδήλωσις τοῦ πνεύματος ψυχικῆς καθάρσεως καὶ προαρτιστικῆς πρὸς τὸ ἔθροισμα τοῦ Πάσχα (ποῦ ἀποτελεῖ τὸ χριστιανικὸ περιεχόμενον τῶν Ἀποκρῶν).

(*) Σὲ πολλὰ Ἑλληνικὰ χωριά σὺνεται τὸ χρι-

παιδί μου, τὴ μητέρα σου. Ἄν δὲν τὴν συγχωρήσῃ, πῶς νὰ ἡσυχάσῃ; Ἄν ἀρκοῦν τὰ ἄλλα». Ἀκούς θεία;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ (σκητικῆ). Ἔτσι εἶναι (πῶ δυνατά). Καὶ θαρροεῖς πῶς φαίνεται, παιδί μου, αὐτό. Θυμᾶμαι τὸν πατέρα τοῦ παπποῦ σου, διὰ πῶς πέθαινε, ἤμουν αὐτὴν ἡλικία σου, καὶ πῶς μικρὴ. Ἦμασθε δλόγωνα μαζεμένοι, θαρροῦσαι πῶς ἦταν γιορτή... Δὲν ἔχω μὲ κανένα τίποτα, μᾶς εἶπε. Καὶ τὸ πρόσωπό του ἔλαμπε... Μᾶς εἶπε στὸν καθένα, ὅ,τι ἤθελε καὶ πέθανε, τόσο ἡσυχος, λές καὶ κοιμώτανε (σταυροκοπιέται) Θεὸς συχωρέστενε!

ΜΥΓΔΑΛΙΑ (μὲ συγκίνησι). Θεὸς συχωρέστενε! (κωττάζει πρὸς τὸ κρεββάτι τοῦ Μηνᾶ) ... Ὁ παπποῦς εἶναι τόσο πικραμένος...

ΚΑΤΕΡΙΝΑ. Ἐχει μαυρίσει ἡ ψυχὴ του ἀπὸ τ' ἄχτι του. Μὲ εἶχε βάλει κι' ἐμένα ἡ μητέρα σου νὰ τοῦ μιλήσω, μὰ ὁ πατέρας δὲν ἤθελε οὔτε τ' ὀνομά της ν' ἀκούσῃ. Κι' ἄλλο τοῦ εἶπαν...

ΜΥΓΔΑΛΙΑ (μὲ παράπονο). Τὴν ἔλεγε σ' ὄλο τὸ χωριὸ «φορητὰ τοῦ γιου του»... Ἀὐτὸ καὶ θέλησε... (τὴν σταματᾷ εἷς λυγμός) ἡ μητέρα αὐτοῦ πού ἔτυχε στὸν πατέρα μου. Ὅταν μὲ εἶδε τὴν τελευταία φορὰ, ἔκλαιγε ἡ μαυροῦλα... (πάλι ἄλλος λυγμός σφίγγει τὸν λαιμό της) «Ναί, ἤμουν ἐπιπόλαια μού ἔπε, ἀλλὰ τὸ πλήρωσα τόσο ἀκριβά». Εἶχε παράπονο πού, διὰ ἔρχεται, ὄλο στὸ χωριὸ τὴν κωττοῦν περιέργεια καὶ κρυφομιλοῦν γι' αὐτὰ πού διαδίδει ὁ παπποῦς ἐναντίον της (κλαίει), Ἡ καυμένη ἡ μητέρα!

(Ἡ Κατερίνα τὴν ἀγκαλιάζει καὶ τὴν φιλεῖ).

ΚΑΤΕΡΙΝΑ (παρηγορητικῶς). Μυγδαλιά, παιδί μου, θὰ σοῦ πῶ κάτι γιὰ τὸν παπποῦ σου, πού δὲν ἤθελα ἄλλοτε νὰ στοῦ πῶ. Ἐ, ἀπὸ μικρὸ παιδί σὲ πῆρε... Λοιπόν, ἔφταιξε κι' ὁ παπποῦς στὴν ὑπόθεσι αὐτή. Ἐφταιξε. Φέροντο σκληρὰ στὴν ἀρχή. Δὲν ἦταν ἡ μητέρα σου κακιά. Οὔτε τοῦ δρόμου ἦταν! Μόνον ἐπιπόλαιη. Τῆς ἄρεσαν τὰ λούσα, τὸ ἀνοιχτὸ σπίτι. Κι' ὁ πατέρας σου ὁ μακαρίτης ἔκανε ὅ,τι τοῦ ἔλεγε. Ἔτσι βροθήθηκε μπλεγμένος σὶά ἔξοδα, σὲ χρέη... κι' ἔγινε ὑστερα τὸ κακό. Μὰ δὲν ἔπρεπε νὰ κάνῃ κι' ὁ παπποῦς σου ἔτσι...

(Ἐξαφνα ἀνοίγει ἡ πόρτα καὶ ἓνα χωριστό-ποῦλο, μὲ μουντζουρωμένα μάγουλα, μπαίνει στὸ δωμάτιο).

ΤΟ ΧΩΡΙΑΤΟΠΟΥΛΟ (λαχανιασμένο). Κυρὰ Κατερίνα... ἦλθε ἡ ρύφη σας, ἡ ἀθηναία!

(Ἡ Κατερίνα κι' ἡ Μυγδαλιά τὸ κωττάζουν μὲ ἐκπληξί).

ΚΑΤΕΡΙΝΑ (τρομαγμένη, κωττοῦντας κατὰ τὸν Μηνᾶ). Σοσι παληόπαιδο! (σιγά) θὰ τ' ἀκούσῃ... (δυνατὰ γιὰ νὰ ἀλλάξῃ κωβέντο) Πήγαινε νὰ πλύνῃς τὰ μούτρα σου, τί μουντζουρωθήκηες ἔτσι.

ΤΟ ΧΩΡΙΑΤΟΠΟΥΛΟ (γελῶντας). Εἶμαι μασκαρῶς, θειάκα.

ΜΥΓΔΑΛΙΑ (πηγαίνοντας κοντὰ στὸν μικρό. Μὲ ἐνδιαφέρον). Πότε ἦλθε;

ΤΟ ΧΩΡΙΑΤΟΠΟΥΛΟ (σιγά). Νά, τώρα, μὲ τὸ τελευταῖο αὐτοκίνητο (μὲ καμάρι). Ἐγὼ τῆς ἔφερα τὴ βαλίτσα. Ἦρθε ἀπέναντι, στὴν κονμπάρα σας. Μοῦ ἔδωσε κι' ἓνα τάληρο (τῆς δείχνει τὴ χούφτα του). Κῦττα...

(Ὁ Μηνᾶς κάνει κάποια κίνησι στὸ κρεββάτι του. Ὑστερὰ ἀνασηκώνεται μὲ κόπο καὶ ἀκούμπᾷ τὸν ἀγκώνα στὸ μαξιλάρι. Ἡ λάμψι τῆς φωτιᾶς φωτίζει στὸ γηρασμένο ἀξυρίστο πρόσωπό του μὴ ἔκφρασι σκληρότητος, καθὼς τὰ τυφλὰ μάτια του σταματοῦν στὸ κενόν).

ΜΗΝΑΣ (βροχνῶς). Ἦρθε ἐκείνη;

(Ἡ Κατερίνα κι' ἡ Μυγδαλιά τὸν κωττάζουν ἀήσυχοι καὶ δὲν ἀπαντοῦν).

ΜΥΓΔΑΛΙΑ (ψιθυρίζει στὴ θεία της μὲ ἀνησυχία) τ' ἀκούσε!...

ΜΗΝΑΣ. Ἄν ἀπαντᾷτε; ἔ; Μὴ μοῦ τὴν κρύβετε... τ' ἀκούσα ἐγώ... (ξαναπέφτει) Ἄ, τὴν κωκούρα!... Ἐρχεται στὸ χωριό. Θυμᾶται νὰ τοῦ κάνῃ μνημόσυνα... ἀφοῦ τὸν ἔστειλε στὸν γκρεμό...

ΚΑΤΕΡΙΝΑ (τὸν πλησιάζει. Μὲ μαλακὴ φωνή). Ἦσύχασε πατέρα... ἤσύχασε. Μέρες πού ναι. Ἀποκορηάτικα, ὁ κόσμος συχωριέται σήμερα, μὴν κάνεις ἔτσι.

ΜΥΓΔΑΛΙΑ (στὸν μικρὸ πού ζεσταίνεται στὴ φωτιά). Πήγαινε ἐδὸν (σιγά). Πῆς θὰ ρθῶ σὲ λίγο. Κι' ἔλα πῶ ὕστερα νὰ σοῦ δώσω γλυκό.

(Ὁ μικρὸς φεύγει, κωττοῦντας περιέργεια τὸν Μηνᾶ).

ΜΥΓΔΑΛΙΑ (πλησιάζει τὸν Μηνᾶ, παρακλητικά). Παπποῦ!

ΜΗΝΑΣ (χωρὶς νὰ τὴν προσέχῃ). Ἄχ, τὴ σκύλα..., αὐτὴ μοῦ φαγε τὸ παιδί μου, τὸν Ἀργύρη μου, αὐτὴ τὸν ἔσπρωξε στὴν ἀτιμία (τὸν πιάνει βήχας, πνίγεται). Ἄχ... ἄχ.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ (τρομαγμένη). Μυγδαλιά, λίγο νερό (τὸν περιποιῶνται).

ΜΗΝΑΣ... Ἦρθε... γιὰ νὰ μὲ θάψῃ καὶ μένετε.

(Ἡ Μυγδαλιά τοῦ χαϊδεύει τὰ μαλλιά).

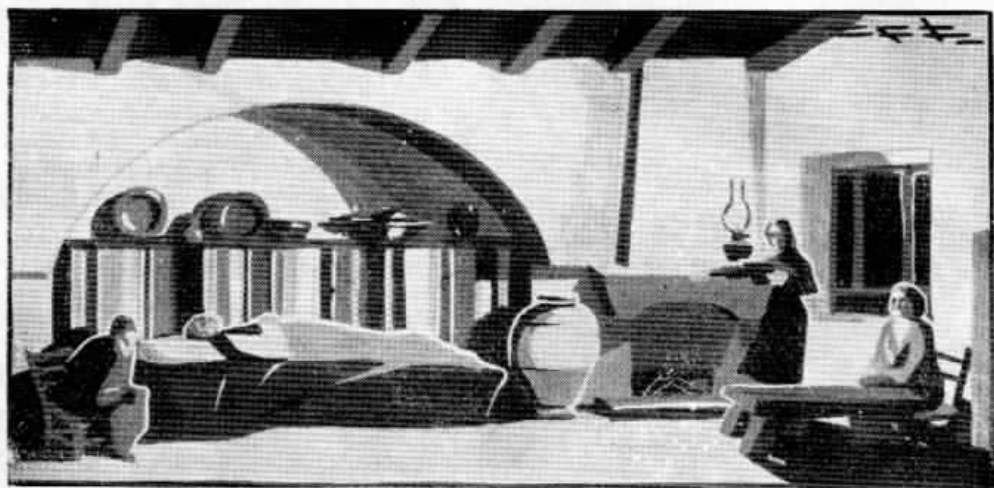
ΜΥΓΔΑΛΙΑ. Παπποῦ, (δακρῶζει) δὲν ἀγαπᾷς τὴν ἐγγονοῦλά σου, τὴ Μυγδαλιά;

νάβει τὸ καντήλι καὶ τὴν λάμπα, τὴν τοποθετεῖ ἄπάνω στοῦ τζάκι καὶ κάθεται κοντὰ στὴ φωτιά).

ΜΗΝΑΣ (οὐκ νὰ ἀπαντήῃ στὸν ἴδιον τὸν ἑαυτοῦ του). Δὲν μποροῦσα, εἶχα σακατευθῆ..., νὰ πάω κάτω..., στὸ δικαστήριο... νὰ τοὺς πῶ: Αὐτὴ! Αὐτὴ νὰ βάλετε στὴ φυλακὴ... Δὲν φταίει τὸ παιδί μου (κλαίει). Ἄχ Μηνᾶ, Μηνᾶ ποῦ σὲ κατήντησε.

(Ἡ Μυγδαλιὸ τὸν κοιτάζει τρομαγμένη).

ΜΥΓΔΑΛΙΑ. Ἄχ θεέ μου, βόηθησέ τον! (στὸν Μηνᾶ) Παπποῦ... (διστακτικὰ θὰ περάσουν κι' αὐτὲς οἱ Ἀποκορῆς χωρὶς



«...Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλόμενα...».

Γιατί κάνεις ἔτσι καὶ τὴν πιχοραίνεις... Ἡσύχασε. Ἡ μητέρα... εἶναι κι' αὐτὴ τόσο πιχοραμένη. Ἦρθε νὰ μὲ δῆ...

(Ὁ Μηνᾶς ἠσυχάζει λίγο, ἐξηλετημένος. Δὲν μιλάει. Ἡ Μυγδαλιά ἐξακολουθεῖ νὰ τοῦ χαϊδεύῃ τὸ κεφάλι. Ἡ Κατερίνα τῆς κάνει νόημα πὸς πηγαίνει στὴ μητέρα τῆς καὶ φεύγει σιγά).

ΚΑΤΕΡΙΝΑ (ψιθυρίζει φερόγοντας). Ἄχ, αὐτὸ τὸ ἄχι του... θὰ τὸν φάῃ.

(Ἐχεῖ βραδυάσει. Τὸ καντήλι στοῦ εἰκονοστάσι τοιρῶζει γιὰ λίγο καὶ σβῆνει. Ἡ Μυγδαλιά φεύγει ἀπὸ τὸν Μηνᾶ, ποῦ φαίνεται νὰ κοιμάται, περνάει μπρὸς ἀπ' τὸ παράθυρο καὶ ρίχνει μιὰ βιαστικὴ ματιὰ ἔξω. Μιά παρέα περνάει μὲ τραγοῦδια καὶ φωνές. Ὑστερα ἀ-

νὰ συγχωρήσῃς (τὴν πνίγει ἕνας λυγμός) τὴν καυμένη τὴ μητέρα...

(Ὁ Μηνᾶς σοπαίνει).

ΜΥΓΔΑΛΙΑ (μὲ παράπονο). Γιατί παπποῦ;

ΜΗΝΑΣ. Νὰ τὴ συγχωρέσω, Μυγδαλιά, ἔ;... Εἶναι μάννα σου... βέβαια, τὴν ἀγαπᾷς (σταματᾷ γιὰ λίγο. Ὑστερα ἀπότομα). Σάμπως ἦλθε... νὰ πῆσῃ... νὰ κλάψῃ στὰ πόδια μου... ὅπως ἐκλαρα ἐγώ, ἐγὼ ὁ Λαοὺς ποῦ δὲν φοβήθηκα κανένα στὴ ζωὴ μου (ἀγριεῖει). Ἦρθε νὰ μοῦ φιλήσῃ τὰ πόδια;

ΜΥΓΔΑΛΙΑ (ἤρημα). Ζήτησε παπποῦ

νά ῥῶθῃ... μὰ δὲν τὴν δέχτηκες.

ΜΗΝΑΣ. Καμώματα! Γιὰ τὰ μάτια τοῦ κόσμου....

(Σωπαίνουν κ' οἱ δύο. Ἡ Μυγδαλιά κυττάζει μελαγχολικῆ τῆ φωτιά πού σπιθηρίζει. Περνάει ἔτσι κάμποση ὥρα).

ΜΥΓΔΑΛΙΑ (κυττάζοντας τὸν παππού της, σιγά). *Κοιμήθηκε ὁ παππούς.... Νὰ τὸν σκεπάσω.*

(Σηκώνεται καὶ πηγαίνει πρὸς τὸ κρεββάτι. Ὅταν φτιάη στὴ μέση τοῦ δωματίου, ἕνα σαβίδι τρίζει δυνατὰ ἀπὸ τὸ περπάτημά της).

ΜΗΝΑΣ (ἀκούει τὸν κρότο). *Ποιὸς ἦρθε; (Νομίζοντας πὸς μπῆκε μέσα ἡ νύφη του) Ἦρθε ἐδῶ; Ἐτόλμησε νὰ μπῆ στὸ σπίτι μου;*

(Ἡ Μυγδαλιά νομίζοντας πὸς μιλάει στὸν ἕρπον του, δὲν τοῦ ἀπαντᾷ. Προχωρεῖ καὶ τοῦ πιάνει τὸ χέρι νὰ τὸν σκεπάσῃ).

ΜΗΝΑΣ (Μὴ μπορῶντας νὰ δῆ, μένει στὴν πλάνη του). *Μοῦ πιάνεις τὸ χέρι; (μὲ ἀγανάκτησι) ἀπὸ νὰ πῶς χάμω... στὴ γῆς... Εἶδες πὸς μὲ κατήγησες ἔ; Ἐοῦ! Τί ζητᾷς ἀπὸμένα; Ὅ,τι εἶχα μοῦ τὸ κατέστρεψες (ἀγριεύει) φύγε!... Φύγε μακρονά μου. Ἄσε με στὴν πίκρα μου, στὴν τύφλα μου, (στοματᾷ ἐξηγλημένος. Ἡ Μυγδαλιά τὸν κυττάζει ἄφωνη. Ὑστερα φέρνει τὴν ταλάμη στὸ μέτωπο, σάν γιὰ νὰ συγκρατήσῃ μιὰ σκέψη, πιάνει τὸ χέρι τοῦ Μηνᾶ καὶ γονατίζει κοντὰ στὸ προσκεφάλό του. Περνοῦν λίγα λεπτά. Ὁ Μηνᾶς ἀπλώνει τὸ τρεμάμενο χέρι του καὶ ψάχνει, σάν νὰ ζητᾷ νὰ βεβαιωθῇ, καὶ συναντᾷ τὸ κεφάλι τῆς Μυγδαλιάς. Ἀντιλαμβάνεται ὅτι ἔχει γονατισεῖ. Ἐκείνη ἀκουμπᾷ τὸ μέτωπό της στὸ χέρι του πού κρατᾷ καὶ ὑποχωρῶντας στὴ συγκίνησι πού τὴν κατέχει ξεσπᾷ σὲ λυγμούς).*

ΜΗΝΑΣ (μαλακώνει). *Κλαῖς;*

(Ὁ Μηνᾶς σωπαίνει. Ἡ Μυγδαλιά ἐξακολουθεῖ νὰ κλαίη γονατιστή. Σ' αὐτὴ τῆ θέσι τὴν βρίσκει ἡ Κατερίνα πού μπαίνει στὸ δωμάτιο).

ΜΥΓΔΑΛΙΑ (μὲ μόλις ἀκούμενη, τρεμουλιασθὴ φωνή). *Συ-χῶ-ρε-σέ με, πατέ-ρα.* (Σηκώνει τὰ δακρυσομένα μάτια της καὶ τὸν κυττάζει μὲ ἀγωνία. Τὸ χέρι τοῦ Μηνᾶ τρέμει μέσο στὸ δικό της. Ἡ Κατερίνα ἀκούγοντας τὴ Μυγδαλιά νὰ λῆη τὸν παππού της πατέρα, κάνει ἕνα κίνημα πού δείχνει ὅτι κατὰλαβε τὴν πλάνη τοῦ Μηνᾶ. Ὁ Μηνᾶς ἐξακολουθεῖ νὰ σωπαίη. Μιά ἀπὸ πάλι γίνεται μέσο

του. Ὑστερα σηκώνει τὰ μάτια του σάν νὰ μι-λᾷ σὲ κάποιον πού νομίζει πὸς βρίσεται στὸ δωμάτιο).

ΜΗΝΑΣ (μὲ ἀλλοιωμένη φωνή). *Μυγδα-λιά... ἐδῶ εἶσαι παιδί μου; Ἐ, δὲν μι-λᾷς; Θὰ χαίρεσαι τώρα ἔ; (στὴν ὑποτιθε-μένη νύφη του. Ἡ φωνὴ τοῦ μόλις ἀκούγεται). Ὁ Θεός... νὰ σὲ συχωρέσῃ... ἄς γίγῃ τὸ θέλημά του (σωπαίνει κουρασμένος. Τὸ πρόσωπό του λάμπει ἀπὸ εἰρηλικὴ χαρὰ).*

ΚΑΤΕΡΙΝΑ (σκουπίζοντας τὰ μάτια της σιγά). *Δόξα σοι ὁ Θεός...*

(Ἀκούγονται πατήματα, ἔξω ἀπὸ τὴν πόρτα. Ἡ πόρτα ἀνοίγει καὶ ἐμφανίζεται ἡ Λόλα Δα-ρέ. Ἡ Κατερίνα βγάζει μιὰ φωνή).

ΚΑΤΕΡΙΝΑ *Μυγδαλιά! ἡ μητέ... (κυττάζει ἔξολισμένη πότε τὴ Μυγδαλιά, πότε τὴ Λόλα).*

ΛΟΛΑ (σὲ ἀμηχανία). *Ἦλθα....*

(Ἡ Κατερίνα τῆς κάνει νόημα νὰ σωπάσῃ).

ΚΑΤΕΡΙΝΑ (σιγά, στὴ Λόλα). *Ὅ,τι ἤ-θελες νὰ κάγῃς ἐσύ, ἔγινε μόνο του (τῆς ἐ-ξηγεῖ τὴν πλάνη τοῦ Μηνᾶ).*

ΛΟΛΑ (μὲ κάποια ἀνηυχία, σιγά). *Μά... Ἦθελα ἡ ἴδια... νὰ φιλήσω τὸ χέρι τοῦ πατέρα πού τόσο πικρῶθηκε ἐξ αἰτίας μου...*

ΚΑΤΕΡΙΝΑ (τὴν στρώχνει ελαφρὰ πρὸς τὸ κρεββάτι τοῦ Μηνᾶ). *Εἶναι καιρὸς ἀκόμη.*

(Ἡ Λόλα πλησιάζει, γονατίζει κοντὰ στὴν κόρη της, φέρνει στὰ χέρια της τὸ χέρι τοῦ Μηνᾶ καὶ τὸ φιλεῖ).

ΜΗΝΑΣ (μὲ συγκίνησι). *Μυγδαλιά, φί-λησε παιδί μου... τὴ μητέρα σου... καὶ πῆς της (μὲ σβυσμένη φωνή) νά... συχωρέσῃ καὶ αὐτὴ τὸν παππού σου.*

(**ΑΥΛΑΙΑ**)

Β'.

(Στὸ ἴδιο δωμάτιο. Τὸ βράδυ τῆς ἴδιας ἡ-μέρας. Ἡ Μυγδαλιά διαβάζει, κοντὰ στὴ λά-μπα, ἀπὸ ἕνα βιβλίω. Ἡ μητέρα της κ' ἡ Κα-τερίνα παρακολουθοῦν).

ΜΥΓΔΑΛΙΑ (μὲ κατάνυξι)... *καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλόμενα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν...*

ΜΗΝΑΣ (ἀπὸ τὸ κρεββάτι του μὲ τρε-μουλιασθὴ φωνή)... *Ἀμήν!*

(**ΑΥΛΑΙΑ**)



ΩΡΑ ΟΛΕΘΡΟΥ

«Καί ἐκ τοῦ καπνοῦ ἐξῆλθον ἀκρίδες εἰς τὴν γῆν καὶ ἐδόθη αὐταῖς ἐξουσία, ὡς ἔχουσιν ἐξουσίαν οἱ σκορπιοὶ τῆς γῆς... καὶ εἶχον αἱ ἀκρίδες θώρακας ὡς θώρακας σιδηροῦς».

Η ΑΠΟΚΑΛΥΨΙΣ

ΤΟ ΦΡΕΑΡ ΤΗΣ ΑΒΥΣΣΟΥ

Βροντολογοῦν οἱ σάλπιγγες στὸν Οὐρανὸ καὶ κρᾶζου
τ' Ἄστρο τὸ μέγα πρὸς τὴ Γῆ νὰ πέσῃ καὶ ν' ἀνοίξῃ
τοῦ Ὀλέθρου καὶ τῆς ἐχθρητας τὸ φοβερὸ πηγάδι
κι' ὄσες ψυχές πού τύφλωσε, στὰ βάθη του νὰ πνίξῃ.

Καὶ τ' Ἄστρο τὸ ἑωσφορικὸ στῆ Γῆ μὲ μιᾶς κυλάει
κι' ὅπου περνάει, κάθε θνητοῦ φρικτᾶ ἢ καρδιά καὶ σπάζει.
Μ' αὐτό, πατώντας σὲ φωτιά, μὲ τὸ σπαθὶ χτυπάει
καὶ τῆς Ἀβύσσου τὸ φρικτὸ τὸ φρέαρ ξεσκεπάζει.

Κι' ἀνέβηκε ὁ καπνὸς ψηλά, ὡσάν ἀπὸ καμίνι,
καὶ σκότισε τὸν ἥλιο καὶ θόλωσε τ' ἀστέρια
καὶ πύκνωσε καὶ λέρωσε τὸν κρυσταλλένιο ἀέρα
κι' ὀλόμαυρα ἔβαψε στῆ Γῆ τ' ἀνθρώπινα τ' ἀσκέρια.

Μὰ ὅ,τι τὰ γόνα παραλεῖ καὶ τις καρδιές παγώνει
ἦταν τὸ μαῦρο τὸ θεριό, πού ἀπὸ μακρὰ προβάλλει:
Ἀκρίδων ἀναρίθμητων τὸ σύννεφο πού ἀπλώνει,
φρίκη στὰ μάτια φέρνοντας καὶ ζάλη στὸ κεφάλι.

ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΘΡῆΝΟΙ

Καὶ τῶν ἀνθρώπων τὰ χλωμά κι' ἀρρωστημένα πλήθη
πού ὡς τώρα γλεντοκόπαγαν κι' ἀκόρεστα ρουφουσαν
τῆς Ἄμαρτίας τὸ πικρὸ καὶ δολερὸ φαρμάκι,
ψηλά τὰ χέρια ὑψώσανε καὶ τὸν Θεὸ καλοῦσαν:

«Παράσχου, Κύριε Θεέ, καὶ πρόφθασε σιμά μας,
Σαλεύει ὁ τρόμος τὴν καρδιά καὶ παραλεῖ ἡ χαρά μας,
τί τῶν Ἀκρίδων τὸ θεριὸ τὴν ἀπειλὴ μουγκρίζει
ἀλύπητο στὸν πόνο μας, ψυχρὸ στῆ συφορά μας.

Κύριε τῶν Δυνάμεων καὶ τῶν ἀνθρώπων Πλάστη,
Ἰλεως γενοῦ καὶ πρόφθασε τ' ἁμαρτωλό, πού κλαίει,
τὸ πλῆθος τ' ἀπερίσκεπτο τῶν τέκνων Σου νὰ σώσης.
Ἀγάπης, ξέρομε, φωτιά ἀπ' τὴν καρδιά Σου ρέει».

Μὰ τῆς δεήσεως ἡ πνοὴ διαλύονταν μὲ τὰ νέφη,
μάταια γιὰ μᾶς ἰκέτευαν κ' οἱ λευκοφόροι φίλοι.
Τώρα οἱ φωνές ἀπάντησι δὲν ἔχουν, μὴτ' οἱ θρῆνοι
νὰ σπάσουν μπόρειαν τ' Οὐρανοῦ τὴ διαμαντένια Πύλη.

ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΟΥ ΚΑΚΟΥ

Κι' άλλοι, πού μές τοῦ Δειλινοῦ τῆ γαληνῆ τὴν ὥρα
ὕμνο ἢ ψυχὴ συνήθιζε πρὸς τὸν Θεὸ νὰ ψάλλῃ
κι' ἀναβε φῶς χαρούμενο, τῆ δόξα Του νὰ ὑμῆσῃ.
Τώρα τὸ Πνεῦμα τοῦ Κακοῦ τὴν πλάσι περιβάλλει.

Καί, ξεστομίζοντας αὐτὸ κράυγές ψευτιᾶς κι' ἀπάτης,
ἔτοιμο ἦταν τῆς φωτιᾶς τὸ σύνθημα νὰ δώσῃ
καὶ τῶν Ἀκριδῶν τ' ἄπειρα τὰ πλήθη πού προστάζει
ἄγρια νὰ ρίξῃ πρὸς τῆ Γῆ, τὸν θάνατο ν' ἀπλώσῃ.

Ο ΕΡΧΟΜΟΣ ΤΩΝ ΣΙΔΕΡΕΝΙΩΝ ΑΚΡΙΔΩΝ

Καὶ τ' Ἄστρο τὸ ἑωσφορικό τὴν προσταγὴ σφυρίζει
κι' ὁρμοῦν οἱ Ἀκρίδες ἄγριες καὶ πεινασμένες μοιάζουν
κ' εἶν' ὡς ἀλόγων ἄρματα πού μακελλεῖ ἔτοιμάζουν
κι' ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιὰ μὲ τρόπο συνταράζουν.

Κ' εἶχαν οἱ Ἀκρίδες στὴν κορφή λαμπρόχρυσο στεφάνι,
ὅμοιο σὰν κύκλος φωτεινός, ὡσὰν ἐκείον πού βγάζει
ὁ ἔλικας μιᾶς μηχανῆς γοργὰ σὰν στριφογέρνει
σ' ἄλλου φωτὸς ἀντιλαμπὴ καὶ φῶς κ' αὐτὸς ἀρπάζει,

Κ' εἶχαν τὴν ὄψι ἀνθρώπινη κι' ἀνθρώπινο τὸ μάτι,
κι' ἀπ' τ' ἀνοιχτὸ τὸ στόμα τους σὰν λιονταριοῦ προβάλλει
σειρὰ δοντιῶν πού ὀρέγονται μικρῶν μωρῶν τὶς σάρκες
κι' αἶμα ἀχνιστὸ νὰ πιοῦν ζητᾶν, τὴ δίψα τους νὰ σβύσῃ.

Κ' εἶχαν τὸ θώρακα, μπροστά, 'πὸ σίδερο κι' ἀτσάλι,
μὰ πέτρινη καρδιά βαθεῖα στὸν κόρφο τους φωλιάζει
κι' ἂν ολέβες τὴν καρδιά κυκλοῦν, τὸ ὑγρὸ πού ἐντὸς τους ρέει,
αἶμα δὲν ἔχει, μὰ νερὸ πού ὁσμὴ μπενζίνας βγάζει.

Κ' οἱ φτέρουγές τους, π' ἀπλώσαν καὶ τοὺς αἰθέρες σκέπουν,
μὲ βροντερὸ ἓνα θόρυβο τὴν ἀκοή μας γδέρνουν
κι' εἶν' ὡς ἀρμάτων τάγματα πολλά, πού κατεβαίνουν
καὶ σ' ἄψυχα καὶ ζωντανὰ θανάτου ρίγη φέρνουν.

Καὶ στὶς μακρυές τους τὶς οὐρές, πού ὅμοιες σκορπιῶνε μοιάζουν,
μὲ τὸ Κεντρί τοὺς ὥπλισεν ὁ Πονηρὸς καὶ κράζει,
κάθε δεντρί νὰ σεβαστοῦν καὶ χόρτο νὰ μὴ βλάψουν
μόνο τὸν ἄνθρωπο νὰ βροῦν, αὐτὸν πού ἐκείος προστάζει.

Καὶ δολερά κι' ἀλύπητα, φρικτὰ νὰ τὸν καρφώσουν
καὶ τῶν σκορπιῶν τὸ δάγκωμα μὲ τὸ κεντρί νὰ δώσουν,
κι' ἂν στάλα ἀπ' τὸ φαρμάκι του μὲς τὶς καρδιές τους στάζει,
τὸν ἄνθρωπο μὲ θάνατο γλυκὸ νὰ μὴ λυτρώσουν.

Κι' ἂν, τέλος, τὰ συχαμερὰ τὰ Γέλοια του ν' ἀκούσουν
ποθοῦν, πού βροντερὰ στ' αὐτιά τους νὰ σφυρίζουν,
τὴ μαύρη τους νὰ θρέψ' ὀρμὴ πρὸς τοῦ Κακοῦ τὴ γνῶσι,
σὲ βάσανο πικρὸ κι' ἀργὸ τὸν ἄνθρωπο νὰ πνίξουν.

ΣΥΜΦΟΡΑΣ ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Κι' από τούς βόγγους τῶν λιμνῶν, πού οἱ θρῆνοι ἔχουν σηκώσει,
κι' ἀπό στερειές πού ἐρήμωσαν κι' ἀπ' ἀνοιχτά πελάη,
κι' ἀπ' τῶν δακρῶν τούς ποταμούς πού αὐλάκωσαν τήν πλάσι,
τόν ἦχο ἀρπάζει ἡ Συμφορά κι' ἀργά θρηνολογαίει :

Τόν Πλάστη σου, ὅπου ψηλά σέ βλέπει, νά λακτίζης
εἶναι σκληρό καί γρήγορα γι' αὐτό θε' νά πληρώσης.
Καί τῆς ὄργης Του ὁ Ἄγγελος σάν ἔρθῃ καί χτυπήσῃ
τήν πόρτα σου, πικρά, θνητέ, γι' αὐτό θά μετανοιώσης.

Κι' ἂν τὸ μυαλό σου θόλωσε καί πάγος στήν καρδιά σου
τείχη θεώρατα ἔστησε, τόν Οὐρανὸ νά κλείσουν,
θύτης καί θυμὰ ὡς γένηκες, φτωχέ, στή συμφορά σου,
τὰ δάκρυα θάρθουν τῆς ντροπῆς γοργά νά σέ ξυπνήσουν.

Κι' ἂν τῆς Ἀγάπης τὸ εὖοσμο κι' ἀμάραντο λουλουῖδι,
πού ἦρθε ὁ Χριστὸς καί φύτεψε ἀπαλά στὰ σωθικά σου,
ἐσὺ τρελλὰ ξερρίζωσες καί πέταξες μακριά σου,
φωτιά θάρθῃ στὰ σπλάχνα σου, χολή μὲς τήν καρδιά σου.

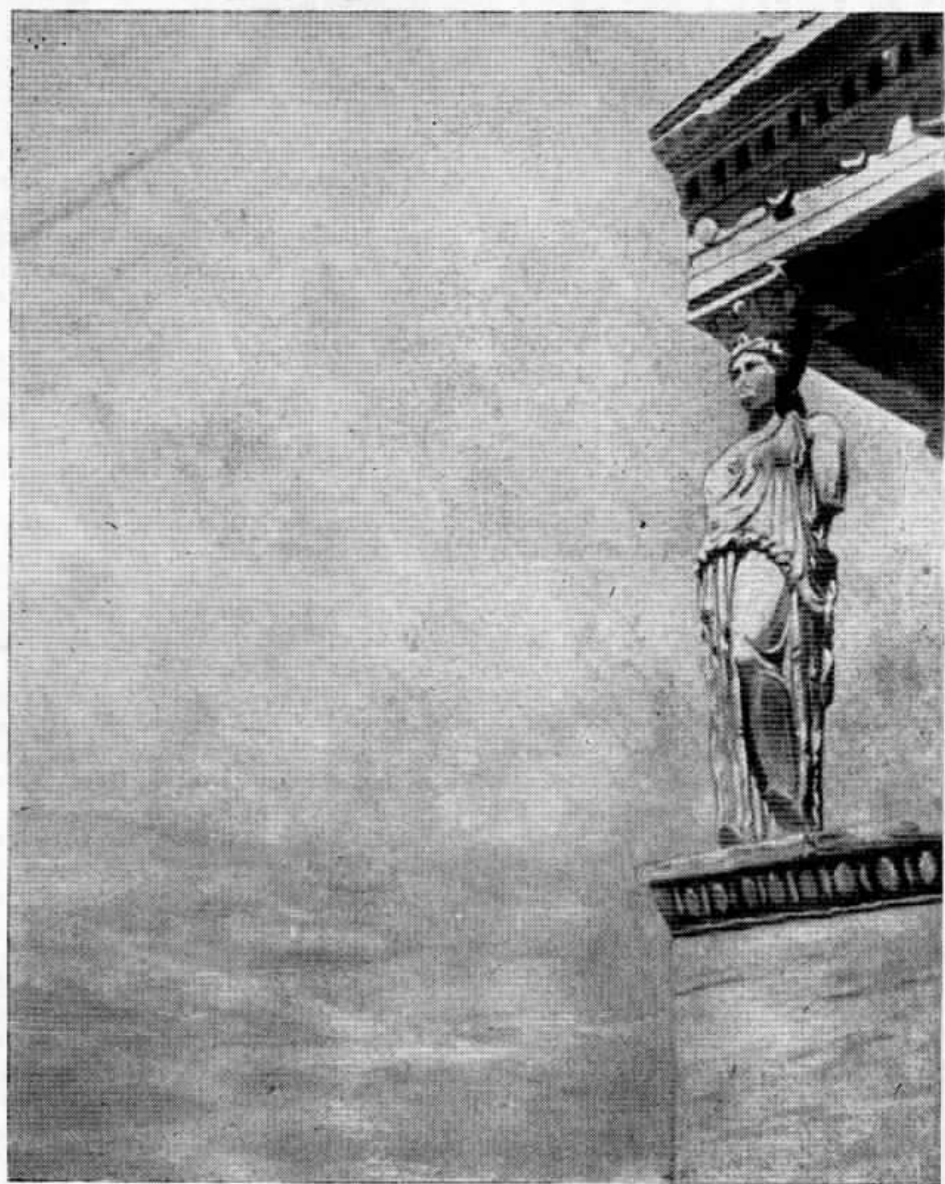
Γιατί σκληρὸς κι' ἀδέκατος ὁ Νόμος τοῦ Κριτοῦ σου,
καί σ' ὅσους π' ἀποστάτησαν τήν πληρωμὴ θά δώσῃ,
ὅταν, πικρὸ μὰ σωστικὸ τὸ φάρμακο θά στείλῃ,
τήν ἀκριβὴ τους τήν ψυχὴ ἀπ' τὰ δεσμά νά σώσῃ.

Κι' ὅσοι πού ἀληθινὰ διψοῦν καί τὸ Θεὸ προσμένουν
τὸ σπλαχνικὸ τὸ χέρι Του νάρθῃ νά τοὺς σκεπάσῃ,
ὅποια ψυχὴ πού ὀφάνεψε καί δέσμια τώρα στέκει
τοῦ πνηροῦ, ἀπὸ λουτρό δακρῶν θά περάσῃ.

Λονδίνο

Φ.





ΚΑΡΥΑΤΙΣ, από τὸ Ἐρεχθεῖον.

Ἄπὸ τὴν ἐκθεσιν ἔργων ζωγραφικῆς τῆς Α. Β. Υ. τοῦ βασιλόπαιδος **ΝΙΚΟΛΑΟΥ**



Ἀπόψεις

ΑΡΧΕΣ

Ἔχω μπροστά μου ἓνα νέο χριστιανικό διήγημα, ἢ μᾶλλον μυθιστόρημα, πού ἐξεδόθη ἐδῶ καί μερικoὺς μῆνες στήν γλῶσσα μας. «Χωρίς θεμέλια», ὁ τίτλος του. Χωρίς θεμέλια, ἢ ζωὴ χωρὶς τὸ θεμέλιο. Τὸ διάβασα ὄχι ἀπλῶς μ' ἐνδιαφέρον—θάταν λιτὴ ἢ ἔκφρασις—ἀλλὰ μὲ πραγματικὴ συγκίνησι. Τὴν συγκίνησι πού δίνει τὸ διάβασμα ἐνὸς πραγματικὰ καλογραμμένου βιβλίου αὐτοῦ τοῦ εἶδους.

Κι' ὅμως, κοντὰ στήν συγκίνησι ἦταν, πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσω καί κάποια ζήλεια. Ἐξήλεψα, γιατί καί τὸ νέο αὐτὸ διήγημα δὲν εἶναι ὀλότελα ἐλληνικό, παρὰ ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὸ Γαλλικό. Δὲν θὰ μπορούσαμε, ἀρὰ γε, νὰχαίμε κανένα τόσο καλὸ βιβλίον, ὀφειλόμενο σ' ἐλληνικὴ πέννα;

Ἀλήθεια! Κάθε πού βλέπει κανεῖς—σὲ πρωτότυπο ἢ σὲ μετάφρασι—ἓνα καλὸ καινούργιο λογοτεχνικὸ ἔργο, ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὴν πηγὴ καθε καλῆς ἐμπνεύσεως, γραμμένο ἀπὸ ξένο λογοτέχνη, θέτει στὸν ἑαυτὸ του τὸ ἐρώτημα, πότε ἀρὰ γε θὰ ἀρχίσουμε κι' ἐδῶ στήν Ἑλλάδα νὰ ἔχουμε λογοτεχνία ἀνώτερη, λογοτεχνία πού νὰ μὴν ἀσχολῆται μόνο μὲ τὴν κατωτερότητα καί τὴν σαπίλα, ἀλλὰ νὰ δείχνη ἐπαφὴ μὲ τὸν ἀνώτερο κόσμον, μὲ τὴν ἀληθινὰ ἀνώτερη ζωὴ. Τόσες καί τόσες ντουζίνες νέα λογοτεχνικά δημιουργήματα στὸν τόπο μας, δὲν θὰ μπορούσαν μερικὰ νὰ ἀσχοληθοῦν ὄχι μὲ τὴν ἀρρωστημένη ζωὴ, παρὰ μὲ τὴν ὑγεία; Δὲν θὰ χειραφετηθοῦμε λοιπὸν ἀπὸ τὸν Πῶλ ντὲ Κόκ; Δὲν θὰ παύσουμε νὰ ταυτίζουμε τὴν Τέχνη μὲ τὸ ἀνατάραγμα τοῦ βορβόρου;

Τὸ τραγικὰ ἀστεῖο ὅμως εἶναι, πὼς αὐτὸ τὸ ἀρρωστημένο κνηρητὸ τῆς ἀρρώστειας ὡς πηγῆς ἐμπνεύσεως, αὐτὸ τὸ λένε «ρεαλισμό». Πειὸ καταστρεπτικὴ πλάνη δύσκολα θὰ μπορούσε νὰ βρεθῆ. Ρεαλισμός, σοῦ λένε, ἀντίληψις τῆς πραγματικότητος. Ἔστι δὲ πραγματικότης, μόνο τὸ κατακάθι, ὁ βουρκοκός, ἢ βρωμιὰ. Καί μόνο ἅμα ἀναταράξις βρωμιές, εἶσαι κοντὰ στήν πραγματικότητα!

Εἶχε, ἄλλοτε, μιὰ μικρὴ δικαιολογία, ἢ ἐλεεινὴ κι' ἀξιοθρήνητη αὐτὴ ἀντίληψις. Τὴν δικαιολογία, ὅτι αὐτὰ «συμβαίνουν καί εἰς Παρισίους». Τὴν δικαιολογίαν τοῦ παραδείγματος τῆς γαλλικῆς τέχνης, πού εἶχε πάρει, στ' ἀλήθεια, αὐτὴν τὴν στροβὴ κατεψύθηνσι. Κακὴ δικαιολογία, βέβαια, ἀλλὰ τέλος πάντων μιὰ πρόφρασις. Ἀλλὰ τώρα; Τώρα, μὲ τὴν θαυμαστὴ στροφή πού δείγματά της βλέπουν τόσοσ ἀφθονα οἱ ἀναγνώσται τῶν «Ἀκτίνων» στὸ βιβλιοκριτικὸ μέρος τοῦ φύλλου; Γιατί αὐτὸ τὸ παράδειγμα τὸ ἀγνοοῦμε; Γιατί δὲν ἀρχίζομε—ἔστω κι' ἀπὸ μίμησι—νὰ παρακολουθοῦμε καί τὴν ἀληθινὰ πλέρια ζωὴ τῆς τιμότητος πού εἶναι πραγματικότης, τοῦ ἠρωϊσμοῦ πού εἶναι κι' αὐτὴ πραγματικότης, τῆς Πίσσεως, πού εἶναι—μάλιστα, εἶναι!—κι' αὐτὴ πραγματικότης;

Ξέρω τί θὰ μοῦ ἀπαντήσετε. Ὅτι ἀρχίζει σιγά-σιγά κι' ἐδῶ νὰ φαίνεται ὁ νέος αὐτός, ὁ πραγματικὸς ρεαλισμός καί στήν ἐλληνικὴ τέχνη. Κάθε ἄλλο παρὰ θὰ τὸ ἀρνηθῶ αὐτό. Βέβαια ἡ σχετικὴ προσπάθεια πού κάποια της ἐκδήλωσι δείχνουν καί μερικὲς σελίδες τούτου τοῦ Περιοδικοῦ, εἶναι ἀκόμα στήν ἀρχή. Μὰ προτιμῶ τὴν πνευματικὴ ὑγεία, ἔστω στήν ἀρχέγονη ἀκόμα ἐμφάνισι, ἀπὸ τὴν ραφιναρισμένη ἀρρώστεια!

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Κ. Μέρμηγκα, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἱστορία τῶν Ἐπιστημῶν (θεωρητικῶν καὶ θετικῶν). Σελίδες 9+537, Ἀθήναι 1940.

Τὸ νῖον τοῦτε ἔργον τοῦ πολυγραφωτάτου Καθηγητοῦ ἔρχεται νὰ ἀναπληρώσῃ ἓνα πραγματικὸν κενόν, τὸ ὁποῖον ὑπῆρχεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν βιβλιογραφίαν. Ὡς γνωστὸν, οὐδεμία σχετικῆς ἐργασίας περιλαμβάνουσα τὴν πλήρη ἱστορίαν τῆς ἐπιστήμης ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τῆς πολιτικῆς ἀρχαϊότητος μέχρι σήμερον ὑπῆρχεν εἰς τὴν γλῶσσάν μας. Καὶ ὅμως, τοιοῦτος δὴρυγὸς εἶναι ἀπαραιτήτος, κατότιν μάλιστα τοῦ πολλαπλοῦ χωρισμοῦ καὶ τῆς καταληκτικῆς ἐξελίξεως τῶν διαφόρων ἐπιστημονικῶν κλάδων.

Ὁ συγγραφεὺς, μὲ τὴν πολυμερῆ μόρφωσιν ἢ ὅποια τὸν χαρακτηροῦν, ἐπέτυχεν νὰ συμπεριλάβῃ εἰς τὸ σχετικῶς σύντομον ἔργον του τὰς κυριώτερας φάσεις τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος.

Ἰδὸν ἓνα σύντομον διάγραμμα τῆς πορείας τοῦ ἔργου. Βραχέτα ἐκθετοὶ τὸν ἐπιστημῶν τῆς προελληνικῆς ἐποχῆς (ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων μέχρι τοῦ 6ου π. Χ. αἰῶνος). Ἀπτομεροστέρα περιγραφεῖ (σελ. 12-68) τῆς Ἑλληνικῆς ἀκμῆς. Ἱστορία τῶν ἐπιστημῶν ἀπὸ τοῦ 3ου π. Χ. αἰῶνος μέχρι τῆς Ἀναγεννήσεως (σελ. 68—162). Ἀναγέννησις (14ος, 15ος καὶ 16ος αἰῶν) καὶ ἐν συνεχείᾳ 17ος μέχρι τοῦ 19ου καὶ ἀρχὴ τοῦ 20ου αἰῶνος.

Ἢ ἐκθετοὶ τῶν ἀπορῶντων εἰς ἐκάστην ἐπὶ μέρους ἐπιστήμην βραίει παραλλήλως ἐν τῷ πλαίσῳ ἐκάστης περιόδου καὶ ἢ διαίρειται αὐτὴν ἀξάνει, ἀρ’ ἢ εἰς ἐπιστήμην ἀνδροῦνται καὶ ἀποκτοῦν ἴδιον περιεχόμενον.

Με συντομίαν, σαφήνεια καὶ γλαφυρότητα ἐκτίθενται αἱ ἀρχαὶ καὶ αἱ ἀντιλήψεις τῶν διαφόρων ἐπιστημῶν, ἀκολουθεῖ δὲ κατὰ κανόνα καὶ σύντομος κριτικὴ αὐτῶν. Ὑπόμαχος καὶ ἐνθουσιώδης ἑκπαιδευτικὸς ἀνα καὶ ἡμνητῆς τῶν πνευματικῶν ἀξιών τοῦ ἀνθρώπου, ὁ συγγραφεὺς, ἐβρίσκει συχνὰ τὴν εὐκαιρίαν νὰ τονίσῃ τὸ ἀβίασμον τῶν ὀλιστικῶν καὶ μηχανοκρατικῶν ἰδεῶν τῶν διαφόρων φιλοσόφων. Ἀναγνωρίζον καὶ ἐκτιμῶν ἰδιαιτέρως τὴν ἀξίαν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας, ἐκφραζέται μετὰ θαυμασμοῦ διὰ τὸ πρόσωπον τοῦ Θεομυθώπου (σελ. 34) καὶ ὑπερμαχεῖ ὅσον ἀπορῶ εἰς τὴν ἐνοίκην ἐπίθεσιν, τὴν ὁποίαν ἤνεγκαν ὁ Χριστιανισμὸς ἐπὶ τὴν ἐπιστημονικὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ (σελ. 99—100).

Εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου ὁ συγγραφεὺς κάμνει μίαν γενικὴν ἐπισκόπασιν τῆς πορείας τῶν ἐπιστημῶν (σελ. 448—492), ὅπου χαρακτηρίζει δεόντως τὴν ἀξίαν τῶν διαφόρων φιλοσοφικῶν συστημάτων εἰς τὰ ὅποια δὲν δύνανται κανεὶς νὰ εἴη καμμίαν ἐπισκοπῶσιν. Ἀπόδειξιν δὲ τούτου ἀποτελεῖ ἡ δομιῆς τῶν κατηγοριῶν «ὅς αὐτοὶ οὔτοι οἱ φιλόσοφοι προσάπτουν οἱ μὲν κατὰ τῶν

δὲ, ὡς τάχα ἀποβατοῦντων καὶ ἀνοητολογούντων», γεγονός ὅπερ ἐξάγεται ἐκ τῆς «φουκικῆς ἐλλειψως παυτὸς ἄλλου δυνατοῦ εἰλῆχον» (σελ. 476), ἐκτὸς τῆς ἀφειρητίας πρὸς ἐρευνα τῆς ἀληθείας.

Πολὸ δρθῶς τονίζει ὁ κ. Μοιρηγκας τὴν ἀδυναμίαν τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων εἰς τὸ νὰ δώσουν ἓνα κανόνα χρήσιμον διὰ τὰ προβλήματα τοῦ ἀντιμειτωπίζει καθ’ ἐκάστην ὁ ἀνθρωπος, ἐνῶ ἢ «θησοκεντικὴ πίστις, ἴλεει, εὐρίσκεται πολὺ πλησιέστερον πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην λογικὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν σκοπιμότητα τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἢ ἢ φιλοσοφία. Ἡ Ἔθροσεκία, προσθίεται, συνωδύνει καὶ αὐτὴ τὸ πνεῦμα πείραν τῶν ορίων τοῦ ἐξερωνητοῦ, ὅχι δ’ ὅμως ἵνα ταλατῆσῃ αὐτό, ὡς πρῶται ἢ φιλοσοφία, δι’ ἀσυστάτων καὶ φανταστικῶν δογματισμῶν, ἀλλ’ ὅπως προσφίρη πρὸς αὐτό ὡς ἀνάλλαγμα τῆς ἀγνωσίας, τὴν εἰρηνευτικὴν καὶ παρήγορον γαλήνην τῆς πίστεως. Διότι ἐπὶ τίλους τί σημαίνει «γνώσις»; Σημαίνει τὴν ἐναντάπασιν τοῦ νοῦ διὰ τῆς βεβιωσσεως πείραν τῆς «ἀληθείας». Ἄλλο ποία ἀλήθεια εἶναι ἀληθεστέρα ἐκείνης ἢν προσφίρει ἢ ἐδορία ἰθροσεκτικὴ πίστις;» (σελ. 478—79).

Ὁ συγγραφεὺς δίδει ἐν συνεχείᾳ ὠρισμένας ἀρχὰς καὶ κανὸν θέσεις, τὰς ὁποίας δύνανται εἶη ἢ ἀποστολὴ τοῦ ἐπιστημονικοῦ νοῦ. Θὰ μὰς ἐπιτόρησῃ ὅμως ὁ ἀσθεστὸς καθηγητῆς νὰ παρηγορήσασιν ἐν σχέσει πρὸς τὸ προτεινόμενον ἐπ’ αὐτοῦ φιλοσοφικῶν σίστημι καὶ πρὸς ὅσα ποιοκοσμικῆς ἀκτινοβολίας, περὶ ἐνιαίας καὶ αἰωνίου κοσμικῆς μητρος δυνάμεως τῆς «ἐνεργείας» καὶ τῆς «Φύσεως» γράφει, ὅτι ταῦτα, κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν τῶν τοῦλάχιστον ἐμφάνισιν, προκαλοῦν ἐντύπασιν ἕνεσθμιζουσαν παθητικὰς ἀντιλήψεις. καθ’ ἢ ἀναζητεῖται ἢ αἰτία τῆς ὑπόθεσεως τοῦ ἀπερσασμένου εἰς αὐτό τοῦτο τὸ ἀπερσασμένου καὶ αἰκιστόν (Φύσις, μητοικὴ δύναμις κλπ.). Καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, βεβαίως, δὲν δυνάμεθα ποτὸ νὰ ἀποδώσασιν ἰδιάζουσαν σπουδαότητα. Μὲ αὐτὴν τὴν ἐπιφύλαξιν, συνιστοῦν θεομύματα εἰς τοὺς ἀναγνώστες μας τὴν ὠλέτην τῆς προκειμένης ἰθαλασεως τοῦ διακεκομμένου καθηγητοῦ.

A. K.

*

Τὸ βιβλίον τοῦ κ. Δ. Ἀλιπράντη «Σαλπισματα» ἀπεσθύνεται ἰδικιτέρως πρὸς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν γενεάν. Περιέχει πέντε ὀμιλίαις ποῦ ματαδόθησαν ἀπὸ τὸν Ραδιοφ. Σταθμὸν Ἀθηνῶν. Χαρίεις περιττῶν καὶ φηνην ρητοραίαν, μὲ λόγια ὅμως ζωντανὰ καὶ μὲ θέρην καὶ πίστιν, ἀναπτύσσονται θέματα ζωτικῶ ἐνδιαφέροντος, καὶ, τὸ σπουδαίτερον, ἢ ἀνάπτυξις τῶν γίνεται πάντοτε μέσα εἰς τὸ πλαίσιον ὀγμῶν κοινωνικῶν, ἔθνικῶν καὶ ἰθροσεκτικῶν πεσοπθίσεως. Τέτοια βιβλία εἶναι, ὀμολογοσμένως, ὅχι ἀπλῶς χρήσιμα, ἀλλὰ εἰεργετικά εἰς τὸν ἀναγνώστην τῶν, καὶ μάλιστα τῶν νέων.

A. Λαμπρ.

Τὸ βιβλίον τοῦ D. R. Davies «On the Orthodoxy» πρέπει νάπεσε σάν βόμβα στήν μερίδα ἐκείνων πού βλέπουν τόν Χριστιανισμό μὲ τὸ πρῶμα τοῦ Ὀρθολογισμοῦ. Περισσότερο γιατί ὁ D. Davies ὑπῆρξεν ὁ ἴδιος σφοδρὸς ὀρθολογιστής, πού ἔρχεται ὅμως τώρα, μὲ ἀληθινὰ βρετανικὴ εὐκρίνεια, νὰ δημολογήσῃ τὴν πλάνη τὸν καὶ νὰ ἀποκηρύξῃ τὶς καλῆς ἀρχές του, δίνοντάς μας συγχρόνως ὅλους τοὺς λόγους πού τὸν ὠδήγησαν στήν ὀρθόδοξη (μὲ τὴν εὐρεία σημασία τῆς λέξεως) βίαι τῆς χριστιανικῆς του πίστεως. Τὴν ἐντύπωση πού προεκάλεσε τὸ βιβλίον αὐτό, τὴν μαρτυρεῖ καὶ μόνη ἡ πληροφορία πὺς τὸ περιοδικὸ «Literary Times» ἐδημοσίευσε εἰδικὸ ἄρθρον.

Ἄξιζει νὰ σημειωθῇ ἰδιαιτέρως τὸ κεντρικὸ σφάλμα πού, ὅπως διηγείται ὁ συγγραφεὺς, τὸν εἶχε ὀδηγήσει στὸν καλὸ ὀρθολογισμό, σφάλμα ἄλλοστε κοινὸ καὶ γιὰ πολλοὺς ἄλλους: Ἡ σύγχυσις τοῦ Χριστιανισμοῦ μὲ πράγματα ξένα πρὸς τὴν βασικὴν ἀλήθειαν του. Στὴν προτίπωση τοῦ συγγραφεὺς ἡ πικρὴ φτώχεια τῆς ζωῆς του τὸν ἐστρεψε στὴν μελέτη τῆς χριστιανικῆς κοσμοθεωρίας. Καὶ μὰ πού τὸ κίνητρο ἀφοροῦσε ὑλικὰς καὶ ἄμοιρας ἀνάγκας τῆς ζωῆς του, τὸν τράβηξε τὸ κοινωνικὸ μέρος. Ἔτσι στὸν Χριστιανισμό εἶδε μὴ ὑψηλότερη ἴσως, μὰ ἀπόλυτα ἐκλαϊκὴ μορφή Κοινωνισμοῦ πού, γιὰ νὰ μπορῇ νὰ ἀταξῆ ἐντὸς καί ἁδόνου, θάπρεπε νὰ ἀποστραγγισθῇ ἀπὸ κάθε τι τὸ ὑπερφυσικόν. Ἔτσι ὁ συγγραφεὺς μὰ ὠδήγηθηκε στὸν θεολογικὸ ὀρθολογισμό τοῦ αἰῶνος του. Ἐπίστευσε ὅτι «Κοινωνικὸν Ἐὐαγγέλιον, μὲ τὸν Ἰησοῦν ὡς τὸν ἀρχηγὸ καπνίας κοινωνικῆς οὐτοπίας πού κατὰ τὴν ἔφεση τὸ δνομα τῆς «Βασιλείας τοῦ Θεοῦ» ἐπὶ τῆς γῆς. Σύμφωνα μὲ τὴν οὐτοπία αὐτή, ὁ ἄνθρωπος, φέρεται καλὸς, ὑπίατη μὰ προσωρινή ἱστορικὴ παρεκτροπή, πού θὰ τὴν καταρτίσῃ ὁμοως οἰκτιογὰ, μὲ τὴν καλὴν του προσπάθεια, ὅσο προχωρεῖ πρὸς τὴν τελειότητα ὑπὸ τὸ ἀσφαλὲς φῶς τοῦ Ὀθμανισμοῦ.

Τὸ δνερο ὅμως αὐτὸ θάφτηκε κάτω ἀπὸ τὸ ἐρεῖπια τοῦ 1914. Καὶ μολοντοῦ ὁ συγγραφεὺς τὸ λέει τώρα, δὲν τὸ εἶχε ὅμως ἀμολογήσει ἀπὸ τότε. Ἡ πίστις στὴν ἀρχὴ τῆς προσόδου ἦταν γερὰ θεμελιωμένη μέσα του καὶ δὲν μπορούσε νὰ ξεριζωθῇ τόσο εὐκόλα. Στὴ θῆσι αὐτοῦ τοῦ «κοινωνικοῦ» δηθ-ν Χριστιανισμοῦ, πού δὲν εἶχε Χριστὸ, ὠρθώθηκε μὰ ἄλλη, πὺ πλατεία, οὐτοπία: Τοῦ παγκοσμίου παιορισμοῦ (εἰρητισμοῦ). Ἀλλὰ μέσα στὸ χάος τῆς τελευταίας αὐτῆς σκοτεινῆς δεκαετίας, πού τὴν ἐξῆσασε ὅλοι, ἡ ἰδέα τῆς «προόδου» πού συντελεῖται ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο καὶ δὲν ἔχει καμμίαν ἀνάγκη ἀπὸ τὴν βοήθεια τοῦ Θεοῦ, βροῆκε τὸν τελετικὸ τῆς θάνατο. Καὶ ὁ συγγραφεὺς, ὁ παλῆος πολέμιος τῆς χριστιανικῆς παραδόσεως, ἔρχεται τώρα νὰ δημολογήσῃ καθιρὰ τὴν πλάνη του καὶ μαζί μ' αὐτὸ νὰ μᾶς πῇ πού βροῆκε τὴν ἀληθινὴν λύτρωσι.

Ἡ ἀλή ἀλήθεια, πού τόσον καιοὸ τὴν περιφρονοῦσε ἢ τὴν παρεβλεπε, γιατί δὲν ἤθελε νὰ

τὴν δεχθῇ καθαρή καὶ ἀδολή ὅπως τοῦ δόθηκε, τοῦ παρουσιάσθηκε τώρα μὲ καινοῖοιο φῶς καὶ νέα δύναμι. Μὲ τὸ ζωντανό, μακροχρόνιο καὶ μαχητικὸ πείραμα τῆς ζωῆς του, ἀνεκάλυψε πὺς ἀληθινὰ τὸ Ἐὐαγγέλιον ἐκφράζει τὴν βασικώτερη ἀλήθεια πὺ ἐπὶβῆκε ποτε, διατ μᾶς λέει πὺς ὁ ἄνθρωπος, χωρὶς τὴν ὑπερφυσικὴ ἀπό τὸ Θεοῦ, εἶναι ποτισμένος ὡς τὴ ρίζα μὲ τὸ Κακό. Ἡ ζωὴ του δλοκλήρη εἶναι μὴ ἔσσοφορικὴ κἀλή μὲ σκοπὸ τὴν ἐγκοκτικὴ ἀπόκτησι δυνάμειως ἐς βίους τῶν ἄλλων. Αὐτὸ ὀδηγεῖ στὴν διάσπασι κάθε δεσμοῦ μὲ τὸν Θεοῦ. Ἔτσι κάθε «πρόσδος» τοῦ «πολιτισμοῦ» (δταν αὐτὸς στηρίζεται πάνω σὲ κίνητρο ἀντιθετο πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ) συνδένεται ἀπὸ μὴ παράλληλη πρόδοιο τοῦ κακοῦ. Τὸν ἀκολωθῆτὶ μὰ κατάρα. Ὅσο ὑποδουλιώνει λοιπὸν ὁ Ὀθμανιστικὸς πολιτισμὸς τὸ στοιχεῖα τῆς φύσεως, (μὲ ἀληθινὰ στὸ σημεῖο αὐτὸ εἶχε κατακλητικὴ πρόδοιο) τόσο φουτιώνει μέσα του τὸ μαῖορο πνεῦμα τῆς κατωστρεφῆς. Ὁ ἄνθρωπος, ὁ ἀκαταμάχητος δαμοστὴς τῶν πάντων, δὲν ἔχει τὴν δύναμι νὰ λυτρωθῇ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτοῦ του. Κάθε ἱστορικὴ του προσπάθεια ὀδηγεῖ στὸ τέλος μοιραῖα σὲ μὴ τελικὴ συντριβὴ καὶ ἀποσύνθεσι.

Ἀλλὰ ἐδῶ τὸ χριστιανικὸ κήρυγμα ρίχνει ἄπλετο τὸ φῶς τῆς ἀλήθειαν του. Ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ δὲν ἀποτελεῖ μὴ μελλοντικὴ κοινωνικὴ οὐτοπία, ἀλλὰ κατὶ ζωντανό, πού βραδεται καὶ πάνω, ἀλλὰ καὶ μέσα στὴν Ἱστορία καὶ τὸν γρόνο. Ἀποτελεῖ τὴν ἀπόλυτη ἐπιμβασὶ τοῦ Θεοῦ στὶς ὑποθέσεις τῶν ἀνθρώπων. Ὁ ἄνθρωπος, εἶτο, δὲν ἀφῆθηκε μέσα στὴν ἀμφοτολή σπητῆς καρδιάς του, Ὁ Χριστὸς, ὡς δυνάμις ὑπερφυσικὴ καὶ ὑπεράνθρωπη, ἦθε καὶ κάθωρε ἀπάνω στὸν Στανό τὴν ἀτοικὴν ἀμαρτία καὶ μὲ τὴν ἀνάστασι Του ἐλευθέρωσε τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ κάθε ἐνοχὴ παλῆας ἀμαρτίας, δίνοντάς του εἶσι τὸ θεῖο δῶρο, τὴν δύναμι νὰ σκορπίσῃ στὸν ἀδελφὸ του, τὸν συνάνθρωπό του, τὴν ἴδια ἀγάπη πού εἶδειζε γι' αὐτὸν ὁ Θεός. Ἡ τελικὴ του ἀθανασία θὰ δλοκλήρωσῃ τὴν ἀγάπη αὐτή, καὶ θ' ἀναδιγθῇ ἡ θριαμβευτικὴ δύναμις πού θὰ συνήγει αἰώνια καὶ δπαδοῦς τοῦ Κράτους τοῦ Θεοῦ.

Ἐδῶ ὅμως ἀρχίζει ἡ προσωπικὴ εὐθύνη τοῦ καθενὸς μας. Τὸ θαῦμα αὐτὸ τῆς λυτρώσεως ἐξαργάται ἀπόλυτα ἀπὸ τὸν καθένα μας ὡς ἄτομο. Ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ μπορεῖ νὰ περικυκλῶρη τὸ ἄπειρο, ριζώνει δμως μόνον μέσα στις καρδιὰς ἐκείνων πού δείχνουν μὲ τὴν θέλησί τους προσωπικὴ συνείπεια καὶ ἀνταπόκρισι στὴ φωνὴ τοῦ Θεοῦ.

*

«Hinduism or Christianity?», εἶναι τὸ ἐρώτημα πού θίγει στὸ βιβλίον τοῦ Sydney Cave. Θὰ ἐπικαρτίσῃ τελικὰ ὁ Χριστιανισμὸς στὰς Ἰνδίας; Τὰ γεγονότα πού ἄφθο-να ἀναφέρει, ὕστερα ἀπὸ προσωπικὴ μελέτη, καὶ τὸ ἐπιτόπιο ἀποστολικὸν του ἔργο ἐκεῖ, στηρίζουν τὴν πρόβλεψη πὺς αἱ Ἰνδία, ἂν ἐξακολουθῆρη

ἡ ἴδια πρόδοτος καὶ σὺ μῆλλον, ὅχι σὲ πολὺ μακρὸν σχετικῶς διάστημα, θάχουν γίνει χριστιανικές. Καὶ ὁ Mr Cave ἐξηγεῖ μερικoὺς ἀπὸ τοὺς λόγους ποὺ ὀδηγοῦν σ' αὐτὴ τὴν μεταστροφή. Λέγει ἀπὸ τὸν Ἰνδὸ τὸ ἀντιχριστιανικὸ ἔθωσιτικὸ πνεῦμα τῶν λαῶν τῆς Ἑβρώπης. Ὁ λαὸς ζῆ, σ' ἓνα βαθμῶ, ἓνα ἀγρὸ αἰσθημα πνευματικότητος, ποὺ ἐκδηλώνεται ἔξωτερικῶς μέσα στὴν ἀτμοσφαιρα τῆς ἀπλῆς καλωσύνης του καὶ τῆς ἀνετικότητος του στὶς σχέσεις του μὲ τοὺς ἄλλους. Ἔτσι ἐξηγεῖται γιατί ἡ τεραστία ἐργασία τῶν χριστιανῶν ἱεραποστόλων στὴν σφαιρα τῆς ἀνακουφίσεως τῶν ἀσθενῶν καὶ τῶν ἀποκλήρωσιν τῶν Ἰνδιῶν ἀφίνει ὅχι μόνον ἔπνοο αἰσθημα θαυμασμοῦ, ἀλλὰ καὶ μιὰ αὐθόρμητη διάθεσι μιμήσεως. Λέγει δμως, ἀπὸ τοὺς μὴ χριστιανούς, ἡ ζωντανὴ «ἀποκαλίψις». Ἀδυνατοῦν νὰ ἴδουν τὸν Θεὸ ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτοὺς. Ἐξακολουθεῖ γι' αὐτοὺς νὰ εἶναι «ὁ ἀγνώστος, ὁ ἀγνωστὸς, ὁ ἀνίκανος νὰ ἀγαπήσῃ, καὶ νὰ ἀγαπηθῆ». Κι' ἔτσι ὅταν τοὺς παρουσιάζεται ὁ Θεὸς ζωντανός καὶ γεμάτος ἀπὸ ἀγάπῃ, σὺ πρόσωπο ἐκείνων τῶν ἀφρωσιμίωνων πνεῶν ποὺ ἐργάζονται σὺ Ὁνομά Του, τότε ἡ καρδιά των κερδίζεται ἀπὸ τὴν χριστιανικὴ πίστι. Δὲν εἶναι πια τότε γι' αὐτοὺς ὁ Θεὸς τὸ ἀκαθόριστο ὄν, ἀλλὰ ὁ Πατέρας.

Αὐτὸ ἔχει τόσο πολὺ τραβήξει τὴν ἀγάπῃ τους σὺ πρόσωπο καὶ τὴν διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ, ὥστε κι' αὐτὸς ἀκόμα ὁ Μαζάτιμα Γ'άρτι ν' ἀναγνωρίζῃ τὸ ἀνυπέβλητο μεγαλεῖο τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ Ἄγγλος συγγραφεὺς μᾶς δίνει πολλὰ τέτοια παραδείγματα ὀνομαστικῶν Ἰνδῶν, ποὺ ἀπὸ θαυμασμό πρὸς τὴν προσωπικότητα τοῦ Ἰησοῦ αἰσθάνθησαν πολλοὶ πίστι, ἄλλοι θαυμασμό καὶ ὄλοι ἀγάπῃ. Καὶ εἶνε ἀξιοπρόσεκτο τὸ ὅτι ἐκεῖνο ποὺ μελετοῦν περισσότερο, ἀπὸ τὴν μορφή τοῦ Χριστοῦ, καὶ ποὺ τοὺς ὀδηγεῖ στὴν πίστι δὲν εἶναι μῆτε ἡ ζωὴ, μῆτε τὸ κήρυγμα, μῆτε ὁ τρόπος τοῦ θανάτου Του. Εἶναι κι' αὐτὰ, ἀλλὰ, ἔξω καὶ ἄπανά ἀπὸ ὄλα αὐτὰ, ἐκεῖνο ποὺ τοὺς τραβᾷ περισσότερο εἶναι ἡ Ἀνάστασις Του.

Τὸ βιβλίον τοῦ Sydney Cave ἔρχεται νὰ μᾶς θυμίσῃ μιὰ μεγάλῃ ἀλήθεια ποὺ δυστυχῶς πολλοὶ λαοὶ καὶ ἄτομα εἶνουν νὰ τὴν ξεχάσουν. Ὅτι εἰς πέτομα τῶν διωγμῶν ποὺ ὑφίσταται ὁ Χριστιανισμὸς ἀπὸ τοὺς διαφόρους «ισμοὺς», αὐτοὺς προχωρεῖ θρησκευτικῶς. Κι' ἂν μερικὰ ἔθνη στὴν γηρασμένη Ἑβρώπη τὸν διώχουν, ἄλλα μεγαλύτερα ἔθνη τὸν ἀγκαλιάζουν. Γιὰ νὰ μὴν ζωντανὸ μέσα στοὺς αἰῶνας πῶς κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, ἐκεῖνο ποὺ μεταβάλλει τοὺς λαοὺς ἀπὸ πολιτισμένους σὺ βαρβάρους, ἂν γράσουν τὸν χριστιανισμὸ τους, ἀνυμνῶναι ἄλλους ποὺ τὸν δέχονται «αἱ τὸν ἀγκαλιάζουν».

Ἰ νουβέλλα τοῦ W. Turner, «The Duchess of Popocapelt», εἶναι μιὰ τουχτερὴ σάτυρα τοῦ συγχερόνου ἀγγλικοῦ ὀρθολογισμοῦ. Τὰ ὀνόματα, φυσικὰ, κερβονται κάτω ἀπὸ ψευδώνυμα. Τὸ βιβλίον γε-

νικὰ εἶναι γραμμένο μὲ ἐξαιρετικὴ ἐξυπνάδα, ἀνετη εἰρωνεία καὶ ὀξεία ἐπιχειρηματολογία. Μὲ τὸ προσωπικὸ ὄφος καὶ τὴν ἐλευθερία ποὺ δίνει ἡ «μυθιστορηματικὴ» μορφή, ὁ συγγραφεὺς εἶχε ὄλα τὰ μέσα γιὰ τὰ ἔξοκαπῶ (ποῦ ἡδονὴ αἰσθάνεται ἀλήθεια κἀνοτίας το!) πολλὰ ἀπὸ τὶς ἄγνωεις, τὶς προκαταλήψεις καὶ τὶς τρέλλες πολλῶν ὀπαδῶν τῆς περιφημῶν «intelligentia».

*

Τὰ προβλήματα ποὺ θέτει ὁ Mr A. Morgan σὺ βιβλίον του «The Needs of Youth» (Αἱ ἀνάγκαι τῆς νεότητος) ἐνδιαφερόουν τοὺς νέους ὄλου τοῦ κόσμου. Τὸ βιβλίον του δὲν εἶναι μόνον μιὰ φλογερὴ παραίσεις στὴ ὄρασι, δὲν εἶναι πάλι τὰ ἔξοκῆλιμα μιὰς καρδιάς ποὺ καίεται ἀπὸ ἓνα λεπτόν ουναισθηματισμὸ, ἀλλὰ ἀπευθίνεται κυρίως στὸν κοινὸ πολιτικὸ τοῦ, στὴν οἰκονομία τοῦ τόπου, στὴν κοινωνικὴ δικαιοσύνη, στὴν λαϊκὴ ἠθικὴ. «Γιατί, ὀριτὰ ὁ Mr Morgan, ἐπιβάλλετε, ὡς θεσμὸ ὑποχρεωτικῶ, τὴν ἐκπαίδευσιν, τὰ παιχνίδια, τὴν λαορικὴ ἐπίβλεψιν, τὴν ἠθικὴ ἐπιτήρησιν, ὡς τὰ δεκαπέντε χρόνια, καὶ κατόπι, ἔτσι ἔσφηνικὰ καὶ ἀπτόμοι, προσφορίζετε πῶς τώρα τάχα τὸ παιδὶ εἶναι πια ἑαυτὸ νὰ ριφθῆ στὸν κόσμον ὡς πολιτὴς ὄρους». Ὁ συγγραφεὺς βλέπει τὴν ἐπάλληλη σχέσηιν ποὺ ἔχουν ἡ ἐργασία τοῦ νέου καὶ ὁ τρόπος τῆς ψυχγωγίας του, μὲ τὸν ἠθικὸ δρόμο ποὺ θὰ πάσῃ. Καὶ δὲν βλέπει τὸ πράγματα... ἀπὸ τὸν ἄμωβον! Μὰ ὅσο αὐτὸ δὲν τὸ ἐμποδίζει, γιατί ἔχει καρδιά ποὺ ἀγαπᾷ, νὰ κληροιάσῃ ὄλους ἐκείνους ποὺ ὀδηγοῦν τὸν νέο, μὲ τὶς τυχαιοσιτήσεις ποὺ τοῦ δίνουν, σὺ πιστό, σὺν κλησὸ, σὺ τυχερὸ παιχνίδι, στὴν ἀνηθικότητα.

*

Ὁ Τζὼρτζ Μπῶλιγγκ, ὁ ἦσος τοῦ νέου βιβλίου τοῦ G. Orwell: «Coming up the Air» (πηγαίνοντας γιὰ καθαρὸν ἄερα) εἶναι ἀντιπροσωπευτικὸς τύπος πολλῶ κοινῶ ἀνάμωσας: Στρογγυλὸς καὶ παχυντός, μὲ κόκκινα μάγουλια, χυροῦμνην ὄρη, ὀλη χυοῦμορ... ἀλλὰ καὶ μὲ κάποιου πληγῆ στὴν καρδιά! Ἀγαπᾷ τὴν ζωὴν του καὶ τὴν γαίρηται, μὰ δὲν παραλογίζεται ἔσθου πῶς μέσα σὺ σπῆτι τῆς ψυχῆς του κερβονται καὶ μερικὰ ψυχικὰ κωρογέλια ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ τὰ σκεπᾷσῃ ἀπὸ τὰ δικά του μάτια, ὄσο κι' ἂν τὸ κἀν στοὺς ἄλλους μὲ τὴν αὐτορεκκῆμα του. Ἔπειτα ἡ δουλειὰ του. ἔσθου αὐτὸς πῶς γίνανε τὰ χρογέματα. Κι' ἀκῶμη σναισθάνεται πῶς γιὰ νὰ ζῆσῃ κατὰ μὲ τοὺς ἄλλους στὴν κοινωνία, ἀν' ἄνθρωπος τοῦ κόσμου» κι' αὐτὸς, θὰ πρῆψῃ ρᾶχη δυὸ χαρακτηριστικὰ: καρδιά ἀπὸ πέτρα καὶ δέσμα... κροκοδείλιον. Ὅσο γιὰ τὰ παιδιὰ του, γιὰ τοὺς νέους, ἔ, αὐτὰ ἂς μιλοῦν διαρκῶς γιὰ τὸν ἑαυτοῦλη τους.—ἔσθου ὁ Τζὼρτζ Μπῶλιγγκ, ὁ πατέρας, πῶς εἶναι δυστυχισμένα περισσότερο ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἴδιο.

Κ' ἔτσι αὐτὸ τὸ μαράζι τῆς καρδιάς τὸν διώχνει μακρῶν, τὸν φέρονει κρογῶ πῶσ ἐκεῖ σὺ

μικρὸ χωριουδάκι του δπου, φτωγὸ παιδάκι κάποτε κι' αὐτός, ἤξευρε ὅμως τί θὰ πῆ εὐτυχία. Ἐκεῖ πάει γροθίζοντας ἓνα μικρὸ κομματί ἀνθρώπου εὐτυχίας εἰς πράγματα ἀπλά, φυσικά, μὰ τόσο ἀληθινά, ὅπως τὸ ψάρισμα, ἡ λίμνη, τὸ βουνό, μὰ... ἔδω είναι τὸ δῶμα, τὸ χωριὸ δὲν τὸ βρῖσκει μήτε κι' αὐτό! Μπαρεῖ νὰ τὸ ξαναζήσῃ σὰν ἰδέει μέσα στὴ φαντασία του, μὰ τώρα μίταια τὸ ζητάει. Τῶχει σκοτώσει κάποιος πού τῶνοῦαί του είναι Μηχανικός Πολιτισμοῦ; Ἐλὼ τώρα (ἀκόμη κι' ἔδω σὺ μικρὸ ἀλλοτε χωριὸ σου!) ἄλα μουίζου «πρόοδο» μὰ μόνο πρόοδο; Καὶ καὶ ἄλλο: Τὴν ὑψηλὴν τίσει τοῦ αἵματος, πού συμβαδίζει πάντα μὲ τὴν χαμηλὴ ἀντοχὴ τῶν νεύρων. Σὲ άτομα καὶ σὲ ἔθνη!

Γ. Η. Φ.

Τὸ μυθιστόρημα τῆς Margareth Kennedy, «Solitude en commun» παρουσιάζει τὴν διαλυσι μίξς οἰκογενείας, τὸ διαζύγιο τῶν γονέων καὶ τ' ἀποτελέσματά του πάνω στὴν ἐξέλιξι τῶν παιδιῶν. Ἐνας γάμος διαλύεται: Δὲν ἔχει κανένα σταθερὸ θεμέλιο, κι' οὔτε ὑπάρχει ἡ ὑπομονή, πού θὰ μπορούσε νὰ διαλύσῃ τίς χλίερες θυο παρεγγήσεις πού δημιουργοῦνται. Τὰ τρία παιδιὰ ἀντιδροῦν, μὲ διαφορετικὸ τὸ καθένα τρόπο, σὺν διαζύγιο αὐτό: Τὸ ἀγόρι δοκιμάζει ἓνα βῆθ ἀίσθημα ἀγῆας, πού γκρεμίζει μέσα στὴν ψυχὴ του κάθε ἀίσθημα ἠθικῆς καὶ τὸν κάνει νὰ βρῖσκη δικαιολογία γιὰ τὴν ἠθικὴ δουλία του. Τὸ μικρὸ κοριτσάκι, ἡ Daphné, σκέπτεται κυρίως τί θὰ εἰποῦν οἱ συμμαθητῆρες τῆς καὶ μόνο ἡ μεγαλύτερη κόρη βρῖσκει τὴν εὐκαιρίαν νὰ θυματώσῃ τὴν προσωπικότητά τῆς, προστά στίς ἡλθῆμένες δυσκολίες πού τῆς παρουσιάζει ἡ ζωὴ. Ἡ σοβαρότης τοῦ παιδιοῦ αὐτοῦ, πού ἐκτιμᾷ τὴν ἠθικὴν ἀξίαν ὅσο οἱ γύρω τῆς τὴν παραγνωρίζουν, ἐρχεται σὲ ἀντίθεσι πρὸς τὴν ἀλαφρότητα πού δείχνουν οἱ γονεῖς του. Καὶ δείχνει τὴν ἀντίθεσι τῆς νοοτροπίας δύο γενεῶν.

*

«Livingstone et l' Exploration de l' Europe» εἶναι ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου πού ἔγραψε ὁ René Maran γιὰ τὸν μεγαλύτερον αὐτὸν Ἱσραηλοστολο, ταξειδιωτῆ καὶ φιλάνθρωπο, πού ἐπὶ τριάντα χρόνια ζῶσεφ «τὴ ζωὴ του σὲ ἀκούραστες προσπάθειες, πού εἶχαν σκοπὸ τὸ χριστιανικὸ κήρυγμα στοὺς μαύρους, τὴν ἐξερευνησι τῆς ἀγνωστῆς περτοχῆς τῆς Ἀφρικῆς καὶ τὴν ἀπάλλαξή τῆς ἀπὸ τὸ αἰσχρο ἔμποριο τῶν σκλάβων». Αὐτὲς αἱ γραμμῆς, παρμένες ἀπὸ τὸν ἐπιτάφιο τοῦ Livingstone, χαρακτηρίζουν ἀρκετὰ τί ἦταν ὁ ἄνθρωπος αὐτός, πού τόσο ἀγάπησε τοὺς μαύρους, ὥστε, σταν ὁ Στάνλεϋ, πού ἔφαχνε γι' αὐτόν, τὸν βρῆ

κα ἐπὶ τέλους, ἀρνήθηκε νὰ φύγῃ μαζὺ του, γιὰ νὰ μείνῃ καὶ νὰ πεθάνῃ κοντὰ στοὺς μαύρους. Στὸ βιβλίον αὐτὸ ζωγραφίζεται πούλ ζωντανὰ κι' ὁ ἐξερευνητῆς, κι' ὁ φιλάνθρωπος. Δὲν ἀποδίδεται ὅμως στὴ θρησκευτικότητά τοῦ Livingstone ἡ πρωταρχικὴ σημασία πού τῆς ἀξίζει.

*

Χρήσιμο, ἀλλὰ μόνο γιὰ τοὺς Γάλλους, εἶναι τὸ βιβλίον τῆς Marcelle Duthell, «Les Etonnements de la famille Vincent». Διηγεῖται τὴν ἱστορίαν μίξς οἰκογενείας πού βρῖσκειται διαδοχικῶς μπροστά σ' ἄλα τὰ ζητήματα πού μποροῦν νὰ παρουσιασθοῦν σὲ μίαν οἰκογένειαν. Ἀλλὰ σὲ κάθε μιά ἀπὸ τίς περιπτώσεις αὐτές, κάποια καλὴ καὶ ἀρμοδιὰ γειτόνισσα, ἡ Ἰδία ἡ συγγραφεύς, δίνει σὲ διαλογικῆς συζητήσεις τίς κατάλληλες συμβουλῆς καὶ πληροφορίες ὡς πρὸς τὸ γαλλικὸ δίκαιο. Ἐτοί με διακοσμητικὸν τρόπο μαθαίνει κανεῖς πῶς ρεθμίζει ὁ Νόμος τίς σπουδαιότερες ἀπὸ τίς σχέσεις τῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

Τὸ βιβλίον εἶναι γραμμένο μὲ χριστιανικὸ πνεῦμα, κι' αὐτὸ τοῦ δίνει μιά ἰδιαίτερη ἀξίαν, γιὰτί, φυσικά, ὁ Χριστιανισμὸς ζωντανεῖται καὶ δίνει μιά ἀνώτερη πνοὴ στίς ἠθικῆς ἐπιταγῆς τοῦ Νόμου. Καὶ σ' ἑμᾶς θὰ ἦταν πούλ χρήσιμο ἓνα παρόμοιο βιβλίον.

Π. Κ.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ "AKTINES,,
 ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ "ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ
 ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ,,

Συνδρομὴ ἔτησις:

Ἐσωτερικοῦ Δραχ. 30.

Ἐξωτερικοῦ Σελλ. 4 ἢ \$ 1.

Τιμὴ φύλλου Δραχ. 5.

Ἐπεύθυνος:

Σπ. Ι. Παμπούκης

Ἀχαρνῶν 11 β

Ἐπιστολαὶ καὶ ἐμβάσματα

κ. Γεωργίου Ἀλεξίου

ὁδὸς Καρύστη 14.

Ἀθῆναι.

Προϊστόμενος Τυπογραφείου

Δ. Παπακωνσταντίνου

Μαυρομαζάλῃ 176

Χειρόγραφα, δημοσιευόμενα ἢ μὴ,
 δὲν ἐπιστρέφονται.